

آذربایجان و یک قرن جنایات ارامنه

فاجعه "خوجالی" جنایات داشناکها!
نکاهن به قتل عام مسلمانان تو سسط ارامنه
حزب داشناکسیتیون
اثرمنی لر و سوی قیریم ایدیعالاری
اثرمنی لری تانیمالیبیق!
سه پرگ از تاریخ خونین آذربایجان
ساکنان اصلی قره باغ چه کسانی هستند؟

لاچین

خوجالى، خان كندى، دئىيب دولانديم،
قاپىلار باغلاندى، يولا جالانديم!
درد اولوب، ايچىمە دولوب، قالانديم!
باغيشلا قارداشىم، باغيشلا باجىم!

شوشانىن داغىنا، داشينا گلديم!
آغلاديم گۈزونون ياشينا گلديم!
كىچ اولدو . . .
باغيشلا قارداشىم، باغيشلا باجىم!

سسى دوشدو داغلارا، داشلارا، قاچين!
تالاندى قاراباغ، آلىندى لاچين!
گلمه ديم، گلمه ديم، آغاردى ساچين!
باغيشلا قارداشىم، باغيشلا باجىم!

كلبىردىن اسن، اسىنه گلديم!
فضولى دن قالخان، سسىنه گلديم!
توبىونو گۈرمەدن، ياسينا گلديم!
باغيشلا قارداشىم، باغيشلا باجىم!

بسم الله الرحمن الرحيم

نشریه دانشجویان آذربایجانی

دانشگاه صنعتی امیرکبیر

ویرژنامه:

آذربایجان و یک قرن جنایات ارامنه

اردیبهشت ماه ۱۳۸۳

مدیر مسئول: حسین سلطانی

زیر نظر شورای سیاست‌گذاری

همکاران این شماره: تاییماز نظمی،

یاشار صادقی، هادی جوانی، غفور علی‌پور،

بابک زارعی، یاشار کرمی، حسن والائی،

حمدید والائی، بهروز محبوب

نشانی نشریه: تهران، خیابان حافظ،

روبروی خیابان سمیه، دانشگاه صنعتی

امیرکبیر، ساختمان شماره ۲ امور

فرهنگی، خانه نشریات دانشجویی

نشریه در ویرایش متون ارسالی آزاد است.

Web site: www.azbiltop.com

e-mail address:

oyrenci_baxissi@yahoo.com

شرح نقشه پشت جلد

مناطق با رنگ قرمز: اراضی منطقه قره‌باغ کوهستانی جمهوری آذربایجان که جمهوری ارمنستان خواستار احرار موقیت قانونی بین المللی برای آن است. (۴۳۸۸. ک.م.)

مناطق با رنگ سبز: اراضی اشغال شده آذربایجانی نشین که جمهوری ارمنستان به شرط اعطای موقعیت قانونی بین المللی به منطقه قره‌باغ کو هستانی جمهوری آذربایجان، حاضر به تخلیه آن خواهد بود.

شهرستان کلجر ۱۹۳۶ ک.م.، شهرستان فضولی ۱۳۸۶ ک.م.، شهرستان قبادلی ۸۰۲ ک.م.، شهرستان جبرائيل ۵۹ ک.م.، شهرستان زنگلان ۷۰۷ ک.م.، شهرستان آغ دام ۹۳ ک.م. (جمعاً ۶۹۸۳ ک.م.)

مناطق با رنگ زرد: اراضی اشغال شده آذربایجانی نشین که ارمنستان به بهانه ایجاد کریدورین جمهوری ارمنستان و منطقه قره باغ کوهستانی جمهوری آذربایجان، حاضر به تخلیه آن نیست. شهرستان لاجین ۱۸۳۵ ک.م. (جمعیت - ۵۰۰/۵۹ نفر آذربایجانی)، شهرستان شوش ۹۷۰ ک.م. (جمعیت ۵۰۰/۲۹ نفر آذربایجانی) (جمعاً ۲۸۰۵ ک.م. (جمعیت ۹۰۰/۸۹ نفر آذربایجانی)

مناطق رنگی: مجموع اراضی جمهوری آذربایجان که از زمان آغاز مناقشات تاکنون توسط نیروهای مسلح ارمنستان به اشغال در آمده و مورد پاکسازی قومی قرار گرفته است - ۱۴/۱۶۷ ک.م.

چادرهای سفید: دوگاهها و مناطق استقرار آذربایجان
چادرهای آبی رنگ: اردوگاههای چادرها

فهرست مطالب

۱	اون سؤز
۲	نگاهی به قتل عام مسلمانان توسط ارامنه
۸	سه برگ از تاریخ خونین آذربایجان / تاییماز نظمی
۱۲	ایکینجی اسرائیلین یارانیلیب و ... / علیرضا غفاری حافظ
۱۵	مسیونرهای بدون صلیب / زهره وفائی
۱۷	ساکنان قره‌باغ چه کسانی هستند / حسین سلطانی
۲۱	قره‌باغ چگونه آرتیساخ شد / هادی نوری
۲۴	فاجعه «خوجالی» جنایات داشناکها! / حسن راشدی
۲۶	اثرمنی‌لری تانیمالی‌بیق / کهریز میران
۲۷	حزب داشناکسیتیون / دکتر صمد سرداری‌نیا
۳۰	قانلی بنوؤشه/علی صمدلی
۳۲	نیم قرن تلاش لابی ارامنه ... / آیدین صادقی
۳۶	۱۱ سپتامبر و یئنی تروریسم / غفور علی‌پور
۳۹	سوی قیریم ایدعالاری
۴۲	میانجیگری در مناقشه قره‌باغ علیا و نقش ایران / عباس ملکی
۴۸	یا قاراباغ یا اولوم

- ۲۰- جی یوز ایلیگین باشلاپتیشندا دونیانین ان دهشتلى فاجیعەلریندن بىرىسى اولان «باتى آذربايچاندا» اوز وئرن سوی قىريم، ايندikkى دورومدا ياراتان قرهباغ موناقىشىسى، و باشقا آجى و كدرلى حادىثەلر روسلاپارىن سىاستى و ائرمىلدىن وحشىچەسىنە گۈردوكلرى جىنایاتلارىن سونوجودور. بونلاردان علاوه، دموکرات آدلانان اۆلکەلرین بىر چوخونوندا بو حادىثەلرde اللى وار ايدى.

بو حادیثه لرین، اوزللىكە جىلو لوچ فاجىعەسى نىن دىنى و عىيلاتلارى هله دە آچىق جاسىنا بىللى او لمايىب و بورادا موقصىر اولان اولكەلر (فرانسييىا، اينگىلتەر، آمئريكا و روسىيىا) چالىشىپ لار واقعىتلاره اۇرتۇك چكىسىن لر.

هابئله آذربایجان تاریخ یازانلاری و آراشیدیریجی لاری
بو قانلى يارپاقلاردان واز كچیب و بو ساحده ده
چالىشماگى اۆزلىرىنه گرک بىلەمەيىبلر. بو اساسدا
دونيانيين اۆزلىكىلە دوغۇ دونياسىينين بىرینجى سوی
قىرىيمى حاقدا درين و ياخشى كىتاب و يازى چوخ چتىن
تاپىماق اوЛАر. بو دەشتلى و چىركىن جىنaiاتلىرين خاطراتى
ھله آذربایجانلى لارين ذەتلىرىنده جانلانىر.

آذربایجان بو جینایتلر نتیجه سینده نئچه میلیونلار شهید وئریب و هابئله بو دیارین مظلوم میلتینین ھله ده ایکى میليونا ياخين نوفوسو اوز توبراقلاریندان دیدرگىنديلىر. آنجاق تأسوفالرله اولكەمىزىدە چو خلارى، اوزللىكىه آذربایجان گنجلرى بو تارىخى حادىشەلردىن خبرسىز قالميسىلار. دوغىدانمى گەڭ نسلە نه جاواب وئرجە بىك؟

بو سورونون ندنی نی آراشديريپ و گنجارييميزه تانيتديرماگي اوزوموزه بورج بيلهرك، اوزل سايى حاضيرلانيدى. بو اوزل سايىدا آذربايجان توپرقلانيدا ائرمىلىر لىلە اوز وئرن آجي حادىثلرى آراشديريپ و نئجه يارانما سياستلىرىنى، چئشىتللى يازىچى لار طرفيندن سىز ھلرە تقدىم ائدەرك.

او مود ائدیریک بو توپلۇنۇ او خوماڭلا تارىخ بويو
باشىمزا گلن حادىتەلرین بىر آزىزى بىللىپ و اۆز
دوشىمانلار يېمىزلا تانىش اولماقلا، كۆچمىشىدەكى ايشتىباھ-
لار يېمىزى داها تىكىرار ائتمەبىپ، بىر داها مىلىتيمىزىن
مظلوم جاسىندا قىرىللىپ و ھابئە توپراقلار يېمىزىن بىر آيرى
بۈلگەسى نىن الدن وئرمەسىنە شاهىد اولماياق.

آذربایجان دونیانین اآن زنگین و
استراتژیک يئرلریندن اولدوغونا
كۆرە، هميشە يابانجى و
استعمارچى اولكهلى طرفينىدىن
تايپالانىب و ازىلىب، ائله بونۇن
اوچون تارىخ بويو چئشىدىلى
حادىثەلرە معروض قالىب و هابئلە
موختليف حركتلار بورادا اوز
ۋېرىپ.

بو حادیثه و اتفاقلار اوzerه آذربایجان چو خلو ضربه لر گوروب و تیکه - تیکه پارچالانیب. دئمک بو اتفاق لاردا موختلیف یابانجی اولکه- لرین تأثیری اولوب. روسییا دئولتی و حوكومتی اوتلارین بیریسی دیر. روسییا آزاد سولارا ال تاپیماق سببی و هابئله عوثمانلی ایمپراتورلو غونون گئنیش لنه مسی- نین قاباغین آلماق اوچون، فرقان بؤلگه سینده اوزونه بیر موحافظی سوتون ياراتماق ایستے بیردی. دئمک بو آماجا چاتماق اوچون، مسلمانلارین نقشینی اورادا آزالتماق قرارینا گلدى و بو سیاست روسييانین چئشیدلى حوكومتاري زامانلاردا داوم تاپدی.

بله لیکه تزار سیاستی داومیندا
منطقه‌نین جمعیت قورو لوشو
دئیشمه‌یه باشладی. بو جمعیت
دئیشمه پروسه‌سینده ائرمونی لری
موسelmanلارین توپراقلاریندا بئرله-
شدیریب و اونلارا «بؤیوک
ائرمونستان» اولکه‌سی قورماق
وعده‌سی وئركله، موسelmanلاری
قیدریب و اوز توپراقلاریندان
دیدرگین سالدیلار. دئمک ائرمونی لر
بیر آزجا اوز هدفلرینه چاتیب و
موسelmanلارین جسلدری اوستوندە
اوزلرینه اولکه قوردو لار.

نگاهی به قتل عام مسلمانان توسط ارامنه

- مقدمه -

مسلمان نشین، انهدام تمدن اسلامی و جایگزینی آن با فرهنگ اسلام-ارتودوکس برآمدند. برای نیل به اهداف خود تصمیم به استفاده از ارمنیهای خیانت پیشه که نفرت شدیدی نسبت به مسلمانان داشتند گرفته و از راههای گوناگون ارامنه قفقاز، روسیه، ایران، ترکیه و دیگر نقاط را آلت دست خود قرار داده و از وجود آنان بره بردند. ارامنه هم که وطن و دولتی نداشتند، با سوءاستفاده از فرصت بدست آمده برای دستیابی به هدف ایجاد دولت ارمنه در اراضی تاریخی آذربایجان به دست روسها و با حمایت آنان، نوکری برای اربابان خود و سیاست کثیف اشغالگرانه آنان را همچون یک وظیفه ملی بجا آوردند.

تبانی و همکاری ارمنیان با روسها برای تجزیه قفقاز از ایران از عهد پطرکبیر شروع و در دوران سلطنت جانشینان وی از جمله کاترین دوم ادامه یافت، تا اینکه در جنگهای ایران و روس تزاریسم در اثر خیانت ارامنه به مسلمانان و همدمتی با تزار به هدف دیرین خود نائل شدند. به جرأت می‌توان گفت که اگر خیانت ارامنه، تبانی و همکاری آنان با اربابان روس خود نبود، شاید هیچ وقت رشدات و پایمردی مسلمانان نمی‌شکست و خارهای این شکست در ۱۲ اکتبر ۱۸۱۳ میلادی در قریه گلستان شکوفه نمی‌داد و لکه ننگین دهم فوریه ۱۸۲۸، عهدنامه ترکمنچای، به مردم ایران تحمل نمی‌شد.

نظر به اینکه شرح این جنگها و چگونگی شکسته شدن پایداری و میهن دوستی مسلمانان قفقاز در اثر خیانت ارامنه در این سطحه نمی‌گنجد، فقط به نمونه‌ای بسته می‌شود. سعید نفیسی می‌نویسد: «رسس خلیفه ارمنیان با سپاهیان روسیه همدست بود و با ایشان وارد اچمیادزین شد و نفوذ روحانی فوق العاده او در میان ارمنیان

همه ساله ارامنه کشورمان به بهانه واهی کشتار ارامنه در ۲۴ آوریل ۱۹۱۵ در حالی دست به تظاهرات و یکسری اعمال دیگر جهت محکوم نمودن این کشتار می‌زنند که به هیچ وجه کشتارهای مورد ادعایشان صحت نداشته که هیچ، بلکه خود ارمنیان فجایع و جنایتهای متعددی را علیه تغییر ساختار سنتی منطقه قفقاز، نسل کشی و قتل عام مسلمانان انجام داده‌اند که متأسفانه تاکنون علیرغم کثرت منابع، اسناد، مدارک و شواهد دال بر مظلومیت مسلمانان و شدت ستمگری ارمنیان، به دلیل فقدان اطلاع رسانی گسترده و وجود برخی رقابت‌های مذموم قومی میان ملت‌های مسلمانان منطقه و از همه مهمتر حمایت بی دریغ رسانه‌ای جهان مسیحیت از تاریخ سازان و تاریخ جعلی نویسان ارمنی، مسلمین در این ساحه هم مظلوم مانده و موفق به تنویر افکار جهان در رابطه با شدت و وسعت یاغی گریها و خونریزیهای ارامنه نگردیده است. از آنجاییکه بهره‌گیری از شیوه‌های استدلالی بهترین و مؤثرترین راهکار دفاع از حریم اندیشه، مبانی حقیقت و اصول عدالت می‌باشد، لذا جهت تنویر افکار و تشریح حقایق هولناک دو قرن اخیر در مورد تبانی و همکاری ارامنه با روسها و نسل کشی و قتل عام مسلمانان بوسیله ارامنه بطور اجمالی بررسی و تبیین می‌شود.

۲- تجزیه قفقاز از ایران در اثر تبانی و همکاری ارامنه با روسها روسها که نخستین سالهای قرن هیجدهم در آرزوی بدست آوردن آذربایجان و پس از آن کل ایران و رسیدن به سواحل خلیج فارس بودند، همواره چشم طمع به قفقاز و آذربایجان دوخته و متوجه فرستی برای رسیدن به اهداف شوم و پلید خود بودند که تصمیم به اضمحلال ساختار سنتی قفقاز و ترکیب جمعیت مناطق

تغییر پیدا کرد. تزارها و ژنرالهای روس عوض می‌شدند، اما سیاست تجاوزکارانه تزارسیم روس و نیات مکارانه نوکران ارمنی نشین تغییری پیدا نمی‌کرد. شوونیستهای ارمنی که از نخستین سالهای قرن هجدهم از حمایت و پشتیبانی آشکار و پنهان روسیه تزاری برخوردار بودند، برای تحقق بخشیدن به رویای جنون آمیز «ارمنستان بزرگ» پاکسازی اراضی مورد ادعای خود در قفقاز جنوبی از ساکنان بومی را هدف قرار داده و در سایه جنایات و قتل عامهای برنامه‌ریزی شده، بیش از ۲ میلیون آذربایجانی را از موطنشان تبعید کرده و حدود ۱/۵ میلیون نفر را به قتل رسانده و مناطق مسکونی، خانه و کاشانه و آثار دینی و تاریخی را با خاک یکسان کردن. مهاجرت صدھا هزار ارمنی از ایران و ترکیه به بخش شمالی آذربایجان پس از انعقاد عهدہ نامه گلستان و ترکمنچای، که منجر به الحق این مناطق به روسیه تزاری گشت و اعطای امتیازات و حقوق تبعیض آمیز به آنان در مقایسه با ساکنان بومی، باعث شد آذربایجانیها از هر جهت فشار و تبعیض قرار گیرند و مهاجرت مسلمانان آن سوی ارس به داخل ایران که نمی‌توانستند حکومت روس‌ها را تحمل کنند، شدت یابد.

۴- سوء استفاده ارامنه از اصلاحات دولت عثمانی برای تجزیه آن و تحمیل جنگهای خونین به مسلمانان

در حالیکه دربار تزار در سن پترزبورگ به برمولف خاطر نشان می‌سازد «مرگ یک مسلمان به معنای رفاه صد روس است»، با ب عالی در قسطنطینیه بدستور سلطان محمود دوم در صدد انجام اصلاحات اساسی برای رفاه حال تمامی شهروندان مسلمان و غیر مسلمان امپراطوری عثمانی است.

در سال ۱۸۳۹ فرمانی تحت عنوان «خط شریف» صادر شد و به تمام اتباع امپراطوری عثمانی آزادی و برابری کامل در قبال قانون داده شد و اجازه تشکیل شوراهای ایالتی به شهروندان مسیحی اعطای شد و حتی حقوق غیر مسلمانان در تصدی تمام مشاغل و مناسب به رسمیت شناخته شد. روند اصلاح طلبی در امپراطوری عثمانی در دسامبر ۱۸۷۶ با انتشار یک قانون اساسی آزادیخواهانه تکمیل شد. از طریق قوانین پارلمانی آزادی مطبوعات و اجتماعات برای همه اتباع عثمانی تضمین گردید. اما به رغم رسمیت یافتن حقوق و آزادیهای غیر مسلمانان و بویژه ارامنه، نوع دیدگاه این قشر از امپراطوری عثمانی به هم میهنان مسلمانشان اصلاح نگردید. در واقع با توجه به اقدامات تفرقه انگیز قومی که از جانب عمال روسیه، ملی گرایان تندرو ارمنی و دیگر دشمنان داخلی و خارجی عثمانی گرفت، اقوام غیر مسلمان این امپراطوری این بار نه برای رسیدن به تساوی حقوق با اقوام مسلمان بلکه برای تجزیه امپراطوری عثمانی جنگهای خونینی را بر مسلمین تحمیل کردند. آنچه توسط ارامنیان اتفاق افتاد یک قیام آزادیخواهانه نبود، بلکه

آن سرزمین بسیار مؤثر شد و توانستند عدهای از ارامنیان را مسلح کنند و آذوقه برای خود بدست بیاورند و از وضع سپاه ایران آگاه شوند.»

و ناصر نجمی در کتاب «ایران در میان طوفان» می‌نویسد: «به گواهی تاریخ هم در ایروان و هم در تبریز به هنگام ورود سپاهیان روس اسقفهای ارامنه با سبدھا گل به استقبال متدازین شتافتند و ورود اجانب را شادباش گفتند.»

بدین گونه با وجود آنمه رشادتها و وطنخواهی مردم مسلمان قفقاز، جنگهای ایران و روس با شکست نیروهای ایران پایان یافت و منجر به تحمیل قرارداد تنگین ترکمنچای به ایران و از دست رفتن ۱۷ ولایت گردید. ولی دفاع مردانه، غیرت و جوانمردی آذربایجانیهای مسلمان از جمله صفحات افتخار آفرین جنگهای ایران و روس به شمار می‌آید که برای همیشه در یادها زنده خواهد ماند.

۳- مهاجرتهای سیاسی ارامنه، دورخیز ارامنیان برای تشکیل کشوری در منطقه مسلمانان نشین

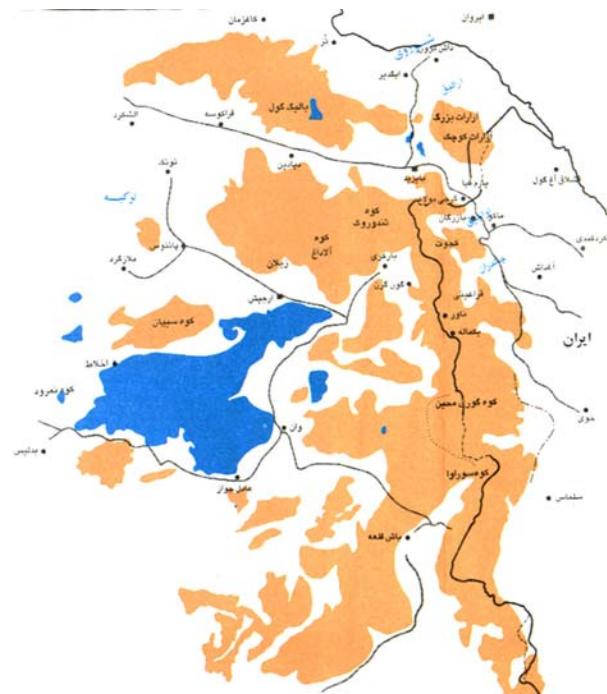
با سقوط قفقاز که به قیمت جان صدھا هزار مسلمان تمام شد، روسها به ارامنه و دیگر مسیحیان منطقه اختیارات فراوانی دادند و از این تاریخ سیاست ارامنه کردن این ولایت مسلمان نشین آغاز شد و روسیه با بهانه کردن مواد ۱۳ و ۱۴ معاهده ترکمنچای اقدام به کوچانیدن اجباری ارامنه از ایران و سایر نقاط کرد؛ بطوريکه فقط از ایران «۳۵ هزار نفر از ارامنه شهرهای سلاماس و ارومیه در پی تشویق و [تهدید] روسها به ارامنستان مهاجرت کردند و به این ترتیب بود که ارامنه پس از قرنها توانستند با جهان مسیحیت ارتباط برقرار کنند.»

استاد صمد سرداری نیا در کتاب «ایروان یک ولایت مسلمان نشین بود» می‌نویسد: «در نخستین سالهای الحق ولایت آن سوی ارس به قلمرو امپراطوری روسیه، حکومت‌های خان - خانی لغو گردید. زمینهای بسیاری از خانها و سایر املاک آنها را مصادره کرد و سیاست ارامنه نشین کردن منطقه را اجرا نمود. روسها جهت تحقیق بخشیدن به سیاست کوچ مسیحیان ایران، از هیچ اقدامی فروکشان نبودند. بطوريکه الکساندر سرگی یوویچ گریبایدوف فرستاده ویژه تزار در امور اجرایی معاهده ترکمنچای و سفیر وقت روسیه در ایران حتی بی‌شمانه خواستار خارج کردن زنان تازه مسلمان، ارامنه و گرجی از عقد مسلمانان گردید. که این فرمان موجب فوران خشم مردم تهران، قتل گریبایدوف و ویرانی سفارت روسیه در ۱۲۴۴ هـ (۱۸۲۸ م) گردید. به این ترتیب از سال ۱۸۱۳ تا ۱۹۱۸، سالروز تشکیل جمهوری اول آذربایجان، مسلمانان قفقاز تحت تبعیضات نژاد پرستانه روسهای تزاری قرار گرفته و با زورگویی، غارت و کشتار ارامنه مواجه شدند که با حمایت دربار سن پترزبورگ عهده دار سمتهای عالی رتبه مناطق مسلمان نشین شده بودند و در طی این مدت دهها هزار ارامنه و عثمانی روانه قفقاز شدند و به همین ترتیب صدھا هزار مسلمان قفقاز خانه و کاشانه خود را رها کرد و به کشورهای اسلامی منطقه مهاجرت کردند که به علت این مهاجرتها ترکیب جمعیتی منطقه بطور فاحشی

اینها با تجهیز روسها اقدام به تشکیل ستون پنجم فعالی در قلمروی امپراطوری عثمانی نمودند و کشتارهای خونینی را علیه مسلمانان هدایت و اجرا کردند.

ارامنه به دلیل آشنایی با جغرافیا و شرایط اقلیمی منطقه با ورود به قشون روسیه خسارت‌های جانی، مالی و ارضی قابل توجهی را بر عثمانیان وارد آورند.

بگونه‌ای که «لوریس ملکیان» فرمانده ارمنی سپاه روس به دلیل شجاعتها و همچنین بی‌رحمی هائی که در تصرف قلعه قارص و کشتار مسلمانان از خود نشان داد، از تزار روس صلیب «سن‌ژرژ» و از ولهم اول امپراطور آلمان «فرمان شایستگی» دریافت کرد. بدین ترتیب ادامه حملات ارامنه به سپاه عثمانی و کشتار سازمان یافته مردم مسلمان این امپراطوری به پشتونه کمکهای بی‌دریغ روسیه، موجب مرگ شماری از غیر نظامیان مسلمان گردید. بطوريکه فقط در آستانه جنگ جهانی اول صدها هزار غیر نظامی مسلمان در مناطق شرقی و جنوب شرقی این امپراطوری توسط ارامنه به شهادت رسیدند.

پوشالی بودن تشکیلات تزار را آشکار ساخت. بدین خاطر تزار با راه انداختن جنگ داخلی مابین اقوام مختلفی که در داخل قلمرو روسیه زندگی می‌کردند، سعی کرد خود را لاپوشانی کرده و بتواند به راحتی سلطنت کند. به همین منظور خلق‌ها در عین حال که به یک چشم دیده نمی‌شدند، حتی برای جداماندن از یکدیگر بطور مستقیم و غیر مستقیم علیه یکدیگر تحریک می‌شدند و در نتیجه تبلیغات دروغین تصورات غلطی از همدیگر پیدا می‌کردند. تزاریسم از این تفرقه‌اندازی و تصورات غلط پدید آوردن تنها یک هدف داشت و آن ابقاء حاکمیت خونین خود بود.

در جنگ ارامنه و مسلمانان در سال ۱۹۰۵ هر چند محرک دربار تزار بود، ولی تتدرویهای داشناکها و شتاب آنها در ایجاد ارمنستان بزرگ، در بوجود آمدن این نوع درگیریهای خونین و فاجعه بار نقش عمده‌ای داشت.

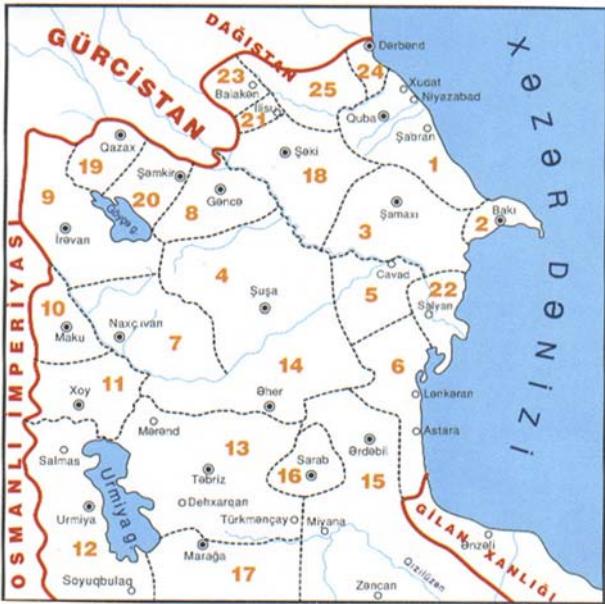
محمد سعید اربوادی در کتاب «قائلی سنله‌ر» (سالهای خونین) در زمینه آغاز این جنگ‌های خانمان‌سوز چنین می‌نویسد: «با هر فکر و اندیشه‌ای بود، ارمنی‌ها به فکر قیام علیه مسلمانان افتاده، ترندیهای مختلفی را آغاز کرده بودند. در دوم فوریه آثارضا نامی از مسلمانان، توسط کمیته ارمنیان در میدن «قوبا» به قتل رسید. با وقوع این فاجعه رقت انگیز، مسلمانان حیثیت ملی خود را تحریر شده دیدند و بدین ترتیب آیا ممکن بود جلوی احساسات مسلمین را گرفت! در حالی که این گونه اعمال مسلمانان را بینهایت ناراحت نموده و آنها را به هیجان آورده بود، لکن از سوی سران آنان حکمی برای انتقام داده نشد. ولی بی‌گناه کشته شدن یک مسلمان زندانی، به دست یک سالدات ارمنی، هنگام بردن برای بازجوئی و یا دیگر جنایات از این دست مسلمانان را بیشتر داغدار کرد. آنروز، روز ششم فوریه که جریان حواست، ما را به سوی دریای خون سوق داد، آن روزی بود. در حالیکه ارمنیان خواهان ایجاد آشوب بودند، مسلمانان در حیرت و شگفتی فرورفتند و نیروهای

۵- فقاقر شاهد ننگین ترین فاجعه بشری، ارامنه در آرزوی «ارمنستان بزرگ»

پس از تشکیل حزب داشناک، مؤسسان این حزب که آن را با هدف ایجاد ارمنستان بزرگ تشکیل داده بودند و قصدشان در کام نخست ایجاد یک کشور ارمنی، مرکب از ایالات شرق آناتولی و ایالت ایروان بود؛ در اوخر قرن نوزدهم، چون در کشور عثمانی توانسته بودند در این راستا کاری انجام دهند، لذا تمام نیروی خود را بکار بستند که در فقاقر بتوانند با راه انداختن آشوب بخشی از برنامه‌های خود را پیاده کنند. داشناکها که متصرف فرستی بودند و شکست ناوگان روسیه در جنگ ۱۹۰۵ از امپراطوری نه چندان قدرتمند ژاپن که با اعتراضات مردمی علیه نظام واپسگرایی تزار و دورانی از ناآرامی و آشوب در سراسر روسیه و بویژه فقاقر همراه بود، این فرصت را برای آنها پیش آورد. جنگهای قومی - مذهبی میان مسلمانان و ارامنه فقاقر بار دیگر شعله‌ور شد. این‌بار نیز همانند دفعات گذشته روسها به عنوان حاکمان منطقه، نه تنها از برقراری امنیت سرباز زدند، بلکه با تجهیز و تشویق ارامنه به امواج دهشتناک کشتار و غارت مسلمانان و بویژه آذربایجانیان دامن زدند.

این کشتار یکی از ننگین‌ترین فاجعه بشری است که بوسیله ارامنه‌ها انجام شد و ابتدا با حادثه ترور یک بازرگان متتفذ آذربایجانی در باکو در سال ۱۹۰۵ توسط داشناکهای ارمنی آغاز شد و سپس پس از انتشار این خبر تصادمات قومی - مذهبی خونینی در این شهر بوقوع پیوست و پس از آن آتش جنگ تمام منطقه را درنوردید. بطوريکه ۱۵۸ روستای آذربایجانی در حمله تروریست‌های داشناک و هینچاک خاکستر شد و بیش از ده هزار نفر از آذربایجانیها به قتل رسیدند.

شکست دولت قدرتمند روسیه تزاری از یک دولت ضعیف آن روزی مثل ژاپن، در عین حال که تعجب همگان را برانگیخت،

اینگونه بود که جنایتهای مسیحیان و بویژه ارامنه علیه مسلمانان آذربایجانی و بی توجهی های خفتبار مقامات وقت تهران، آذربایجانی را که به «اووس شرق» مشهور بود، به مرغی نیم سابل تبدیل کرد. شهرهای مرند، خوی، سلماس، ارومیه و غیره مورد بی رحمترين هجومها قرار گرفت، ارامنه قره داغ به پاس هم کیشی مسلمانان بی بناء و دست خالی را از دم تیغ می گذرانیدند. اینان شکم زن حامله را دریده و جنین را به تن بریده پدرش نصب می نمودند. مسلمانان به بلایی بدتر از جنگهای صلیبی دچار شده بودند. طراحان ارمنستان بزرگ به هر قیمتی که می شد، می خواستند طرحشان را پیاده کنند.

كسروی در این باره ادامه می دهد: «امروز در این کشتار نزدیک به ده هزار تن از مردم بیگناه و از زنان و بچگان کشته گردید. مسیحیان از دمیده بامداد آغاز کردند، تاراج و کشتار دریغ نمی گفتند و پس از نیمزور هم اگرچه با دستور مستر «شت» دست از کشتار برداشتند، ولی باز تاراج در کار بود.»

و کسری در آخر اینگونه می نویسد: «این داستانها چندان دلگاز است که ما بهتر می دانیم ناگفته گذاریم و بگذرم». اما به رغم همه این جنایات، آنچه در نوشته های مدافعان ارامنه آمده است، تحریف این حوادث می باشد. این تحریفات که عمدتاً از طرف انگلیسها اعمال می شود، اهداف خاص خود را دنبال می کند. در حالی حکایت از مرگ نزدیک به ۲۵ هزار ارامنه و آشوری در درگیریهای آذربایجان ایران وجود دارد که پس از جدایی قفقاز از ایران، اکثریت ارامنه به شدت کاهش یافته بود و کشته شدن ۲۵ هزار مسیحی به معنای مرگ تمام ارامنه و آشوریهای غرب دریاچه ارومیه است که دروغ بودن این ادعا را می رساند و واقعیات تاریخی عکس این را بازگو می کند. ارامنه و آشوریها بدليل حمایت مسیونرها، همکاری داشناکها و مسیحیان با روئیه از تعاملات نظامی لازم بهره بودند که با شگردهای نظامی خود توانستند مسلمانان را غافلگیر و براحتی کشتار نمایند. قبرهای دسته جمعی

پلیس در این آشوبها نیز مداخله ننمودند. دامنه این ناآرامی ها به ایروان و نخجوان و شوشما کشیده شد. نهایتاً به گنجه و تفلیس نیز سرایت کرد. در این آشوب ۱۲۸ روستای ارمنی نشین و ۱۵۸ روستای آذربایجانی نشین مورد غارت و تخریب قرار گرفت. شمار کشته شدگان بین ۳۱۰۰ الی ۱۰۰۰۰ نفر تخمین زده شده است. تعداد آذربایجانیهای مقتول بیش از ارامنه بود.

۶- خون مسلمانان سواحل دریاچه ارومیه را لاله گون می کند!

در اوخر قرن نوزدهم، تعداد بیشتری از مسیونرهاي مذهبی در آذربایجان غربی بویژه شهر ارومیه جهت پیاده کردن اهداف خاص خود اسکان داده شدند. این افراد که عموماً از مسیحیان روسیه، فرانسه، انگلیس و آمریکا بودند، سعی می کردند فعالیتهای خود را در قالب آموزش علوم دینی، تدریس زبانهای خارجی و ارائه برخی خدمات عام المنفعه پوشش دهند. ولی در اصل می کوشیدند تا مسیحیان منطقه بویژه ارامنه را در قالب تیمهای مسلح سازماندهی کنند. مسیونرهاي مذهبی جهت نیل به مقاصد سیاسی خود، آشوریها، ارامنه و مسیحیان مهاجر را آلت دست خود قرار داده، اقدام به تعلیمات نظامی آنها برای اغتشاش گری کردند. تحریکات ضد ایرانی و اسلامی همین مبشرین منجر به خونریزی و بلایای غیر قابل تصور گردید که اگر تحریکات مداوم، تقویت مالی و معنوی آنان نبود، هرگز مسیحیان ارومیه اندیشه ایجاد اختلاف با مسلمانان را که سالیان دراز با آنها در صلح و صفا زندگی کرده بودند، در سر نمی پرورانند. در پی تحریکات ضد انسانی این مسیونرها بود که در ۲۷ اسفند ماه ۱۹۹۶ هـ. ش (برابر با ۱۷ مارس ۱۹۱۷) ارامنه و آشوریها با هدایت «نیکیتن» کنسول روسیه در ارومیه و «شت» رئیس مذهبی مسیونرهاي آمریکا در این شهر، اقدام به قتل و غارت مسلمان نمودند. بطوریکه در طول یک روز نزدیک به ده هزار مسلمانان در ارومیه و حومه آن بی رحمانه قتل عام شدند. پس از این کشتارها مناطق غربی آذربایجان ایران دستخوش حملات ارمنیان گردید و در شهرهای سلماس، خوی و ماکو نیز هزاران مسلمان ترک قربانی نسل کشی نفرت انگیز ارامنه شدند. در این فاجعه هم ارامنه ارمنستان در کنار این مسیونرهاي خارجی قرار داشتند؛ تعداد ۳۰۰۰ تن از داشناکها به رهبری آندرانیک در سال ۱۹۹۶ شمسی به سمت شهر خوی حرکت کرده و آنجا را محاصره نمودند. آنها قصد قتل عام مردم خوی را داشتند که به کمک سپاه عثمانی عده ای از آنها کشته و جمعی دیگر مجبور به فرار شدند و به این ترتیب شهر خوی نجات یافت. احمد کسری در کتاب «تاریخ هیجده ساله آذربایجان» در این خصوص می نویسد: «روسیان همچنان بدرفتاری می نمودند و آشوریان و ارمنیان به پشتگرمی آنان بیدادگری بی اندازه می کردند و چون کسی به جلوگیری بر نمی خاست، روز به روز بدی بیشتر می نمودند و هفته ای نمی گذشت که چند کسی کشته نگردد و یک داستان ناگواری روی ندهد. گذشته از درون شهرها، در بیرونها آنچه می خواستند دریغ نمی کردند. یکدسته از ارمنیان از قفقاز گریخته و باینجا آمده و با همdestی جیلوها راهزنی می کردند و اگر کسی دست باز می کرد، او را می کشتد.»

دولت قفقاز وجود نداشت. بنابراین دولت موقت قفقاز جنوبی از هم پاشید که این اتفاق ارامنه را بیش از پیش در حمله به اراضی جمهوری اول آذربایجان تشویق کرد.

۸- در قرهباغ، فهم دینی و باور ملی مسلمانان اضمحلال می‌شود
جمهوری اول آذربایجان پس از ۱۹ ماه حیات در ۲۷ آوریل ۱۹۲۰ با حمله نیروهای ۶۰ هزار نفری ارتش به رهبری «سرگئی کیروف» سقوط کرده و پرچم اتحاد جماهیر شوروی در چنین روز سیاهی برپراز پارلمان ملی جمهوری اول آذربایجان نصب گردید و پنج ماه بعد جمهوری ارمنستان در دوم دسامبر با حمله بشویکها سرنگون شد. با تصرف قفقاز توسط نظام شوراهای و آغاز استیلای مخوف بشویکها، بحران قرهباغ فروکش کرد و نهایت در ۷ ژوئیه ۱۹۲۲، ایالت خود مختار «قرهباغ کوهستانی» در ترکیب جمهوری دوم آذربایجان واقع در جمهوری سوسیالیستی آذربایجان شوروی تأسیس شد. اما با اعطای حق خود مختاری به ارامنه قرهباغ و واگذاری بخش مسلمان نشین زنگهزور و شرق دریاچه سیوان به جمهوری شوروی ارمنستان، حقوق مسلمانان آذربایجانی بصورت فاحشی نقض گردید و در مقابل هیچ حقوقی مقابله برای مسلمانان مقیم ارمنستان در نظر گرفته نشد. پس از شش دهه اختناق توأم با تنشهای بعضًا خونین میان ترکان و ارامنه در ایالت خود مختار قرهباغ، بار دیگر با پیدایش سستی در ارکان امپراتوری شوروی، عفریت کشمکش‌های میان مسلمانان و ارامنه افراطی سر از قبر نفرت انگیز خویش برداشت.

ارامنه از نوامبر سال ۱۹۸۷ به دنبال اظهارات تحریک کننده «آگابنگیان» مشاور ارمنی الصل گورباجف، آخرین دبیرکل شوروی، در برابر دولت باکو سر به شورش برداشتند و یکسال بعد کشتارهای خونینی را علیه مسلمانان ساکن قرهباغ به عمل آوردند، بطوطیکه در ۲۰ فوریه ۱۹۸۸ نمایندگان ارمنی مجلس محلی قرهباغ بی‌اعتنای به مخالفت نمایندگان مسلمان، الحق قرهباغ به ارمنستان را اعلام کردند. داشناکها برای اجرای مقاصد خود نیازمند جاری شدن خونهای بی‌گناهان بودند که می‌بایست جهت آغاز درگیریهای نژادی در اسرع وقت بر زمین ریخته می‌شد؛ بطوطیکه حتی زلزله مخوف در شمال ارمنستان هم نتوانست وقهای در تندرویهای پان ارمنیستها و داشناکها ایجاد کند.

از نکات قابل توجه زلزله شهر «اسپیتاک» اخباری بود که در روزنامه‌های ماه دسامبر ۱۹۸۸ و ژانویه سال ۱۹۸۹ در شهر پراغ پایتخت جمهوری چکسلواکی سابق درج گردید و خشم و نفرت جهانیان را برانگیخت. امدادگران کشور مذکور که با خود سگهای تربیت شده‌ای را به همراه داشتند متوجه بی‌قراری تعجب آور این سگها در مجاورت لوله قطور و طویلی می‌شوند که در یکی از مناطق زلزله زده به حال خود رها شده بود. این امدادگران پس از بریدن لوله در درون اینها دهها جسد از نونهالان و کودکانی را پیدا می‌کنند که در حال تعفن بودند. با انتشار این خبر مشخص می‌شود که این افراد کودکان بی‌گناه و معصوم مسلمان هستند که از آغوش مادران خود توسط داشناکهای جنایتکار دزدیده شده‌اند. با آغاز سال ۱۹۸۹، ارامنه ارمنستان و قرهباغ اقدام به قتل و غارت مسلمانان ساکن این مناطق کردند. به دنبال این اقدام بیش از

مسلمانان آذربایجان موجود در اطراف شهرهای سلماس و اورمیه حکایت از فجایع ارامنه در حوالی دریاچه اورمیه دارد.

۷- مسلمانان آذربایجان بزرگترین قربانی کشمکش‌های قفقاز

انقلاب ۱۹۱۷ شوروی و جنگ داخلی متعاقب آن مثل هر جای دیگر این کشور، آشوب و خونریزی فراوانی را در قفقاز به همراه آورد. نمایندگان سیاسی گرجی، آذربایجانی و ارمنی در تفلیس حکومتی تشکیل داده و مستقل از مسکو به اداره امور پرداختند، اما دستیابی به استقلال در قفقاز جنوبی بهای گزافی داشت. ارامنه که نه تنها در هیچ نقطه قفقاز در اکثریت نبودند، بلکه طبق نوشتۀ «ترمیناسیان» از یک قلمرو مشخص نیز برخوردار نبودند. حزب داشناک مشکل عدم قلمرو ملی را با روش‌های خشن و جنایتکارانه‌ای و با کمک استعمارگران بویژه انگلیس حل کرد. صدها هزار تن در کشتارهای اسفباری که در سطح گسل ملتهاي ترک، ارمنی و گرجی صورت گرفت، جان باختند. شواهد حکایت از آن دارد که مسلمانان آذربایجان بزرگترین قربانی این کشمکش‌ها بودند. «داشناکها کلیه روس‌تاهای آذربایجانی نشین ایروان را با خاک یکسان کردند... در ولایت ایروان ۲۱۱ روستای آذربایجانی نشین تخریب و صدها هزار نفر قتل عام شدند و به این ترتیب قریب به ۳۰۰ هزار آذربایجانی ایروان به قتل رسیدند و تعداد زیادی با نهایت درماندگی خود را به مناطق ارمنی چون گنجه رساندند و تنها گروه اندکی در سرزمین آبا و اجدادی خود ماندند. این حوادث که دومین موج درگیری‌های ارمنی - آذربایجانی در قفقاز بود، روابط آذربایجانی‌ها و ارامنه را به قدری تیره نمود که دیگر به هیچ وجه مقدور نبود در اتحاد سه گانه حکومت فدرال قفقاز بتوانند در کتاب هم بمانند و لذا این فدراسیون در ۲۶ مه ۱۹۱۸ از هم پاشید و پس از آن سه جمهوری مستقل آذربایجان، ارمنستان و گرجستان تشکیل شد.»

در این فاجعه اسفبار هزاران نفر از مسلمانان قفقاز خانه و کاشانه خود را رها کرده و آواره کوه و بیابان شدند. در همین رابطه سید جعفر پیشه‌وری در خصوص مشاهدات خود چنین می‌نویسد: «من وحشیگری داشناکها را در ۱۸ مارس ۱۹۱۸ دیدم. در آن روز عده بیشماری از مردم بی‌گناه مخصوصاً ایرانیان بی‌طرفی را که در کاروان سرها سوخته و ذغال شده بودند، با چشم خود مشاهده کردم. از دیدن جنایاتی که این مردم بی‌شعور بدون علت اساسی مرتکب شده بودند، روان انسان عاصی می‌شد.» ارامنه در ۲۴ مارس، شش روز بعد از مشاهدات پیشه وری به همراه روسها اقدام به خلع سلاح شبه نظامیان مسلمان کردند و در این نبردها هزاران مسلمان به شهادت رسیدند. پس از این مغلوبیت، باکو وضعیتی اسفبار بخود گرفت؛ چرا که در این میان بشویکها و داشناکها اقدام به قتل و غارت در محلات مسلمان نشین کردند.

به این ترتیب ایروان و حومه آن که عمدها مسلمان نشین بود، از جمیعت مسلمان خالی شد. همزمان با ایروان مسلمانان شهرهای قارمس، اردhan، بورچالو و آخاتسیخ نیز کشتار شدند. در این نسل کشی بی‌رحمانه بیش از ۲۰۰ هزار مسلمان به شهادت رسیدند. در چنین شرایطی دیگر هیچ علقه‌ای میان مسلمانان برای باقیماندن در

قانی یئرده قالان شهید

باجین هله قارا گئیب،

او تانماییر زامان شهیدا!

گنجه - گوندوز آغى دئیپەر

قولاق آسیر آتان شهیدا!

يئنه چوخو، مین دون گئیب

وعيدلر وئریپەر، يالان دئیپەر

شهیدلرین قانی یئرده

ناخلفلار بايرام ائدیرا!

دار مزاردا، ياتان شهید

يولدو ساچین، آنان شهیدا!

چیخ مزاردان، عصیان ائیله

قانی یئرده، قالان شهیدا!

«جنت علی اوپ»

دویست هزار تن از مسلمانان مقیم ارمنستان بصورت مشقت بار مجبور به ترک خانه و کاشانه خود شدند. در قره باغ نیز مسلمانان غافلگیر شدند و گروه گروه توسط ارامنه تندرو این ایالت سلاخی شدند. حادثه غم انگیز دیگر فاجعه ۲۶ فوریه ۱۹۹۲ شهر خوجالی می‌باشد که نقطه عطفی در جنایتهای سازمان یافته علیه بشریت محسوب می‌شود. در این حادثه هزاران نفر از مسلمانان مظلومانه با حیوانیت تمام قتل عام شدند. ابعاد مختلف و نتایج این فاجعه انسانی قابل بیان نیست و تنها می‌توان از این بررسی‌ها به عنوان «جستجوی سیاه» نام برد. در این قتل عام و نسل کشی ۶۱۳ نفر از اهالی بی دفاع شهر خوجالی کشته شدند که از این تعداد ۱۰۶ نفر زن و ۸۳ نفر کودک بودند. طبق برخی قرائن و شواهد اعضای بدن برخی از این اسرا در اقدام جنایت بار دیگری در بازارهای غیر قانونی پیوند اعضا در اروپا به فروش رسیدند. ۵۶۰ نفر از قربانیان تحت شکنجه کشته شده و اجساد برخی از آنها مثله شد. (۵)

اما جنایت ارامنه در خوجالی آخرین جنایت رژیم نژادپرست ایران علیه مسلمانان آذربایجان نبود، بلکه این جنایتها هنگام سقوط شهرهایی چون شوش (۹ فوریه ۱۹۹۲)، لاقین (۱۷ فوریه ۱۹۹۳)، خارمون (۲۱ فوریه ۱۹۹۲)، قوبادلی (۲۱ اوت ۱۹۹۳)، زنگیلان (۶ آوریل ۱۹۹۳)، جبراییل (۱۸ اوت ۱۹۹۳)، آقدام (۲۳ جولای ۱۹۹۳) نیز تکرار شدند؛ بگونه‌ای که تا کنون نزدیک به ۲۵ هزار آذربایجانی شهید، ۱/۵ میلیون نفر آواره و ۲۰ درصد از خاک جمهوری آذربایجان توسط ارمنیان اشغال شده است. بدین وسیله امروزه در قره باغ بسان فلسطین اساسی ترین و مهمترین رشتہ پیوند انسانی ما یعنی فهم دینی و باور ملی که از آغاز زندگی با ما بوده، دچار از هم پاشیدگی شده است. دو زخم عمیق جهان اسلام یعنی قره باغ در جهان ترک و فلسطین در جهان عرب یکی بdst مزدوران ارمنی و دیگری صهیونیزم در حال نابود کردن کیفیت معنوی و تلقیات فکری - اجتماعی ما طراحی شده است. هر دو را عزیز شماریم و رهایی هر دو را مد نظر قرار دهیم. اما به رغم این جنایات آنچه که در کتابها و مقاله‌ها مدافعان ارمنی آمده است، تحریف حادثی است که بوقوع پیوسته است. دولتمردان ارمنی ابتدا سعی در انکار اکثر جنایات انجام داده خود بودند که کم کم زیر فشار جهان و وجدانهای منصف کمک به جنایاتی در شهر خوجالی و امثال‌هم اعتراف کرده و در نهایت برخی از این آقایان با قصاصوت هر چه تمام پیش کشیدن عقده‌های تاریخی خود از جمله شکست ارامنه در جنگ با عثمانی در سال ۱۹۱۵، قاتلین و مصوبین فجایع علیه مسلمانان را بسان قهرمانان ملی خود ارزش و بها دادند، ولی که ننگ جنایات انجام شده و حمایت آنان از جنایت آفرینان تا ابد در کارنامه آنان ثبت خواهد شد.

مراجع:

- ۱- نوید آذربایجان؛ شماره مسلسل ۱۳۳ - مقاله «شهوت خون داشناکها»
- ۲- آورندهان تزاریسم به آذربایجان؛ امیر عقیقی بخشایشی
- ۳- نوید آذربایجان؛ پیشین
- ۴- مجموعه مقالات میر جعفر بیشه‌وری؛ رحیم رئیس نیا
- ۵- هفتة نامه آزاد؛ ۱۵ اسفند ۱۳۸۱ هـ

سه برگ از

تاریخ خونین آذربایجان

(۲۷-۲۵ اسفندماه ۱۲۹۶ شمسی، ارومیه)

تایمaz نظمی

عرضه، طیف‌های متنوعی از قدرت‌های خارجی برای دستیابی به میراث منطقه به رقابت و رویارویی برخاستند.

در این زمان انبوهی از هیئت‌های تبشيری مسیحی از جمله مسیون پرووتستان آمریکا در ۱۸۳۴ میلادی، مسیون کاتولیک فرانسه معروف به لازاریست‌ها در ۱۸۳۹ میلادی، مسیون کلیسای انگلستان در سال ۱۸۳۱ میلادی، مسیون لوتری‌های آلمان در سال ۱۸۳۳ میلادی، مسیون کلیسای ارتدوکس روسیه در سال ۱۸۴۳ به منطقه آمد و در راستای اهداف خویش شروع به تبلیغ در میان عده قلیل پیروان کلیساهای شرق - نسخه‌ها و ارمنی‌ها - کردند.

این هیئت‌ها قبل از شروع جنگ جهانی اول در عین برخورداری از نوعی وحدت عمل و همدلی مشترک در مخالفت با فرمانروایی دول اسلامی بر این منطقه، در رقابت و همچشمی با یکدیگر نیز بوده و نگران از پیشرفت رقبایان احتمالی خود عمل می‌کردند. ولی با شروع جنگ، هیئت‌های مزبور در مقام یکی از ابزارهای اصلی پیشبرد سیاست‌های سیاسی و نظامی متفقین خط مشی واحدی را پیش گرفتند.

روسها که پس از تحمل شکست سختی از عثمانی‌ها در نبرد ساری قمیش از کشورمان گریخته بودند دوباره در اوخر ژانویه ۱۹۱۵ با شکست سپاه عثمانی، تبریز و چندی بعد در اوخر مه همان سال ارومیه را تحت اشغال خود درآوردند.

با آمدن روسها حدود چهل هزار نفر از طوایف آسوری منطقه حکاری، که به جیلوها معروف بودند به خاک آذربایجان آمد و در ارومیه و سلاماس جای گرفتند.^(۲)

روسها در مدتی که در آذربایجان مستقر بودند با کشتارهای سنگین و وحشتناک باعث متشنج شدن اوضاع گشتند تا اینکه در زمستان ۱۹۱۷ به دنبال وقوع انقلاب روسیه و تغییر رژیم در آن کشور قوای روسیه با غارتگریهای فجیعانه‌ای آذربایجان را تخلیه کردند.

در چنین اوضاعی مقامات نظامی متفقین برضورت پر کردن جای خالی نظامیان روس تأکید داشته و خواستار آن بودند که حتی الامکان از بهره‌برداری عثمانی از این تحولات جلوگیری شود.

از طرف دیگر دولت انگلیس قبلاً با همکاری متحداش فرانسه و آمریکا در کنفرانس لوزان^(۳) موافقت خود را با درخواست ژنرال پتروس برای تشکیل کشور مستقل جیلونشین در مناطق آذربایجان اعلام نموده بود. حال که روسیه آذربایجان را تخلیه نموده و

مقدمه

آذربایجان در طول تاریخ به خصوص تاریخ معاصر خویش، در کنار روزهای شیرین و به یادماندنی، روزهای تلح و فراموش نشدنی بسیاری در خود دارد که متأسفانه از یک طرف به علت تبلیغات گسترده ناروا و وارونه دشمن، و از طرف دیگر سکوت نویسنده‌گاران خودی در این حوزه‌ها، آنچنان که باسته و شایسته است این حوادث برای ملت آذربایجان به خصوص نسل حاضر معرفی نگشته و گرد و غبار تهمت‌ها و تحریف‌ها از سیمای آن زدوده نشده است.

یکی از این وقایع و حوادث هولناک که از لحاظ عمق فجایع و میزان مصیبت و گرفتاری با هیچ یک از تحولات جاری در کشور و منطقه قابل قیاس نمی‌باشد فاجعه جیلوولوق می‌باشد. این فاجعه نخستین نژادکشی قرن بیستم در بلوک شرق می‌باشد که در این نژادکشی اکثر کشورهای به اصطلاح دمکرات امروزی نقش داشتند. شاید به همین دلیل است که شاهد سکوت مجتمع بشری در قبایل این وقایع می‌باشیم.

امید است تاریخنگاران و مورخین منصف در این حوزه‌ها به تحقیق و تفحص پرداخته و لکه ننگین کشورهایی چون آمریکا، فرانسه، روسیه، انگلستان و ... را به تمامی دنیا بشناسانند.

علل و عوامل ...

روسها که از نخستین سالهای قرن هیجدهم برای رسیدن به آبهای سواحل خلیج فارس و تسلط و چیرگی کامل بر منطقه و انهدام تمدن عظیم اسلامی و جایگزینی آن با فرهنگ اسلامو - ارتدوکس بودند. برای نیل به اهداف شوم سیاسی و توسعه‌طلبانه خویش تصمیم به سوءاستفاده از ارمنه گرفتند و از راههای گوناگون ارمنه فقاز و روسیه، ایران، ترکیه و دیگر نقاط را آلت دست خود قرار داده و از وجود آنان بهره برند. ارمنه هم که دولتی و وطنی نداشتند از فرصت بدست آمده توسط روس‌ها برای ایجاد دولتی ارمنی‌نشین در اراضی آذربایجان و نوکری برای اربابان و سیاست کشی اشغالگرانه آنها را همچو یک وظیفه ملی بجا آورند.^(۱)

پس از جنگ‌های ایران و روس که با تحمیل معاهده ننگین ترکمنچای، به تسلط کامل روسها بر فقاز و آذربایجان ختم شد در وضعیت سیاسی منطقه دگرگونی مهمی بوجود آمد. در این

می‌روند و جیلووها که در نقاط حساس جای گرفته بودند از پشت به آنها حمله نموده سعی در کشتن این افراد می‌کند و درگیری از اینجا شروع می‌شود.

رحمت... خان معمدالوزا در کتاب "ارومیه در بلواه عالم سوز" در این مورد می‌نویسد:

نزدیک غروب یک دفعه صدای تفنگ از دور و بر حکومت استعمال گردید در صدد تحقیق برآمدیم... در این ضمن ارشدالملک رئیس نظامی به حکومت آمده اظهار داشت قارداش با چند سور جهت برداشتن جنازه‌ها به خارج شهر رفته جیلووها و مسیحیان در کمین بودند جلو آن را گرفته و آنها مقاومت کرده‌اند و چند نفر هم از طرفین مقتول شده است که حالا در هر سمت شهر دعوا شروع گردیده است.

بدین ترتیب پس از ماهها تمرین و ممارست برای قتل عام مسلمانان و تشكیل کشور جیلونشین ارامنه با تجهیز به مدرن‌ترین وسایل جنگی وقت به سوی شهر بی دفاع یورش آوردند.

مسلمانان که انتظار چنین روزی را نداشتند همگی غافلگیر شده و تلفات زیادی بر جای گذاشتند.

اهمی بی دفاع بدون اینکه نقطه جنگ را بدانند سرسری هر کس در روی پشت بام خود ایستاده مدافعته می‌کردند ولی کار محلات حاشیه شهر و همچوar مسیحیان از قبیله محله یورت شاه، عسکر خان و مهدی‌القدم فوق العاده سخت بود. مسیحیان به همسایه‌های مسلمانان خود پی در پی حمله نموده و با وحشیگری تمام کودکان معصوم و زنان ارومیه را قتل و عام می‌کردند درگیری تا پاسی از شب ادامه داشت و با دستور مارشمنون اندکی آرام شد. وقتی که جنگ اندکی آرام شد اهالی مظلوم ارومیه اهل و عیال خود را به محلات دوردست فرستاده و خودشان مردانه در سنگر نشسته منتظر و قایع روز بعد شدند.

کشتارها و وقایع انجام شده نتوانست رهبران جنگ را راضی کند آنها ارومیه‌ای بدون حتی یک مسلمان را می‌خواستند و به چیزی کمتر از این قانع نبودند. لذا دستور ادامه جنگ داده شد.

۲- شنبه ۲۶ اسفند ماه مردم ارومیه با صدای تفنگ و توب جیلووها از خواب بیدار شدند گویی در شهر بیدارباش زده‌اند یا خانه و کاشانه خویش را رها کرده و سرزمنی اجدادی را بما بدھید یا در زیر چکمه‌های افراد مسلح جیلو و مسیحی کشته خواهید شد. جنگ دوباره شروع شد روستای دیکاله و کوههای جمودان را به توب بستند، محلات عسکرخان، مهدی‌القدم و یورت شاه زیر رگبار افراد مسلح جیلو و ارمنی آتش گرفته و با خاک یکسان شد.

در حالی که رفتۀ رفته شعله‌های جنگ، افزورزتر شده و ارامنه همچنان پیش روی می‌کردند و به هر جا که می‌رسیدند با توجه به اخلاق و خوی بیابان‌گردی و خشنی که با خود داشتند به هیچ کس رحم نمی‌کردند و از بچه شیرخوار گرفته تا پیرمردان و پیرزنان، همه را می‌کشتند و اموال آنها را غارت می‌کردند.

در چنین اوضاعی عده‌ای از سران دمکرات و اهالی، در زیر رگبار و گلوله همدیگر را پیدا کرده و با زحمت در یکجا جمع شده و

عثمانی‌ها هم درگیر اغتشاشات داخلی و رام کردن ارامنه بودند. بهترین فرصت برای تحقق رؤیای کشور جیلونشین فراهم شده بود.

تدبیری که انگلیسی‌ها در این موقع اندیشیدند تشکیل کمیته‌ای بنام "قوای مسلحانه" بود. رهبری سیاسی مذهبی این قوا با بنیامین مارشمن، فرماندهی نظامی آن با فردی مرموزی بنام آقا پتروس بود که زیر حمایت و سرپرستی نیکتین کنسول روس، شت کنسول آمریکا و گوژل ریس بیمارستان نظامی فرانسه در زمستان ۱۹۱۷ تشکیل شد.

لذا در عرض مدت زمانی کوتاه اکثر مؤسسات خیریه و تبشيری خارجی که از قبل شروع جنگ جهانی اول فعالیتهای خود را در قالب آموزش علوم دینی، تدریس زبانهای خارجی و ارائه برخی خدمات عام‌المنفعه پوشش می‌دادند. با شروع جنگ به نحوی غیرمستقیم و غیررسمی در جهت پیشبرد منافع متفقین فعالیت می‌کردند جنبه نظامی بخود گرفته و هر یک بخشی از مسئولیت‌های نظامی جاری را عهدهدار شدند (۴).

در این زمان تعداد بیشتری از مسیونرهای مذهبی در آذربایجان غربی بویژه شهرهای ارومیه، سلماس، خوی و... به جهت پیاده کردن اهداف خاص سیاسی مستقر شدند. این افراد که عموماً از مسیحیان روسیه، فرانسه، انگلیس، آمریکا و... بودند سعی و تلاش می‌کردند تا مسیحیان منطقه بویژه ارامنه و جیلوها را در قالب سیستم‌های مسلح سازماندهی کنند.

اینها جهت نیل به مقاصد سیاسی خویش، جیلوها را که پیش از این، در مناطق کوهستانی بین موصل، وان و ارومیه می‌زیستند اصولاً از ساختاری خشن و عشايری برخوردار بودند، آلت دست خود قرار داده و اقدام به تعلیم نظامی آنها برای اغتشاش‌گری کردند.

در عرض مدت کوتاهی تمامی جیلوها مسلح شده و به عضویت کمیته قوای مسلحانه برآمدند بدین ترتیب این قوا با ۲۰/۰۰۰ سپاهی ورزیده، ۸۰۰ افسر روسی، ۷۲ افسر فرانسوی تشکیل شد (۵).

آغاز بلواه ارامنه

در پی تحрیکات ضد انسانی این مسیونها، تمامی مسیحیان و جیلوها به طور مخفی از اطراف سلماس و ارومیه به نزدیکهای شهر دعوت شدند در اطراف شهر هر کسی که برای خرید و فروش از روستاهای اطراف به شهر می‌آمد را مقتول می‌کردند همچنین جیلوها مسلح در کوچه و بازار شهر مざحمد عابرین و مردم شده و آنها را تفتیش می‌نمودند و اگر پول و اشیای قیمتی داشتند از آنها می‌گرفتند. بدین گونه با کشتارها و ایجاد مزاحمت‌های بی‌مورد سعی در تحریک مسلمانان برای شروع جنگ داشتند.

۱- روز جمعه ۲۵ اسفندماه ۱۲۹۶ هجری شمسی (۱۱ جمادی الاول هجری قمری ۱۳۲۶) برابر با ۲۷ مارس ۱۹۱۷ میلادی) که در اطراف شهر عده‌ای از عابرین را کشته و جنازه آنان را در طبیعت رها کرده بودند. مسلمانان از مشاهده افول غیرت و عزت ملی و دینی خویش به خشم آمده و برای دفن کشته‌شدگان به دامان طبیعت

در حالی که شهر در خون بود دوباره رؤسای مسلمین تشکیل جلسه می‌دهند باز هم تصمیم گرفته می‌شود به پیش مارشیمون برond چاره دیگری نداشتند نه اسلحه‌ای داشتند نه قوای مسلحه‌ای؟ تازه اگر هم چیزی در دست داشتند از اینکه مبادا بر خلاف تصمیم دیروزی باشد دست نمی‌زنند. دوباره به پیش مارشیمون رفتند و فهمیدند که امروز رشته کار دست مستر شت آمریکایی است. از آنجا به سوی خانه شت که به تازگی کنسولخانه آمریکا هم شده بود رهسپار شدند.

صدای گلوله و تفنگ ارمنه با ناله و شیون زنان و بچه‌های مسلمان در هم آمیخته بود هر وجдан بیداری را تکان می‌داد. هیأت مسلمین به خانه مستر شت می‌روند سرکنسول آمریکا خواب بودند. دل‌های عموم حاضرین پر از تشویش، خانه‌ها و اهالی شهر در معرض تعرض جیلووها و مسیحیان، صدای گلوله، ناله و فریاد از هر طرف شهر به آسمان بلند شده است. مسلمانان با انکا به صلح دیروزی بلا تکلیف و منتظر صدور تصمیمات هیأت اعزامی به کنسولخانه آمریکا می‌باشند. سرکنسول آمریکایی، مستر شت، خواب هستند و کسی را یارای بیدار کردن او نیست. هیأت مسلمانان در سرمای سوزان اسفندماه در حالیکه یخ‌زده بودند در حیاط کنسولخانه منتظر مستر شت هستند و ایشان گویی نمی‌خواهد از خواب بیدار شوند. شاید زمانیکه شهر به طور کامل پاک سازی شد ایشان از خواب بیدار شوند. کار به جایی رسید که رؤسای مسلمین می‌خواستند بدون اخذ نتیجه از کنسولخانه برگشته و به اهالی دستور دفاع بدهنند. ولی معلوم شد که تمام راهها را مسیحیان گرفته‌اند کسی نمی‌تواند از آنجا خارج شود.

آری! نه مستر شت حاضر می‌شود و نه کسی می‌تواند از آنجا خارج شود. نزدیکی‌های ظهر است در شهر نه جای سالمی می‌توان یافت نه شخص سالمی، همه کشته شده‌اند. شهر پاکسازی گردیده است مستر شت همان رئیس امور خیریه آمریکایی، همان شخص که همواره در ارومیه می‌گفت "خدامحت است" همان شخصی که خود را همواره طرفدار انسانیت تصور می‌کرد (۷) دستور قتل عام شهر را صادر کرده و اینگونه در کمال آرامش خوابیده است. سرنوشت نزدیک دویست هزار نفر اهالی شهر ارومیه بستگی به وجود اوست.

نزدیکی‌های عید باستانی است ولایات دیگر کشور بی‌خبر از اوضاع آذربایجان، غرق جشن و شادی و شور هستند اهالی ارومیه یک ماه است که در معرض تعرض ارمنه گرفتار شده است. آنها از هر طرف هجوم آورده کسی قادر به توقف آنان نیست. درها را با سنگ و تبر شکسته داخل منازل می‌شوند. صدای ناله و شیون زنان و بچگان قاطعی به صدای گلوله مسیحیان گردیده است. مردم اطفال خود را به چاهی انداخته یا در سوراخ بخاری قائم می‌کنند. صدای شکستن درها در محلات نزدیک و کوچه‌های اطراف طنین انداز شده است. جیلووها هر کس را می‌دیدند هدف گلوله قرار می‌دادند. در داخل خانه‌ها کشتارهای غیرقابل وصف روی داده است. کلیه اموال را به تاراج برده‌اند بدون اینکه از کسی مقاومتی بینند. وارد منازل شده دختران و پسران خردسال را هدف گلوله قرار دادند. امنیت سلب، قحطی حاکم شده است. راه داد و ستد

چاره اندیشی می‌کنند؟ نه توپی دارند و نه اسلحه‌ای!

هیچ راه کاری به ذهن خطرور نمی‌کند؟ تنها چاره‌ای که به ذهن می‌رسد متول شدن به کمیته مسیحیان می‌باشد.

بزرگان به پیش رهبر قوای مسلحه، مارشیمون، می‌روند و از وی درخواست می‌کنند تا همانند روز قبل اوضاع را آرام کند. مارشیمون پس از هزاران خواهش و تمنا قبول می‌کند و دستور می‌دهد عده‌ای از سواران مسلمان در محلات گردش نموده به تفکیکاران جیلوو اعلام صلح نمایند. نزدیکی‌های غروب بود که شهر آرام شد، ولی دیگر از محلات نزدیک به مسیحیان چیزی باقی نمانده بود. همه جا با خاک یکسان شده بود یا از سکنه خالی شده بود. جنازه‌های افراد بی‌گناه کوچه خیابانهای شهر را سنگفرش نموده بود.

آیا تاریخ چنین روز سیاهی را از یاد خواهد برد؟

شهر آرام شد و بازماندگان نفس راحتی کشیدند. ولی کمیته مسیحیان یا همان قوای مسلحه، تشکیل جلسه می‌دهد مستر شت، ژنرال پتروس، مارشیمون، رؤسای کمیته مسیحیان، در جلسه اخطراری برای سرنوشت صدها هزار نفر مردم مسلمان آذربایجان غربی تصمیم‌گیری می‌کنند. مستر شت در حالی که سرمست از پیروزی‌های اولیه لیوان‌های مشروب را به سر می‌کشید، و در مورد جنگ اظهار نظر می‌کرد گفت: "جنگ باید ادامه یابد و مسلمانان خلع سلاح شوند و اختیارات شهر را باید مستقیماً مسیحیان در دست بگیرند".^(۶)

آری! تصمیم گرفته شد جنگ باید ادامه یابد، مسلمان خلع سلاح شوند؟ به چه قیمتی؟ لابد به قیمت جان هزاران انسان بی‌گناه که جرمشان بومی بودن آنهاست. باید قتل عام شوند خانه کاشانه خود را در راستای اهداف توسعه‌طلبی استعمار ترک نموده و جای را برای کشور مسیحی نشین باز کنند.

به ارمنه دستور داده شد تمام نیروی خود را بکار گیرند و نگذارند پیش از این جنگ ادامه یابد. کار را یکسره کنند و شهر را به کلی خالی از سکنه خارج نمایند

ارمنه با استفاده از تاریکی شب در نقاط حساس شهر جای گرفتند. تمامی قوای خود را به داخل شهر فرا خواندند. قصد داشتند فردا مو به مو دستورات کمیته را اجرا کنند و کار شهر را یکسره نمایند. اهالی مسلمان ارومیه بدون اینکه نقشه جنگ را بدانند آسوده خوابیده بودند. ناگهان در حالی که بانگ خروس خبر از فرا رسیدن لحظات ملکوتی اذان صبح را می‌داد ارمنه کمین گرفته از خواب بیدار شدند. مسلمانان وضوی عشق گرفته و نماز عشق را در بستر ابدی خواندند.

۳- یکشنبه ۱۷ مارس ۱۹۱۷ (۲۷ اسفند ۱۲۹۶) مردم را در خواب غافلگیر می‌کنند. از محلات نزدیک به دوازه بالو به شهر هجوم آورده‌اند به همه جا سر می‌زندند، هر جا سالم مانده بود را ویران می‌کرندند، می‌سوزانند و می‌کشندند. مسلمانان هم چون نظریات رؤسای خود را نمی‌دانستند و از اینکه مبادا بر خلاف قرارداد دیروزی عمل نمایند خود را تسليم جیلووها و ارمنه می‌کرندند. ارمنه می‌کشندند مسلمانان یا نگاه می‌کرندند یا تسليم می‌شندند.

تعداد تلفات مسلمانان در روزهای جمعه و شنبه زیاد نبود. در یکشنبه ۲۷ اسفند که مسلمانان دست به سلاح نزد و احمقانه منتظر اقدامات رؤسای خود بودند حداقل نزدیک به ۵۰ هزار نفر می‌رسید. خانه‌ها و کوچه‌ها مملو از جنازه و در کوچه و معبرهای عمومی اثاثیه و مخلفات خانه‌ها به طرز غیرمنظمی افتاده و مسیحیان آنقدر که توanstه‌اند چیاول کرده‌اند و باقی‌مانده را هم در کوچه و خیابان رها کرده‌اند.

پس از سه روز کشت و کشتار اوضاع شهر اندکی آرام شد. کمیته مسلحانه جهت کتمان شدت یاغی‌گیری و وحشی‌گری خود عده‌ای را مأمور دفن کشته شدگان کردند. تا هرچه سریعتر اجساد را در زیر خاک پنهان نمایند و هیچ سندی از این جنایات باقی نماند. رحمت‌ا... توفیق در این مورد می‌نویسد: "... تحت حفاظت مأمورین دکتر شت، با یکصد نفر محله، جنازه‌های بی‌صاحب از خانه‌ها و کوچه‌ها جمع کرده و در جلوی مسجد جای خالی گودال بزرگی بود در آنجا روی هم چیده به خاک می‌سپردیم. ولی جنازه‌هایی که یک دو نفر از کسان آنها بودند خودشان مباشر دفن و کفن آنها گردیدند."

نتیجه گیری

آنچه که ذکر شد تنها شمه‌ای از تاریخ آذربایجان بخصوص شهر ارومیه در این سه روز بود. با توجه به اینکه جنایات و کشتار ارامنه و جیلوقوهای به مدت شش ماه در آذربایجان جریان داشت. در این مدت آنها کشتار و قتل عام‌های متعددی را در زمانهای متعدد و در شهرهایی چون سلماس، خوی، بندر شرفخانه و حتی تبریز مرتكب شدند و بیش از ۱۵۰ هزار نفر مردم مسلمان بی‌دفاع و مظلوم این مناطق کشته شدند. صدها هزار نفر هم آواره کوهها و بیانها گشته و با مبتلا شدن به بیماری‌هایی چون تیفوس و تیفویید از پای در آمدند.

از آنجا که بررسی همه حوادث این فاجعه از حوصله یک مقاله خارج بود، لذا با توجه به اهمیت موضوع فقط تاریخ ارومیه در این سه روز ورق خورده و گوششهای از این جنایات هولناک را بیان شد. باشد که تحقیقات و تألیفات بعدی به ابعاد دیگر این فاجعه پرداخته و ملت آذربایجان را از تاریخ خویش بیش از پیش آگاه گرداند.

پی‌نویس

(۱) مقاله نگاهی به قتل عام مسلمانان - نشریه ایشیق

(۲) رحمت‌ا... خان معمعد وزرا - ارومیه در بلوای عالم سوز

(۳) در این کنفرانس دولت انگلیسی مانع از شرکت هیئت ایرانی در آن شده بود و در آنجاژنرال پتروس شهر های سلماس، ارومیه، ساوه و ساربلاغ (مهاباد) را برای تشکیل دولت مستقل جیلو نشین در خواست نمود و انگلستان قول مساعدت و همراهی را به او دادند (تاریخ خوی - محمد امین ریاحی)

(۴) رحمت‌ا... خان معمعد وزرا - ارومیه در بلوای عالم سوز

(۵) احمد کسری - تاریخ ۱۸ ساله آذربایجان

(۶) رحمت‌ا... توفیق - تاریخچه ارومیه

(۷) همان

به کلی مسدود گردیده است افراد باقی مانده از احوال نزدیکترین قوم و خویش خود خبر ندارد در کوچه‌ها غیر از مسیحیان کسی دیده نمی‌شود.

آذربایجان در تاریخ خویش چنین روز سیاهی را ندیده بود و شاید بهتر بگوییم دنیا چنین لحظاتی را تجربه نکرده بود.

در آن زمستان سرد نه فرارگاهی است و نه راهی مانده که کسی بتواند فرار کند. یک طرف شهر دریا و سه طرف دیگر را جیلووها گرفته‌اند.

دیگر وضعیت شهر رو به شدت گذاشته صدای شیون و واویلای زنان و دختران مخلوط به آواز گله‌های تفنگ، به گوش ساکنان اتاق مستر شت می‌رسید.

رحمت‌ا... توفیق درباره چگونگی کشتار مسلمانان می‌نویسد:

"علوم بود اول در خانه را که مسیحیان شکسته‌اند وارد صحن خانه شده‌اند. اول صاحب خانه خود را به جلو انداخته که بلکه با التماس و خواهش آنها را کنار نماید. او را در صحن حیاط کشته‌اند زنش و قتی این قضیه را مشاهده نموده از اتاق خواسته بیرون آید او را در قهوه‌خانه کشته‌اند و در بعضی از خانه‌ها دیدم بچه‌ها وقتی که کشته شدن پدر و مادر را دیده‌اند زیر لحاف کرسی قائم شده‌اند. مسیحیان رفته در همانجا آنها را کشته بودند".

سرانجام مستر شت وارد می‌شود در کمال پروری و بی‌شرمی می‌گوید "باز چه می‌خواهید؟

در این موقع از هیأت مسلمانان، آقای صدر واقعه را شرح داده و از ایشان می‌خواهد جلوی جیلووهای وحشی و لجام گسیخته را بگیرد تا بیش از این تعرض نکند. مستر شت می‌گوید: "کنایه از طرف شما می‌باشد" و... پس از ساعتها تبادل نظر و خواهش و تمنا مستر شت می‌گوید: "اگر امنیت می‌خواهید دوازده نفر از مسیحیان و ۱۲ نفر از مسلمانان کمیته‌ای تشکیل داده وارد مذاکره شوند".

روفای مسلمین اصرار می‌کنند تا وی دستور دهد موقتاً آشوب آرام شود و مسیحیان از منزل مسلمانان خارج شوند و بعد هر طوریکه ایشان دستور فرمایند عمل شود.

رحمت‌ا... توفیق در کتاب تاریخچه ارومیه در این مورد می‌نویسد:

"هیأت مسلمین گفتند: آقای کنسول تا تشکیل جلسه و انتخاب اعضا و طرح مذاکرات، شهر از شهریت خارج شده مبدل به توده خاکستر خواهد شد. شما همین ساعت امنیت را بدھید که مسیحیان از خانه مسلمانان خارج شده بعد نظریات شما هر طور اقتضا نماید آن طور رفتار خواهد شد. در نتیجه مستر شت چند دسته سوار تهیه نموده و به محلات اعزام داشت که جلوی مسیحیان و جیلوها را بگیرد".

در حالی که از شهر هیچ باقی نمانده بود کم کم مسیحیان از محلات مسلمانان خارج شدند. کوچه‌ها و خانه‌ها مملو از جناره، اشیاء و اثاثیه خانه‌ها در سطح کوچه‌ها پراکنده شده بود که هر بیبنده را سخت متأثر و متالم می‌ساخت.

ایکینجی ایسrael یارادیلما و پوزولما

علیرضا غفاری حافظ

۲- عوثمانی توپراغیندا عربلری ایسلامین سون ایمپراتوریسى، ضىدine قادىيرماق اوچون، اونلارا آزادىليق و اىستيقلال وعدهسى وئريلدى.

۳- روسىيادا يىنى ايش اوسته گلن بشوويك حاكيمىتى آتش كىن اعلن ائدرك، ساواش ميدانلاريندان گئرى قايىتدى. روس قوروه لريينين يئرىنى دولدورماق اوچون، موتفيق دولتلار آياغى آذربايجانا چىكىدى. عوثمانلى دؤولتى عليهينه يىنى بىر موحارىبە ميدانى قورماق اوچون، آذربايجان توپراقلاريندا ائرمىنلر و خىريستيانلارا عايىد بىر موستقىل اولكە قازانماق وعدهسى وئريلدى.

اولوسلار آراسى ايلك ساواشىن أن ائنلى موقدراتىنى حل ائدن گونئىريندە، آنادولو ائرمىنلارى (جيولاڭارى) خiyat ائتمە دوشونجەسىلە اعلن ائتىدير: **مۇسلمان اولاماڭلارىنىڭ كۆرە موحارىبەدە ايشتېرىك ائتمىيە جىڭىر و «جەھاد» اونلارا عايىد اولمۇر و آمرىكا جومهور باشقانى طرفيندن اعلن اولونموش «خالقلار اۆز موقدراتىن تعىين ائتمك حقوقو» اصلار (۱) اوزىريندە، ائرمىنستان موستقىل حوكومتىن تشكىل وئريلىر(۲).**

۱۹۱۴ - جو ايلده آنادولودا ائرمىنلى / جىلولوق حركتلىرى گنج توركلريله ياتىرىلىدى و روس اوردوسو «سارى قمىش» ده مغلوبىت تاپاراق قافقازا سارى دالى اوتوردو(۳).

ایران حوكومتى اولومجول اولان چاغدا، پلانين ایکینجى بؤلۈمون ايجرا ائتمك اوچون، آنادولو جيولاڭارى و قافقاز ائرمىنلارى، آذربايغاندا ياشايان ائرمىنلى و آسورىلريلە بىرلىكده باتى آذربايغاندا غىصبىلىك و يامانلىغا باشладىلار. جيولاڭار، ائرمىنلى و آسورىلر نئچە ايل بوندان ائنجه سىياسى ھەدفلريلە آذربايجانا كۈچمەگە باشلامىشىدلار. ۱۹۱۳ - جو ايلده دئوردىمەن نفر حكارى بؤلگەسىنин جيولاڭارى اورومو

۱۹۱۴ - جو ايلده آلمانيا تجهيز اولونموش قوشونو ايله فيرانسايا، روسىيابا و بىلزىكە هوجم ائتدى. بىر آز مودتن سونرا اينگيلتريا، آلمانيا ضىدine و عوثمانلى ايمپراتورىسى ايسه آلمانيا حىمايە چىلىگىلە موحاربەيە داخيل اولدولار و بىرىنچى دونيا ساواشى بىلەسىنە باشلاندى. روسىيانيں عوثمانلى يا فىشار گىتىرمك اوچون دونيا باشقا اولكەلريلە اولان سىياسى و حربى علاقەلرى سبب اولدو عوثمانلى لار «دارداڭل» بوجازىن باغلاسىنلار. موتفيق دؤولتلر روسىيابا ياردىم يېتىرمك اوچون، داردانلە هوجم ائدرك، كالىپولى ده بىر آغير مغلوبيتى معروض قالدىلار.

۱۹۱۶ - جى ايلده، ايتاليا موتفيق دؤولتلر و بولغارىستان بىر لشمىش دؤولتلر اوردولارينا قوشولدولار و موحاربىيە ساحە سى داها گئىشىلدەنلى. روسىيادا تزار حوكومتى اساسلارينىن تىترەمىسى و عوثمانلى ايمپراتورىسى ايله آلمانىانىن دوغودا ايرلى لمەلرلى، قوجا موستملەكچى اينگلتريانى چىخىش يولو آراماق فىكىرينه سالدى. اولوسلار بارەسىنەدە اينگلتريانىن نظرە آلينمىش أن ائنلى پلانلارى بونلار ايدىلر:

۱- دونيانىن أن بؤيوك ثروتلىرى، بانكلارى و سىلاح قاپىرىما كرخانالارينا مالىك اولان صەھىونىستلىرى اوزلرلەنە جلب ائتمك و اورتادوغودا بىر موستملەكچى موحاربىيە ميدانى ياراتماق اوچون، عوثمانلى توپراغينا داخيل اولان فەلىسەطین اولكەسىنە اونلارا ايسرايل آدىيلا بىر مملکت قورماق وعدهسى وئريلدى. بو پلان اينگلتريا خارىجى ايشلر ناظيرى «لە بالفور» (۱۸۴۸-۱۹۳۰) بىلدىرىشىنە آشكارا چىخدى و جوپىدلار فەلىسەطین توپراغينا كۈچمەك باشладىلار.

اورومى جيلولار اليه دوشركن، «مارشيمون» آسورىلر و جيلولار ايتيفاقي ايله سالماسا داخليل اولدو و اورومو كيمى تبريزى اله كئچيرمه هفليه آرتق سيلاحلى قووه‌لر فيكرينه دوشدو. بونا گئوره موستملکچى لر موزدورو سيميتقو (كى دولت فرمانى آلتىندان چيخىپ و بو دومانلى دورومدا مردمى غارت ائديردى) ايله موزاكيرىهه گيردى. آما مارشيمون و جيلولارين دويغوسو سيميتقو ايسه آغير گلدى و سيميتقو مارشيمونو اؤلدوردو.

مارشيمون اولندن سونرا، «آقاپطروس» جيلولار ليدرلىكىن الله آلدى. جيلولار مارشيمون اؤلومونون ايتيقامينا ۱۵ مين نفر اورومودا ياشيان مسلمان و جويودو بير فاجيعهلى و سارسيديجى وضععيتىله اؤلودودولر. آقاپطروس روس توپچى لاريله سيميتقو يورد سالان «چهريق» قالاسين تصرف ائدرك، ديلماقانا گيريب و شهرى تاراج ائتىلر. خالقين چوخسو قورخودان قارلى داغلار و چئللر قاچدىلار و اونلارين چوخو سوپيقدان و آجىدان جان وئردىلر. بو چاغدا، ياتالاق (حصبه خستهلىكى، تيفوئي، تيفوس) تبريز، اورومو و سلامسادا يايالنib و خالقين جانين آيلرى(۱۲).

اورومودان يئيشن اينجىدigi خىرلر تبريز اهالى سينى نيجات يولو آراماق فيكرينه سالدى. تبريز حاكمى ايله ديموكراتلار «امير ارشد» كوماندانلىغىندا بير قوشون قوروب و ديلماقانا يوللايدىلار. بو قوشونا ديلماقانا يئنى قووه‌لر قوشولاندان سونرا ايكى مين نفره چاتدى. اورومودا اولان جيلولار ايسه آقاپطروس اميرله سالماسا گيريب و ايكى گون ساواشдан سونرا تبريز قوشونون مغلوب ائتىلر. جيلولار شهره گيريب، مرдум دان ايتتقام آدىلار. چوخ عىيدە قىريلىدى و ۴۰ مين نفر اسirilikه آپارىلدى. اسirلارين چوخ لوت و آج سوپيقدا جان

ائمنى آقاپطروس

و سلامسادا يوردلشاراق، روس اوردو سو ياردىمىي ايله مسلمانلار اراضى سى و ائولرين موصادىيره ائتمگە باشلادىلار(۴).

۱۹۱۴ - جو ايلده «كلين» روسىيما خاريجى ايشلر ناظرلىكىنин اوچونجو ايداره موشاويرى تبريز، خوى، ساوجوج بولاق، اورمو و اردبىلده اولان روس كونسوللارينا عثمانلى اوردو سو قاباغىندا ديانماق اوچون، كوردلر و ائمنىلرى سيلاحلاندىرماغا امر ائتى. وروننسوف داشكوف (Waronozow Daschkow) قافقازىن روس حاكمىي ايسه ائمنىلرى موجه ائتمگە باشلادى. خوى، دىلمان، ماكو و اورومودا ايسه بو پلان ايجرا اولوندو(۵). كىروى دئىيگىنە گۆره، ۱۲ مين جيلو عائلەسى مارشيمون رهبرلىكى ايله عثمانلى توپراگىندا گلمىشىدى. ائنجه دن اورومو، سلاماس و سولدوزدا ياشيان ۲۰ مين آسورى و ائمنى عائىلەسى، هابئلە ۵ ياخود ۶ مين نفر ايراوان، وان و نخجان دان قاچاق گلن ائمنىلر و ۸۰۰ نفر روس اوردو سونون آذربايجاندا قالميش عسگر و كاماندانى و ۷۲ نفر فيرانسىز دؤولت ايشچىسى اونلارا قوشولموشدو. «نيكىتىن» روس كونسولو، «شت» أمريكا كونسولو و «گوژل» فيرانسىز خسته خانا باشچىسى اونلارى رهبرلىك ائديردىلر(۶).

بو كۆچلر باتى آذربايغاندا اساس جمعىت تىكىتىسىن چئويرەرك، ساحەنى بئۇيوك ائمنىستان ياخود ايكىنجى ايسرائيل دؤولتى ياراتماق اوچون حاضيرلايدى(۷).

آنادولودان كۆچن جيلولار آج و باخيمسىز حالدا آذربايغاندا كىرىمىشىدىلر. بو دورومدا أمريكا دؤولتى، ائمنى و حتى ايران اهالى-سى ياردىم ائتىكى پوللار، خئريستيان قوشونو ياراتماغا خرجلنib و آوروبا اۈلکەلرinden آرتق ياردىم لار جلب ائتمك اوچون، بىر سفير لوندونا يوللانمىشىدى. بو سفير اينكلتراين باش كىنдинde يالان يايماغا باشلامىشىدى(۸).

بەمن آيىنин سون گوڭرىنده قورخو يارادىب، اۆز گوجلرین گۆستىركى اوچون، اورومودا مسلمانلارين سوئ قىريمى باشلاندى. اوچ گون ساواشдан سونرا، مسلمانلار مغلوب اولدولار(۹).

مارشيمون ايله كونسوللار و مسلمانلار آراسىندا سونا چاتمىش موزاكيرىلار، جيلولار اۆز هدفلرىن قاباغا آپاردىقلارى اوچون، نتىجە-سىز قالىرىدى. مسلمانلار مغلوب اولاندان سونرا جيلولار اۆز ايشلرلەن و هدفلرىن باشا چاتمىش گۈروردولر. آما مستر شت راضى-لىق و ئىرمەدى و شهر هلە الله گامەميش ساواشىلە ايشلرى قاباغا آپارمالى بىق دىيەرك، (۱۰) سوئ قىريمىن داوم تاپماقىنا سېب اولدو. مستر شت ايشارەسىلە سون درجه ده سوئ قىريم شىيدت تاپدى و بىر گوندە ۳۰ مين نفر آذربايغانلى مسلمان تورك اولدورولدو.

ماللار و شەرين باشچى لارى سردار عظيمالسلطنه ايتيفاقي ايله جيلولار ليدرى ايله موزاكيرىهه گيردىلر. ۱۲ نفر مسلمان و ۱۲ نفر خئريستيان دان تشكيلى تاپان بىر هيئت قورولو. خئريستيان اولتىماتوم ايله هيئت موقر ائتى شهر حربى حوكومت آلتىندا ايداره اولونسون، مسلمانلارا عايدى اولان اسلحەلر ۴۸ ساعاتدا يىغىلسىن و ايران قازاقلارى روس ايشچى لر حوكمو آلتىندا ايشلەسىنلر(۱۱).

باتی آذربایجان حادیثه لری ٦ آی اوزونلادی و بو حادیثه لرده ١٣٠
مین نفردن آرتیق آذربایجانلی مسلمان تورک (و بیر آز عیده جویود)
آسوری، چیلو و ائرمی لر لیله قیربلدی.

گوردوگومز کیمی، بو ایشلر خاریجی دؤولتلر تحریکی ایله موسلمان توپراقلاریندا و عوثمانی ایمپیراطوری سینین دوغوسوندا بير باشقان ایسرائیل یاراتماق هدفیله ايجرا اولوندو و بو پلاندا دونیانین ان گوجلو و نهنگ دؤولتلرینین الى واریدى؛ نئجه کى دونيا بو تاریخه قدر بو خسید انسانى ایشلر قاباغىندا سوسوبىدور.

يلكين اولوسلار آراسى موحارىبە نتىجە لرى، ايراندا حؤکوم سورن دئۇلتىن گوجسۇزلمەگى، قورولوق، اورومو بازارييىن روس اوردوسو ئىلە غارت اولونماسى، اورومو ايرتىبىاطى باشقا شەھرلرلە كىسيلمەسى، دئموكراتلار آراسىندا تفریقە دوشىمگى، اىللار بويو ميسيونىرلەrin چالىشماسى و سايىرە عامىللار ال - الله وئىرېب، باتى آذربايچاندا اىكىنجى ايسراييل دئۇلتى قورماسىنى ياردىم ائتىرىدىلر. بو آرادا يالىنiz تورك - اسلام بىرلىكى شوئارىلە عوشماڭلى اوردوسونون آذربايچانا داخل اولماگى بوتون نقشەلرى پوزدۇ و ائمىنلەر آذربايچانىن غىصب اولۇنۇش تۈپراغى ائرمىنستان آلانان يوردلارا قاچدىلار و اورادا اورومو پالانىن «قاراباغ» بارە سىنەدە ايجرا ائتمگە باشلايدىلار.

قابنالار

- ۱- اقلیت‌ها، مادرضا خوبروی پاک، ج اول، تهران، ۱۳۸۰، ص ۲۹

۲- ریچارد ابینسون، جمهوری اول ترکیه، ایرج امینی، ۱۳۶۲، تبریز، نشر کتابفروشی تهران، ص ۱۹

۳- پیک آذر درگی سی، ایل ۲ - سایی ۱۱، زهره وفایی: نبرد ساری قمیش، ص ۲۷ - ۲۶

۴- آراز درگی سی، ایل ۴ - سای ۷، ص ۸

۵- اولر یخ گرکه: پیش به سوی شرق، ترجمه پرویز صدری، نشر کتاب سیامک، ج اول تهران ۱۳۷۷، ج ۱ - ص ۵۲۴

۶- سید احمد کسری، تاریخ هجده ساله آذربایجان، ج ۴، نشر امیر کبیر تهران ۱۳۴۶، ص ۷۳۶

۷- اورومودا خریستیان دئولتی یاراتماق ایده سی باره سینده باختیز: الف : نوید آذربایجان، سایی ۳۲۷ - ۳۲۹، دوقبور جواد هیئت، ص ۸، یستیناد اولونموش ipek yolu درگی سی (باکی)، پروفسور حسن علی بیگلی: جنوبی آذربایجان اراضیسینده سوی قیریمی.

ب: سیداحمد کسری: تاریخ هجده ساله آذربایجان، صص: ۷۴۱ و ۷۲۵ و ۷۱۲ و ۶۲۲ - تاریخ هجده ساله آذربایجان، ص ۶۲۲

۹- نیکیتنین یازیر ساواشین آردی چوخ حوزنلی ایدی، چونکی نسخه اول: (ایرانی که من شناخته ام) نقل اولونموش: سروان احمد کاویانپور: تاریخ عمومی آذربایجان، موسسه انتشارات آسیا، تهران ۱۳۴۶، ص ۲۴۵

۱۰- تاریخ هجده ساله آذربایجان، ص ۷۱۹

۱۱- همان ص ۷۲۲ - ۷۲۰

۱۲- همان ص ۷۳۱ - ۷۳۳

۱۳- همان ص ۷۶۰ - ۷۵۹

کورد سیمیتقو

وئردىلر و قالانلار يئى گوندن سونرا سورگون دوشىدولر. سورگون لرىن بىر عىيدە سى ائنجە كى لر كىمى ئىلدولر و قالانلارى سىمىتىقو كوردلرى اليلە غارت اولۇندۇلار. جىلو لارىن قاباغىندا دايىنان كىنلار ايسە مغلوب اولاندان سونرا قىرىلىپ، تاراج اولۇندۇلار.

عوثمانلى قوه لرى تورك - اىسلام بىر شمه فيكيرلە يازدا آذربايجان گىردىلر. اينگلتري، فيرانسا و آمريكا كونسوللارى اورومودا باغلاندى و دى سلا، اسسه حىله لادى، بالتنىز بىو، اخديلا.

آقاپطروس امریندہ اولان جیولار سلماس و خویدا عوثمانی لاریلا دؤیوشے گیردیلر. آما نئچے یول مغلوبیتہ معرض قالدیلار و هر دفعه مغلوب اولاندان سونرا دیفاع سیز مردوم دان ائچ آلدیلار. جیولار مغلوب اولان حالدا، ائرمیستاندان «آندورنیک» امری آتیندا اولان ۳۰۰ نفرلیک قوشون اونلارا یاردیم ائتمک اوچون یئتیشدی. ائرمیستاندان یئنی یئتیشن قووه لر ایسه خوی اهالی سی دایانیشی و سونرا عوثمانی اوردوسو قاباغیندا داوم گتیرمه بیب، چاره سیزليکله ائرمیستانا گئری قایتیلار. دؤیوشون اورتاسیندا، اینگلتریا حرbi سفیری جیولارдан ایسته دی اوز قووه لری یئتیشینجک عوثمانی لار قاباغیندا دایانسینلار(۱۲). آنچاق عوثمانی قوشونو جیولار قاباغیندا ظفر تاپیب اورومویا داخیل اولدو و پناه سیز مردوم کوچه، بازارا توکولوب اونلاردان ایستیقبال ائتدیلر.

عوثمانلى لار جيلولارى ايزله يىب و بير عيده سين اولدوردولر و بير باشقا عيده سى كوردلر اليله قىرىلدىلار و آذربايجانلى لاردان غارت انتدیك لرى امتعه و ماللار ايسە كوردلر اليئە دوشدو. قالانلار زحمتىلە اۆزلىرين «مايمىن قالايا» يئيرىپ، اورادا اولان اينگلتريالي لارا پناه آياردىلار

میونرهای بدون صلیب

زهره وفایی

توسط پادشاه وقت فرانسه - لئون ششم - منقرض گردید و تا ۶ قرن بعد ارمنه نتوانستند حکومتی برپا کنند. آنها (ارمنه) امروز می-توانستند به عنوان ابزاری قابل ترمیم و تعیین برای این سیاست‌مداران به کار گرفته شوند و از آنجا که ارمنه همواره به عنوان مریدان یک مذهب شناخته می‌شوند و فاقد قومیت و هویت خاصی بودند (ارمنه ایرانی - ارمنه عثمانی - ارمنه روسی - ارمنه هند ...)، بایستی که توسط لیدرهای مذهبی و فرقه‌ای اداره گردند و داشتن لیدرهای سیاسی و نظامی و برای آنها معنایی دیگر پیدا می‌کرد. فلذا استعمارگان دست به دامن مسیونرهایی شدند که به جای صلیب، خنجر به کمر می‌بستند و به جای خواندن مردم به سوی انسان دوستی و خداپرستی، آنان را به قتل، کشتار و جهان‌اندوزی فرا می‌خوانند!

آنچه که مسیونرهای مذهبی در قسطنطینیه به جای رساندند، واقعاً چنان شرم‌آور است که حتی خود ارمنه نیز این قسمت را از تاریخ حذف نموده‌اند (گیوم دوم در سال ۱۸۹۸ طی نطقی خود را دوست ۳۰۰ میلیون مسلمان اعلام و به جبران مافات قول احداث خط آهن بغداد را می‌دهد)، و آنچه که برای ما همانند خوابی وحشت‌ناک و تعبیریافته هنوز در تکرار است، حضور این میسیونرهای مأمور در منطقه بود که باعث و بانی چنان فجایع و قتل‌هایی گردیدند که خود ارمنه نیز بر آنان گریستند! (چند نفر از روسای آسوری‌ها نزد پاتریاک مارشیمون رفته گفته‌اند ما طرفدار مظلوم هستیم حال می-گوییم مسلمان‌ها مظلوم هستند و مظلومیت آنها از حد گذشته هرگاه به فوریت از این حادثات شرم‌آور جلوگیری نشود خون ناحق یک صدهزار نفوس محترمه اورمی پایمال گردد، ما نیز به قوای آنان می-پیوندیم ۲۲ رمضان ۱۴۳۶). آنچه که اعمال این مسیونرهای را چندش-آورتر و خائن‌تر می‌نمایاند، سوءاستفاده آنها از لباس مقدس روحانیت، سوءاستفاده از مکان مقدس کلیساها و سوءاستفاده از سایر مقدماتی است که روزی هزاران کس به آن عشق می‌ورزیدند و معتقد بودند. اما امروزه صفحات پنهانی تاریخ نیز گشوده شده و مأموریت آنان در آفریدن چنین فجایعی بر همگان آشکار گردیده است. اینکه به نکاتی چند از تاریخ اورمیه می‌پردازیم، چرا که بیان تمام‌лага در وسیع یک مقاله، یک کتاب، یک گروه محقق، نیست.

- اوزن اوین، سفیر فرانسه در ایران در سال ۱۹۰۶ جمعیت ارومی را ۳۰ هزار نفر نستوری‌ها را ۳۰۰۰ نفر و ارمنه را ۶۰۰۰ نفر شمارش و اعلام می‌دارد.
- مسیون پروتستان آمریکا در سال ۱۸۳۴ میلادی در ارومیه بر پا گردید و این اولین حضور آمریکا در ایران بود.
- مسیون کاتولیک‌های فرانسه معروف به لازارها در سال ۱۸۳۹ میلادی در ارومی تشکیل شد
- مسیون کلیسای انگلستان در سال ۱۸۳۱ میلادی در این شهر تأسیس یافت.

مذهب علیرغم اینکه یک ایده شخصی و یک اعتقاد درونی است، معهداً در طول تاریخ به جهاتی مختلف و به مقصدی واحد تبدیل به جریاناتی گردیده است که خود باعث و بانی جریان‌هایی مضاعف و قابل تأمل شده است. این جریان‌آفرینی به ویژه در میان مذاهبانی که مریدانی نه چندان متعدد و معلوم را دارا هستند، به کرات اتفاق افتاده است. از سویی دیگر، سیاست‌پیشگان دائمًا برای جریان‌آفرینی به هر مسئله و هر مورد به دیده یک ابزار قابل تبدیل و استفاده نگریسته‌اند و در این راستا از مذهب نیز غافل نبوده‌اند. به غیر از چند مذهب فraigیر جهانی (مسیح - اسلام - هندو و ...) بقیه مذاهبان و مریدان انگشت‌شمار آنان، همواره در راستای ابزارمندی این سیاست‌پیشگان بوده و هستند. مناطقی از جهان پهناور که مورد معامله و طمع دائمی این سیاست‌پیشگان و استعمارگران هستند، در کنار صدھا ترند و حیله، مذهب را نیز به عنوان عامل تفرقه و جدال و دستاداری، همواره با خود حمل می‌نمایند چنانکه تنوع مذاهبان و فرقه‌ها امروزه در آسیای میانه به پای تنوع مذاهبان و فرقه هندوستانی در قرن هفده (در زمان استعمار بریتانیا) رسیده است و این در واقع یک آمادگی کامل برای پرسوه‌های طولانی استعمار است.

در کنار بهره جستن از مذاهبان و مریدان این مذاهبان، سیاست‌مداران استعمار پیشه مضافاً با تکیه بر آمار و نیز قابلیت‌های انعطافی این مریدان، مانورهایی را برپا می‌دارند و صحنه سیاست را چنان واژگون می‌نمایانند که عوام و حتی خواص نیز از تشخیص واقعیت پشت پرده باز می‌مانند. برای مثال، این درصد هلاکت‌ها را هم ملل ساکن این مناطق تجربه نموده‌اند.

دول اروپایی در اوایل قرن هفدهم، زمانی که هم پیمانه و هم گام با یکدیگر قسم یاد نمودند تا اروپا و آسیای میانه و فرقه‌ای و آسیای دور را حتی از وجود مسلمانان ترک زبان خالی نمایند. علاوه بر مقصد شوم کشورگشایی و افزودن بر مستعمره‌هایشان مقصد شومنتری نیز داشتند و آن آفریدن خلاء عظیمی از هویت و اعتقاد در میان مردمان کثیر این مناطق بود. سیاست‌مداران اروپایی برای نیل به این هدف ابتدا توانهای خود را سنجیدند. از نظر رزمی و فردی اصلاً قابل قیاس با امپراطوری‌های موجود در منطقه نبودند، پس این‌باری کم خرج‌تر و پرسودتر را انتخاب نمودند فرقه‌های پراکنده مذهبی!

از آنجا که اروپائیان بعد از جنگ‌های صلیبی خواه خواه خود را مرید مسیح می‌خوانند و مسلمانان را دشمن دیرین و ابدی می-نامیدند. در میان این فرقه‌های پراکنده نیز باید آنها بی را انتخاب می-کردند که حداقل در ظاهر امر تشابهات و مشترکاتی با آنان داشته باشد. نستوری‌ها - آسوری‌ها - نصرانی‌ها - ارامنه و ... از زمرة این انتخاب‌ها بودند. ارامنه که سالیان سال از سوی همین اروپاییان رانده و کشته می‌شدند به یک باره عزیز گردیدند (نخستین مهاجران ارمنی در قرن ۱۱ میلادی در سیلیسی یک پادشاهی کوچک تشکیل دادند که

صداقلو - غلامانسراي - قاسملو - قارا حستلو - قارالار - قيزيل عاشيق
قالا جوق - قولونچو - قهرمانلو - کلدانلو کلک لو - کلوان - کمچى -
مدشاه - ممگول - سياواق - ميرشكاري - نالوان - نايين - نيلولو و ئىدر.
• نام مسيونرهاي مذهبى - سياسي حاضر در اروميه در سالهای
1917-1906 ميلادي: ارداشز - آرمناك - آقا پتروس آندرانيك -
ارسنیس - آرمناق - استپاتياتس ... اسحاق نصرانى - الوئيه - آليس
باستيا بود اغيانس - بود اقيانس پيچ - پارگاد - پتروس - تاسك -
تراكايف - ترگور - خل مارونيه (خليفه بزرگ) دنسخا - رافائيل -
سورن سوتتاق - شامايمهود - شموبيل قاراپاط - قوژه ل -
گريگور - باتسيان - برود آغا - جرماك - حكيم سليمان شامات - شد -
شمعون يهود - گلاريس - گورگيز - لابارى مارشيمون مرگور -
الكسان - مناسير يانسن - مناسكان - كورو - داورو (ميرزا مسيحي) نويان
وارطان - ورتز - هراند هرتوش - هرطون - يونان يهود (يهودى)
همانگونه که ذکر گردید ميزان حضور و فجایع، خارج از توان این
مفهوم مختصر است و جادارد علاقمندان به تاریخ واقعی منطقه، آثار
نوشته شده را به دقت مطالعه و سپس مقایسه نمایند تا معلوم گردد
که در دو قرن اخير، استعمارگران زورگو و در برابر آنان حاكمان و
سلطانين بي خبر، چگونه نسلی را از دم تیغ بي خبر و جهالت خویش
گذرانده اند و عجیب است که انتظار بروд که تمامی این فجایع
فراموش شده و ذکری از آن در هیچ جایی نگردد!!

مارشيمون: رهبر مذهبى ارامنه که بدست سيميتقو کشته
شد و به همين بهانه ارامنه مردم بي دفاع اروميه، سلماس،
خوي و ... را قتل عام کردند!

- مسيون لوترى های آلمان در سال 1833 ميلادي در اروميه تشکيل شد.

- مسيون کليساي ارتوكس روسيه در سال 1843 در اروميه تشکيل شد.

- هدف اصلی و اوليه اين هيئتها وعظ و تبلیغ در میان پیروان کليساهاي کهن شرق، نستوريها و ارمانيها - بود و به راه راست در آوردن آنان و در درجه ثانوي تبلیغ و فعالیت در میان پاره اى از دیگران اقلیت های مستعد منطقه همچون کردها.

- پنجامين لباري مسيونر در آمریکایی در مارس 1904 به دست کردها به قتل رسید.

- فرمان کليساي ارتوكس تمام مسلمانان تحويل نصارا خواهند شد، املاک آنها مصادره و به کسانی واکدار خواهد شد که به قوای روس ملحق شوند.

- در سال 1915 چهل هزار نفر از آسوري های حکاري - معروف به جلوها - به خاک آذربایجان وارد شده و در سلماس و اروميه جاي گرفتند رهبر آنان کشيش مارشيمون بنیامين بود.

- بخش اصلی تلاش کليساي انگلستان بر امكان بسيج و تسليح گرجي ها و ارامنه به منظور جايگزيني قوای روسيه در اروميه متوجه گردید و بدین ترتيب جبهه شمال مغرب ايران اهمیت فوق العاده ای یافت.

- در سال 1916 میان مارشيمون و ژنرال بودینیچ روسي توافقی برای تشکيل دو ستون نظامي مسيحي صورت گرفت.

- مسيونر آقا پتروس آشوری نيري سوار گشتی و اكتشافي در اروميه تشکيل داد.

- کميته مرکзи کمک به مسيحيان که مرکز آن در تفلیس بود به ریاست بازيل نیکیتین در اروميه تشکيل شد.

- مسيونر "ويليام شد" سرپرست هيئت مذهبى پرسپا بترين آمريكا، در سال 1917 به سمت کنسول ایالات متحده تر اروميه منصوب شد.

- هنرى پاگارد معاون ويلیام شد ریاست نیروی انتظامی آشوری ها را در اروميه عهده دار بود.

- در سال 1916 مسيونر کاژول فرانسوی با يك هيئت پزشكی وارد اروميه شد و در 1917 امر ساماندهی قوای مسيحي را به کمک مسيونر ليو تنان گاسفيلد عهده دار شد اين هيئت پزشكی مذهبی دارای چهار گردن پياده دو واحد سوار - دو واحد توپخانه بودند!!!

- مسيونر ميچر گريسي انگلیسي در سال 1917 به آشوری ها و عده خود مختاری داد و بیست هزار فرانک فرانسه را نيز پرداخت کرد.

- مسيون بارون آرداشز (عضو کميته داشناک) فرمان داد تا ارامنه از ارومие خارج شوند و سپس کشتار فجيع محله های هزاران - یورت شاه - عسگرخان را صورت داد.

- نام برجي روستاهای ارومی که در سایه قشون کشی اين مسيونرها قتل عام و با خاک يکسان شدهاند. اده تالان - آده - آغچاقالا ارده شاهي - اسلاملو - الفيان - الیاس آباد انهر ... اوصالو - ايلده زیوه - بابا رود باری باشلاميشلو - بالانچ - بالو - بند - بنی - بهئق پکى - تيكمه داش - تمر چيلوچيان - چاربخش - حاجي پيرلو حبس - حصار - خانقاھ - دويمه - ديك آلا ديلمه قان ساعاتلى - سنكان - سيلاب -

ساکنان اصلی قرهباغ چه کسانی هستند؟

حسین سلطانی

۱- مقدمه

۲- پیشینه تاریخی قرهباغ

اعتقاد محققین و مورخین بر این است که در سالهای قبل از میلاد و حتی پس از آن، آلبان‌ها بر قرهباغ حکومت می‌کردند و در این زمان‌ها ارمنستان کنونی در دست رومیان بود. دکتر ذهتابی و برخی دیگر از تاریخنگاران آلبانی‌ها را از زمرة اقوام التصاقی زبان دانسته‌اند. با تطبیق این ادعا با گفته‌های «زای. یامپولسکی» در مورد اقوام «اوتنی»، «اوئی» و «اویدین» می‌توان بر این واقعیت صحه گذاشت که تا ۲ الی ۳ هزار سال قبل از میلاد در تمامی مناطق آذربایجان اقوام واحدی سکونت داشته‌اند که التصاقی زبان بوده‌اند. این التصاقی زبان‌های اعصار قدیم به احتمال قوی ترک بوده‌اند و این نظریه توسط بسیاری از نویسندهای و تاریخنگاران به اثبات رسیده است (۲ و ۵).

به جرأت می‌توان گفت که ارامنه ساکنان بومی این منطقه نبوده و حداکثر ۹۰۰ سال قبل از میلاد به قفقاز مهاجرت نموده و در غرب فلات ارمنستان کنونی سکنی گزیده‌اند. در قرن هشتم میلادی با آمدن اعراب به منطقه، دولت آلبانی از بین رفته و بنا به علی (اتحاد اعراب با کلیساها ارامنه) خصوصیات قومی و نژادی در قرهباغ رو به تغییر نهاده و عده‌ای از ساکنان آن ارمنه شدند (۲).

در دوران خاننشیانی نیز قرهباغ دست‌خوش تحولات زیادی شد، و هر از چند گاهی به دست یکی خانها افتاد، لیکن در تمامی این مدت جزو قلمرو ایران بود و خانهای آذربایجان بر آن حکمرانی می‌کردند (۴ و ۵).

۳- سیاست روس‌ها در قرهباغ

پس از اشغال منطقه قفقاز توسط روس‌ها، اشغالگران نمی‌توانستند به مسلمانان اعتماد کنند و روسیه تزاری برای کاهش نفوذ امپراتوری عثمانی و نیز ایران تصمیم گرفت مانع را در برابر آنان در منطقه ایجاد نماید. لذا دست به تدبیری زدند که ترکیب جمعیت منطقه را به ضرر مسلمانان تغییر دهند. در این رهگذر، ارامنه را که ادعای استقلال از عثمانی و تشکیل ارمنستان بزرگ داشتند بر این مسئله مناسب دیده و به این فکر افتاد که جمعیت آنان را در منطقه افزایش داده و تا از این طریق بتواند نقش مسلمانان را در منطقه کمرنگ نمایند.

روس‌ها حتی از دوران سلطنت پطر کبیر می‌خواستند به منطقه قفقاز و آذربایجان دست پیدا کنند، چرا که پطر کبیر آذربایجان را دروازه خاورمیانه می‌دانست. لذا بهترین شیوه برای نفوذ به این

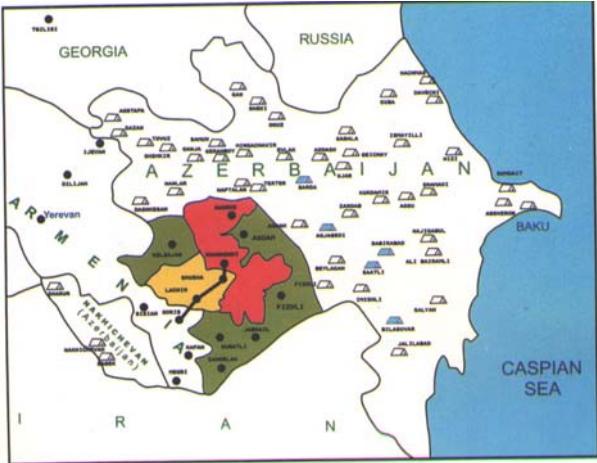
قره‌باغ منطقه‌ای تاریخی در قفقاز جنوبی (واقع در جمهوری آذربایجان)، یکی از بحرانی‌ترین و خبرسازترین نقاط جغرافیایی جهان می‌باشد که توجه عده کثیری از مردم جهان را به خود معطوف نموده است. زخم کهنه این سرزمین از ابتدای سده نوزدهم میلادی بر پیکر سرزمین‌های اسلامی وارد آمد. یعنی از زمانی که روسیه تزاری پس از جنگ‌های متعدد با ایران و امپراتوری عثمانی در قفقاز، برای حضور هر چه بیشتر در این منطقه تصمیم گرفت که از نقش مسلمانان در این منطقه بکاهد.

جمهوری آذربایجان در سال‌های پایانی حکومت شوروی درگیر جنگی خونین و خانمانسوز با کشور ارمنستان (که این جنگ با تجاوز ارمنستان به خاک جمهوری آذربایجان شروع شد) بر سر مسئله قره‌باغ کوهستانی (داغلیق قاراباغ) گردید. در این جنگ عده کثیری از آذربایجانی‌ها به طرز فجیع و مظلومانه‌ای به شهادت رسیده و میلیون‌ها نفر نیز آواره و بی‌خانمان شدند.

در مصوبه ۹ مه سال ۱۹۹۴ گروه مینسک وابسته به سازمان امنیت و همکاری اروپا، بین آذربایجان و ارمنستان آتش‌بس اعلام نمود. از آن زمان تاکنون ارمنستان اراضی اشغالی را در کنترل خود داشته و میلیون‌ها نفر آواره جنگی در انتظار بازگشت به خانه و کاشانه خود می‌باشند (۱).

علیرغم حل نشدن این مسئله تا به امروز، هنوز حقایق وقوع چنین بحرانی برای اکثر مردم جهان ناشناخته مانده است. ارامنه با اکثریت نسبی جمعیتی که در طول مهاجرت خود از عثمانی و ایران و نیز قتل عام مسلمانان در سده اخیر بدست آورده‌اند ادعای حاکیت بر این منطقه را داشته و خواستار استقلال از آذربایجان و پیوستن به ارمنستان می‌باشند. همچنین اخیراً ادعاهای زیادی در مورد بومی بودن ارامنه در ارمنستان و دیگر مناطق قفقاز بر سر زبان‌ها افتاده است. هر گوینده‌ای بر وفق میل خود مطالبی را می‌گوید و هر نویسنده‌ای گاهی مغضبانه و گاهی یک جانب، پرده بر روی حقایق کشیده و آنها را در هاله‌ای از ابهام نگه داشته است. لذا آنچه که در اذهان خطور می‌نماید این است که قره‌باغ موطن اصلی چه کسانی است؟ و ترکیب جمعیتی آن در گذشته چگونه بوده است؟ بومیان و صاحبان اصلی قره‌باغ چه کسانی هستند؟

در این نوشتار سعی بر این است که ترکیب جمعیتی قره‌باغ و نحوه تغییر آن در قرون گذشته مورد بررسی قرار گرفته و تا حدی بر عل و قوع آن اشاره گردد.

روسها در اجرای سیاست شوم خود آذربایجانی‌ها را مجبور به ترک منطقه نیز می‌کردند. پس از عهدنامه گلستان روس‌ها به آزار دسته جمعی مردم پرداخته و حکمرانانی را که از آنها حمایت نمی‌کردند زندانی می‌نمودند. مثلًاً پرنس ماداتف، حکمران قره‌باغ مهدی قلیخان را وادار کرد که به ایران بگریزد و سیصد خانوار از مردم قره‌باغ را به زور به ناحیه شروان فرستاد... (۸). در جنگ سال ۱۸۱۲ میلادی (۱۲۲۷ هجری قمری) کوچ دسته جمعی مردم قره‌باغ به داخل سرزمین ایران صورت گرفت.

در سند تهیه شده توسط ایوان شوپن بارها به مهاجرت مسلمانان اشاره شده است. ماهیت این مهاجرت فعلًاً مشخص نیست و وظیفه مورخان آذربایجانی است که در این زمینه تفحص کرده و مشخص کنند که چه بلایی بر سر ساکنان منطقه آمده است، تا بعد از آنها اراضی خوب و مراتع آنها را ارمنه مهاجر تصاحب کنند.

همچنین روسیه در طی این مدت سعی داشت بین ارمنه و آذربایجانی‌ها اختلاف ایجاد نماید و این کار را به خوبی با سیاست تبعیض‌آمیز خود نسبت به آذربایجانی‌ها و حمایت آشکار از ارمنی-ها در زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی پیاده می‌نمود. به طوری که سهم ارمنه در موسسات صنعتی به مراتب بیشتر از آذربایجانی‌ها بود و ارمنه را در پست‌های مهمی در شرکت‌های دولتی می-گماردند (۱۰).

۴- روند تغییر بافت جمعیت در قره‌باغ

از مطالعی که در بخش‌های قبلی عنوان شد مشاهده می‌شود در ۹۰۰ سال قبل از میلاد تمامی ساکنان قره‌باغ آذربایجانی بوده و ارمنه بعد از این زمان به منطقه آمدند و در مناطق مختلف پراکنده شدند. به عقیده برخی از محققین، تا قبل از حاکمیت در روسیه تزاری، تمامی جمعیت قره‌باغ کوهستانی را مسلمانان آذربایجانی تشکیل می‌داده‌اند. لیکن در ادامه سیاست توسعه‌طلبانه روس‌ها و آرمان تشکیل کشور ارمنستان بزرگ توسط ارمنه، بافت جمعیتی منطقه تغییر پیدا نمود. ذکر این نکته نیز لازم است که ارمنه در مناطق دیگر قفقاز نیز اسکان یافتند که در اینجا بیشتر اسکان آنها در قره‌باغ مورد توجه قرار می‌گیرد.

منطقه را با ستون پنجم قرار دادن ارمنه می‌دید. مورخ ارمنی «هراند پاسدار ماجیان» در این زمینه می‌نویسد: «پطر کبیر چون به سرزمین مأورای قفقاز به چشم کلیدی می‌نگریست که به وسیله آن می‌توانست به خاور زمین وارد شود، و نیز چون دلش می‌خواست از دستیابی اجتماعی امپراتوری عثمانی به دریای خزر جلوگیری کند به همین منظور بود که قصد داشت ارمنه را دعوت کند که بیایند در این منطقه ساکن شوند ...» (۶).

این سیاست بلند پروازانه، در زمان سلطنت ملکه کاترین دوم نیز به شکل دیگری، البته با همیاری ارمنه، ادامه پیدا کرد. بجهت نیست که وی در ۲۲ ژانویه ۱۷۹۱ در نامه‌ای خطاب به «پوتیومکین» (Q.A. Putyomkin) نوشت: «می‌توان به راحتی به آمریکا و سیبری رفت، ولی رفتن به آذربایجان به این آسانی نخواهد بود» (۴).

در ادامه سیاست اشغال آذربایجان توسط تزاریسم، سیسیانوف بعد از تسخیر گنجه، در گزارش شماره ۱۹ خود در تاریخ ۲۲ مه سال ۱۸۰۵ میلادی نوشت: «قره‌باغ بنا به موقعیت جغرافیائی خود در آذربایجان و ایران [مهما] محسوب می‌شود، به همین علت لازم است قره‌باغی‌ها را به اطاعت خود در آوریم و برای تحکیم موقعیت خود در آنجا تلاش زیادی بکنیم» (۸).

روس‌ها در اجرای سیاست شوم خود با گنجاندن مفادی در عهدنامه ننگین ترکمن‌چای، زمینه را فراهم آورده‌اند تا ارمنه را که در طول جنگ‌ها با روس‌ها همکاری داشته‌اند به آن سوی ارس کوچ دهند. ماده مربوط به ارمنه در معاهده ترکمن‌چای این بود که «ارمنیان ساکن آذربایجان حق ندارند در ایران زندگی کنند و باید به روسیه و قفقاز برگردند». این ماده را عباس میرزا نپذیرفت، لیکن وی به تهران آمد و روس‌ها در غیاب وی ۴۰ هزار ارمنی را از نواحی سلماس و ارومیه به قفقاز کوچ دادند (۶ و ۴).

دولت روسیه تزاری علاوه بر گنجاندن موادی در این عهدنامه، تدبیری را به کار گرفت تا بتواند ارمنه را به مهاجرت ترغیب نماید. به طوری که در آغاز سال ۱۸۲۲ میلادی، تزارها با راهاندازی شرکت‌های حفاری معادن که آینده‌ای درخشنان را برای قره‌باغ نوید می‌داد، راه را برای مهاجرت ارمنه به قره‌باغ هموار نمودند و جمیعت ارمنی‌ها رفته رفته در آنجا زیاد شد.

حتی روسیه آنها را از پرداخت مالیات معاف داشته و مزارع و ابزار کشاورزی مجانية مسلمانان را در اختیار آنان قرار می‌داد و آنان نیز به سرعت خاک ایران را به مقصد قره‌باغ ترک کردند. هراند پاسدار ماجیان نویسنده کتاب تاریخ ارمنستان در این زمینه می‌نویسد: «روس‌ها به مهاجران (ارمنه) امتیازات و وسائل لازم برای کشاورزی دادند و ایشان را برای مدت پنج سال از پرداخت مالیات معاف نمودند».

دولت روسیه تزاری، ارمنه را در قره‌باغ کوهستانی سکونت داد و به گریباودوف سفیر وقت روسیه در ایران طی نامه‌ای نوشت که برای جلوگیری از اعتراض مسلمانان منطقه، این فکر را به آنها تلقین نماید که اسکان ارمنه در این منطقه موقتی است.

تعداد ارامنه قفقاز تا سال ۱۸۹۷ میلادی نیز با دعوت صدها هزار ارمنی توسط روسها به ۷۸۵۴۲۱ افزایش یافت. هراند پاسدار ماجیان می‌نویسد که "تنها در سال‌های ۱۸۹۵ و ۱۸۹۶، ۶۰ هزار ارمنی ساکن عثمانی به سرزمین مواری قفقاز پناهند شدند" (۲). طبق آمار در سال ۱۸۹۷، تعداد ساکنان قره‌باغ ۵۴۸۴۱ خانوار بود که از این تعداد ۲۹۲۵۰ خانوار ترک، ۱۸۶۱۶ خانوار ارمنی و بقیه از اقوام دیگر بوده‌اند (۷).

آنان حتی ارامنه دیگر مناطق کشور را تحريك می‌کردند که به آن سوی ارس کوچ نمایند. «محمود دانشور» جهانگرد ایرانی که شاهد کوچ ارامنه از شهرستان اراک کشورمان به قره‌باغ بود در این زمینه نوشت: "باغی که در آن بودیم، یک طرفش به جاده بر می‌خورد که به دهات راه داشت. در این هنگام چندین کامیون باری که مملو از زن و مرد و در حالی که هر یک پرچم‌های قرمز رنگی بر روی کامیون نصب کرده بودند، رسید. ابتدا من خیال کردم اتومبیل‌های شوروی است، ولی بعداً متوجه شدم که این عده ارامنه‌ای هستند که می‌خواهند به شوروی بروند...".

علاوه بر مواردی که ذکر شد، در روز ۱۸ فوریه ۱۹۲۱ میلادی، قراردادی میان بلشویک‌ها و داشناک‌ها در ارمنستان امضاء شد. به موجب این قرارداد، بلشویک‌ها اجازه مهاجرت ۱۰ هزار نفر ارامنه داشnak را از ارمنستان دادند. ارامنه داشnak نیز بلاfacله مهاجرت را شروع نموده و در اکثر مناطق قره‌باغ، به ویژه در «زنگه‌زور» اسکان یافته‌اند (۴).

در این زمان‌ها چندین هزار نفر مسلمان مجبور به ترک سرزمین خود شدند (۹). برای نمونه، طی جنگ‌های ایران و روس، به دلیل وقوع حوادث ناگوار که با دخالت‌های خائنانه ارامنه و با راهنمائی‌های آنان انجام گرفت، عباس میرزا به پدرش (فتحعلیشاه) پیشنهاد نمود که چون برخی از عشایر قره‌باغ از همک به او خودداری می‌کند، بهتر است آنها را از قره‌باغ کوچ بدهند، فتحعلیشاه نیز موافقت نمود. عباس میرزا نیز به طور ناگهانی و نسنجیده به "مهدی قلی-خان جوانشیر" دستور می‌دهد تا ایلات و عده‌ای از دیگر ساکنان قره‌باغ را بلادرنگ کوچانیده و روانه محل قرده‌داغ - در این سوی ارس - نماید. طبق منابع حدود ۶ هزار تن از عشایر از قره‌باغ به این سوی ارس منتقل شدند (۴ و ۸).

همچنین قتل عام و کشتار بی‌رحمانه مسلمانها در طی چند سال اخیر نیز از عواملی است که سبب شد از جمعیت مسلمانان کاسته شود. در نخستین ماههای ۱۹۰۵، طی اتفاقاتی که در شهرهای قفقاز (به ویژه قره‌باغ) رخ داد ارامنه تعدادی زیاد از آذربایجانی‌ها را کشته و چندین هزار نفر از آنها را بیرون رانده و بی‌خانمان کردند. همچنین تنها در ماههای مارس و آوریل ۱۹۱۸، دسته‌های مسلح ارمنی، در مناطق «باکو»، «شماخی» و ... بیش از ۵۰ هزار نفر آذربایجانی را به قتل رسانیده و دهها هزار انسان بی-گناه را از خانه و کاشانه خود آواره نمودند (۴).

عملیات ناجوانمردانه و غیرانسانی پاکسازی قومی توسط ارامنه تعطیل نگردید، به طوری که آنان در سال ۱۹۸۸ این اعمال وحشیانه را به شدت اجرا نمودند و در نتیجه بیش از ۲۵۰ هزار نفر

استاد تاریخی نشانگر این است که قبل از انعقاد عهدنامه‌های تنگین ترکمن‌چای و گلستان، تنها بخش کوچکی از جمعیت قره‌باغ کوهستانی را ارامنه تشکیل می‌داده‌اند (۴). از اواسط قرن هیجدهم تا اوایل قرن نوزدهم آذربایجانی‌های قره‌باغ با اهالی ارامنه ساکن در قره‌باغ در شرایط امنیت کامل زندگی می‌کردند. اولین منبعی که به طور رسمی جمعیت قره‌باغ را نشان می‌دهد مربوط به سال ۱۸۰۵ و دوران حکومت تزارها است که تعداد خانوارهای ساکن را حدود ۱۰ هزار خانوار نشان می‌دهد، که در سال ۱۸۰۸ به دلیل جنگ ایران و روس به ۷۴۷۴ خانوار کاهش یافت. بر اساس اطلاعات رسمی سال ۱۸۱۰ در ولایت قره‌باغ ۱۲ هزار خانوار زندگی می-کردند که در داخل آنها فقط ۲۵۰۰ خانوار ارمنه وجود داشته است. در سال ۱۸۲۳ تعداد ۲۰۰۹۵ خانوار بوده است که ۱۵۲۳ خانوار آن شهری و ۱۸۵۶۳ خانوار آن روسستانی بوده‌اند. از این تعداد ۴۳۶۶ خانوار ارمنه و ۱۵۷۲۹ خانوار آذربایجانی بوده‌اند. سرشماری که در سال ۱۸۲۳ از طرف مشاور موگلیووسکی و پولکوونیک یئرمولف به انجام رسید (تقلیس ۱۸۶۶) در خاننشین قره‌باغ ۹۰ هزار نفر سکونت داشتند. یک شهر و مجاور از ۶۰۰ روستا وجود داشته است که از این تعداد فقط ۱۵۰ روستا ارمنه نشین بود. در شهر شوشما تقریباً ۱۰۴۸ خانوار آذربایجانی و ۴۷۴ خانوار ارمنه می‌زیسته است. در روستاهای اطراف نیز تعداد نفوس آذربایجانی ۴۳۳۱۱ نفر و ۱۲۹۰۲ نفر ارمنه بوده است. این وضعیت در زمانی به وجود آمده بود که نادرشاہ (در سال‌های ۳۰ قرن ۱۸) تعداد زیادی از ایالت آذربایجانی قره‌باغ را به خراسان کوچ داد (۲).

بعد از انعقاد این عهدنامه، ارامنه به قفقاز کوچ نموده و تعداد آنها رو به افزایش نهاد. بر اساس منابع و اطلاعات موجود تعداد مهاجرین متجاوز از ۲۰۰ هزار نفر بوده است (۲). به طوری که بعد از قرارداد ترکمن‌چای روس‌ها در سال ۱۸۲۹ میلادی هیئتی به سرپرستی «ایوان شوپن» تشکیل دادند تا اطلاعات جامعی را در زمینه وضعیت اقتصادی و جغرافیائی و ترکیب جمعیتی آخرین مناطق اشغال شده یعنی خاننشینهای نخجوان و ایروان تهیه کنند که تهیه این سند چهار سال طول کشید. طبق این سند در سال ۱۸۲۶ میلادی ۱۱۷۸۴۹ نفر مسلمان و ۲۵۱۵۱ نفر ارمنه در منطقه وجود داشت (یعنی بیش از ۸۰ درصد مسلمان (آذربایجانی) بودند). مطابق این سند در پی قرارداد ۱۸۲۸ بیش از ۲۰ هزار نفر از مسلمانان مجبور به ترک این دو خاننشین شده و به ایران رفتند. در نتیجه جمعیت مسلمانان در سال ۱۸۲۸ به ۹۳۰۰ نفر تقليل یافت. بر طبق این سند در سال ۱۸۳۲ تعداد مسلمانان به ۸۲۳۷۳ نفر یافت و طی سال‌های ۱۸۲۸ تا ۱۸۲۲ جمعیت ارامنه به ۸۲۳۷۷ نفر تقليل یافت (۳ و ۹). خ. د. خلیل اوف در نفر (بیش از سه برابر) افزایش یافت (۳ و ۹). خ. د. خلیل اوف در این باره می‌گوید "در بین سال‌های ۱۸۲۸ تا ۱۸۳۰ حدود ۸۴۶۰۰ نفر از عثمانی توسط تزاریسم به قفقاز کوچ داده شده و در قره‌باغ، ایروان و ... ساکن گردیدند". سرشماری که در سال ۱۸۳۲ توسط روس‌ها انجام شد نشان می‌دهد که جمعیت قره‌باغ در آن زمان ۶۸/۸ درصد آذربایجانی و ۲۲/۲ درصد ارمنه بوده است (۹).

آذربایجانی را از خانه و کاشانه خود، یعنی ارمنستان کنونی، اخراج نمودند.

آنان این اعمال ناشایست را در ۲۶ فوریه ۱۹۹۲، در شهر «خوجالی» قرهباغ که ابعاد این فاجعه انسانی در تاریخ معاصر بی-نظیر است، و به عنوان فجیع‌ترین و وحشیانه‌ترین کشتار قرن لقب گرفت، تکرار نمودند. تمامی شهر بی‌دفاع از سوی نظامیان جنایت پیش ازمنی با خاک یکسان شده و ۶۱۳ نفر از مردم آذربایجان (از جمله ۶۳ کودک و ۱۰۶ زن) به طرز وحشیانه و غیرانسانی به شهادت رسیده، ۴۸۷ نفر نقص عضو، ۱۲۷۵ نفر پیرزن و پیرمرد، زن و کودک به اسارت مت加وزان ددمتش درآمده و با کمال شرمندگی مورد وحشیانه‌ترین آزارها و اذیت‌ها قرار گرفتند (۴). بیش از ۲۰ هزار آذربایجانی در جنگ اخیر کشته شده و حدود ۴ هزار نفر نیز به اسارت ارمنستان درآمده‌اند که ۷۱ نفر از آنان کودک، ۳۲۰ نفر زن و ۱۷۳ نفر آنان سالم‌نمی‌باشد (۱).

۵- بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به مطالبی که عنوان شد می‌توان گفت که وقوع بحران قرهباغ ریشه چندین صد ساله و شاید بیشتر در منطقه دارد که تخم این بحران را روس‌های استعمارگر و ارامنه شوونیست و در رأس آنها داشناک‌های افراطی در منطقه کاشتند. روس‌ها برای تسلط بر منطقه و برای جلوگیری از نفوذ امپراتوری عثمانی و سایر دول در منطقه قفقاز، به فکر تغییر ترکیب جمعیتی منطقه افتادند. در این رهگذر استفاده از ارامنه، که داعیه تشکیل ارمنستان بزرگ را در سر می‌پرورانیدند، را برای پیاده کردن اهداف شوم خود مناسب دیدند. آنان برای رسیدن به این هدف از یک سو ارامنه را به منطقه کوچانیده و از سوی دیگر آذربایجان‌ها را با شکنجه و زور از منطقه بیرون کردند. همچنین با اتخاذ تدابیری (ایجاد اختلاف و تبعیض) جنگ‌هایی را بین آذربایجانی‌ها و ارامنه ترتیب دادند که در این میان عده کثیری از آذربایجانی‌ها و عده اندکی از ارامنه کشته شده و تعداد آذربایجانی‌ها در قرهباغ با گذشت زمان کاهش یافت. به طوری که در طول حدود ۲۰۰ سال اخیر ترکیب جمعیتی قره-باغ را (که بیش از ۹۰ درصد آذربایجانی بودند) توانستند به نفع ارامنه تغییر دهند. شوونیست‌های ارامنه برای تحقق رؤیاهای جنون‌آمیز و تجاوزگرانه "ارمنستان بزرگ" پاکسازی زمین‌های مسلمانان از سرزمین‌های آبا و اجدادی آنان را هدف اصلی قرار دادند و در سایه جنایات و قتل عام‌های برنامه‌ریزی شده بیش از ۵۰۰ هزار نفر را به قتل رسانده‌اند.

مرور و بازخوانی این حادثه تاریخی و نگرشی به مسئله فلسطین، که غده سلطانی چرکین را در میان سرزمین‌های اسلامی پدید آورد، نشانگر نکاتی مهمی است که باید از سوی مردم و مسئولین مورد توجه قرار گیرد. تا دیگر این اشتباهات تاریخی را در مناطق مختلف کشور، به ویژه آذربایجان شاهد نباشیم. چه بسا در صورت غفلت بار دیگر بخش مهمی از سرزمین‌ها آبا و نیاکان خود را به بیگانگان و مزدوران خواهیم سپرد.

- (۱) امیر احمدیان، بهرام؛ **روند تحولات قره‌باغ**، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۲۸، زمستان ۱۳۷۸
- (۲) بهراد، عبدالاحد؛ **قره‌باغ در چشم‌انداز تاریخ**، انتشارات ارک تبریز، بهار ۱۳۷۲
- (۳) پرده‌دار، فرهاد؛ **سیاست توسعه‌طلبانه روسیه تزاری در اشغال سرزمین‌های مسلمانان و اسکان دادن اقوام غیرمسلمان در سرزمین‌های اشغالی**، مجله ترکی - فارسی وارلیق، بهار ۱۳۷۴
- (۴) حافظزاده، محمد؛ **قره‌باغ، انتشارات نوید اسلام ۱۲۸۱**
- (۵) ذهتابی، محمدتقی؛ **تاریخ دیرین ترک‌های ایران**
- (۶) سرداری‌نیا، صمد؛ **کوچه ارامنه از ایران به قره‌باغ**، مجله ترکی - فارسی وارلیق، زمستان ۱۳۷۵
- (۷) سرداری‌نیا، صمد؛ **کوچ ارامنه از عثمانی به قره‌باغ**، مجله ترکی - فارسی وارلیق، پائیز ۱۳۷۶
- (۸) سرداری‌نیا، صمد؛ **قره‌باغ در جنگ‌های ایران و روسیه**، مجله ترکی - فارسی وارلیق، پائیز ۱۳۷۷
- (۹) سرداری‌نیا، صمد؛ **قره‌باغ در قلمرو تزاریسم**، مجله ترکی - فارسی وارلیق، پائیز ۱۳۷۸
- (۱۰) سرداری‌نیا، صمد؛ **جنگ ارامنه و مسلمانان قفقاز در سال‌های ۱۹۰۵ و ۱۹۰۶**، مجله ترکی - فارسی وارلیق، تابستان ۱۳۷۹
- (۱۱) سرداری‌نیا، صمد؛ **ایروان یک ایالت مسلمان‌نشین بود**، انتشارات زوفا، ۱۳۸۰

قره‌باغ چگونه آرتیساخ شد!!

هادی نوری

منطقه حدود ۵۰ گروه قومی وجود دارد که بیشتر آنها از لحاظ جمعیت و پراکندگی جزو گروه زبانی ترکها می‌باشند و بیشترین متکلین آن مربوط به زبان ترکی آذربایجانی است.

منطقه قفقاز جنوبی (منطقه مورد بحث ما) با مساحت ۱۸۶۱۰۰ کیلومتر مربع دارای واحدهای سیاسی:

الف) جمهوری آذربایجان (در ترکیب این جمهوری دو واحد اداری خود مختار «ناگورنو قاراباغ» و جمهوری خود مختار نخجوان» قرار دارد)

ب) جمهوری ارمنستان

ج) جمهوری گرجستان

اطلاعات فراوان اما گرته برداری شدهای در مورد پیشینه منطقه و درگیریهای به وقوع پیوسته در آن (چه قفقاز و چه در آناتولی) که بعداً دامنه جنگ به آنجا نیز کشید وجود دارد. اکثر موارد همچون شانتازهایی مانند قتل عام ارامنه در آوریل ۱۹۱۵ که همچون تاریخ یک ارتاد آنرا به قتل عام ارامنه تعبیر و در حقیقت منحرف نمودند.

معرفی ملت‌های ساکن قفقاز با مذهب آنها نشان می‌دهد که این درگیریها ابتدا شکل مذهبی داشته، سپس تبدیل به جنگی نژادی و قومی گشته است، هر چند که مشاهدات نشان می‌دهد که این جنگها از همان ابتدا نزد ارامنه رنگ نژادی به خود گرفته بوده است (۱).

روس‌ها در اوایل قرن نوزدهم و با شروع جنگها با ایران به اسقف ارامنه قول ایجاد ایالت خود مختار ارمنی‌نشین را داده بودند. در سال ۱۸۱۳ بر اثر ا مضای معاهده گلستان، قره‌باغ کوهستانی به انضمام سایر شهرهای شمالی رود ارس از ایران جدا و به دولت روسیه واگذار شد و در سال ۱۸۲۸ میلادی طبق معاهده ننگین ترکمن‌چای، ایروان و برخی شهرهای دیگر قفقاز به امپراطوری روسیه ضمیمه گردیدند. از آن تاریخ سیاست ارمنی کردن این ایالات مسلمان نشین آغاز شد.

بر طبق یکی از اسناد (۲) جمعیت این دو خان‌نشین در آستانه اشغال (در سال ۱۸۲۶) در حدود ۱۴۳ هزار نفر بود. از این تعداد بیش از ۸۰٪ را مسلمانان و ارامنه کمتر از ۲۰٪ جمعیت را تشکیل می‌دادند. بیشترین جمعیت مسلمانان را آذربایجانی‌ها تشکیل می‌دادند.

بنابر ادعای سند مذکور بر اثر مهاجرت!!! جمعیت مسلمان به ۸۲۳۷۳ نفر تقلیل پیدا کرد. ولی در مدت چهار سال یعنی سال‌های ۱۸۲۲ تا ۱۸۲۸ تعداد ارامنه به ۸۲۳۷۷ نفر افزایش یافت یعنی در فاصله چهار سال جمعیت ارامنه بیش از سه برابر شد.

پس از فروپاشی شوروی و تأسیس کشورهای مشترک‌المنافع زیر نظر روسیه، برخی از جمهوری‌های سابق شوروی از جمله آذربایجان و گرجستان از پیوستن به این جامعه امتناع ورزیدند. جمهوری آذربایجان که خاطره خوشی از استعمار و سلطه‌گری روسها پس از انتزاع از ایران نداشتند. بنا به ماهیت و خصلت فرهنگی قومی خویش خواهان بازگشت به هویت ملی و دینی خود بودند. روسیه که همیشه خواهان ایفای نقش برادر بزرگتر بر مناطق حاشیه خود به ویژه در جنوب بوده نمی‌توانست جدایی جمهوری آذربایجان را از حوزه نفتی خود متحمل کند. بدین سبب متوجه فرصتی بود تا آذربایجان را تضعیف و علت آنرا جدایی از حوزه اقتدار روسها اعلام کند.

قره‌باغ کجاست؟ در یک کلام می‌توان گفت قلب آذربایجان، ولایتی است در جمهوری آذربایجان و در غرب محل التقاضی دو رود ارس و کر که میان آن دو رود قرار گرفته است. یکی از قدیمی‌ترین مساقن انسان‌های اولیه در جهان به نام «غار آزیخ» در کوه‌های قره‌باغ قرار دارد.

«قره‌باغ» یک واژه ترکی است به منطقه یا محلی اطلاق می‌شود که دارای باغ‌های وسیع و انبوه می‌باشد. آنگونه که رنگ سبز درختان از انبوهی به سیاهی بزند.

گفتنی است که در دوران قبل از اسلام و در روزگاری که در آن سوی با نام آلبانی یا آلبانیا شناخته می‌شد. از زمان‌های قدیم در اراضی قره‌باغ ساکنانی از طوایف آلبان (طایفه از ترکان که در تاریخ مینورسکی ذکر گردیده است) زندگی می‌کردند. بعدها در اثر مبارزات بین کلیسا ارامنه و آلبانیای قفقاز از یک سو و ظلم و فشار کلیسا گریگوری ارامنه از سوی دیگر، اهالی قره‌باغ را ناگزیر به پذیرش تدریجی مسیحیت گریگوری کرده و ضمن قبول زبان ارمنی، فرهنگ ارمنی را پذیرفته‌اند. این جریان از قرن سیزدهم میلادی به بعد بیشتر شدت گرفت.

قره‌باغ که ارامنه به آن آرتیساخ می‌گویند با مساحت ۴۳۹۲ کیلومتر مربع در سده گذشته یکی از آرزوهای فروخته پان ارمنیسم بود. با توجه به اهمیتی که این توده کوهستانی از نظر استراتژیک دارد هم از نظر غرب و هم از نظر روسیه دارای اهمیت بسیار است. همچنین برای جلوگیری از وحدت جهان ترک ایجاد و تفرقه بین مسلمین و مهمتر از همه، دستیابی به منطقه‌ای استراتژیک، بحران قره‌باغ بوجود آمده است.

در دوران شوروی اطلاعات اندکی درباره قفقاز وجود داشت. اقوام گوناگونی با زبان‌های متفاوت در قفقاز زندگی می‌کنند، در این

از جمله شگردهای سردمداران روس راه انداختن جنگ داخلی ما بین اقوام مختلف بود که داخل قلمرو روسیه زندگی می کردند. یکی از پدیدهای شوم، جنگ میان ارامنه و مسلمان آن سوی اروس بود. سیاست تبعیض آمیز روسها نسبت به آذربایجانی‌ها و حمایت آشکارشان از ارامنه موجب تشدید تضادهای اجتماعی و اقتصادی مابین ارامنه و آذربایجانی‌ها گردید.

در جنگ ارامنه و مسلمانان هر چند محرك دربار تزار روس بود ولی تتدروی داشناکها و شتاب آنها در ایجاد ارمنستان بزرگ در به وجود آمدن این نوع درگیریهای خونین و فاجعه بار نقش عده‌ای داشت.

روسیه خواستار تسلط بر قفقاز (خصوصاً قفقاز جنوبی) بود. برای تحقق اهداف استعماری خود و به دست آوردن جبهه جنوب و همگام با غرب برای تضعیف دولتهای ایران و عثمانی (قوی‌ترین دولتهای منطقه)، بهترین راهکار تحقق این هدفها را در تشکیل یک کشور مسیحی در چهارهای اسلام یافتند. بنابراین همواره با روسیه از تشکیل ارمنستان بزرگ حمایت کرد. تنها چند ماه پس از صدور اعلامیه بالفور در ۱۹۱۷ مبنی بر تشکیل دولت یهود در فلسطین بود که لوید جرج در پارلمان بریتانیا خواستار تشکیل کشور مستقل ارمنستان گردید. دیری نگذشت که با حمایتها بی‌دریغ فرانسه، آمریکا و روسیه، کشور ارمنستان در اراضی اشغالی آذربایجان سربرآورد.

حس و خوی برتری‌جویی، زیاده طلبی، آرمانهای قومی - مذهبی کنایی و جهالت از عوامل اصلی آغاز جنگها، قتل و غارتها و چپاولها و در نهایت ننگین کردن دامان بشری است که بنا به اعتقاد ما مسلمانان و اکثر مردم شریف دنیا می‌تواند اشرف مخلوقات باشد. متأسفانه ارامنه هم در زمان فروپاشی امپراطوری عثمانی و هم در طی جنگهای ایران و روس با تهیه قشون و خیانتهای آشکار به مردمان کشورهایی که در آن زندگی می‌کردند لکه ننگی در تاریخ خود و بشریت بر جای گذاشتند.

در انتای تشکیل جمهوری ارمنستان (بعد از جنگ جهانی اول در طی دوران کوتاه استقلال آذربایجان و ارمنستان) نسبت به سرزمین نخجوان، زنگزور و ارتفاعات سر به فلک کشیده قره‌باغ ادعاهایی از طرف ارمنی‌ها مطرح شد.

در ژوئن ۱۹۲۱ دفتر امور قفقاز به الحاق قاراباغ کوهستانی به ارمنستان رأی داد. اما مدتی بعد به دنبال دخالت استالین این تصمیم لغو شد. بعد از سالها ادعا و زورگویی ارامنه نخجوان و قره‌باغ به عنوان بخشی از آذربایجان و قسمت بزرگی از قره‌باغ تاریخی به نام «زنگه زور» (طبق نقشه) در اختیار ارمنستان قرار داده شد.

در سال ۱۹۲۳ نیز مناطق کوهستانی قره‌باغ در اختیار ارامنه قرار گرفته و آنها در آنجا ساکن شدند. بدین ترتیب «استان خود مختار قره‌باغ کوهستانی» بوجود آمد. ارمنستان در دهه‌های ۴۰ و ۶۰ (میلاد) تلاش نمود تا قاراباغ را ضمیمه خود کند و اخیراً نیز

علت این رشد سلطانی، مهاجرتهای بی‌رویه ارمنیان از ایران و عثمانی و دیگر جاها به این مناطق بوده است. در منابع مختلف تاریخی به این جاگاهایی اشاره شده است. تا اوایل قرن بیستم ارمنیان در نقاط مختلف قفقاز پراکنده بودند و بنا به نوشته آناهید ترمیناسیان آنان حتی در ایالت ایروان نیز از قلمرو ملی مشخصی برخوردار نبودند این وضعیت در خواسته‌ها و عملکرد آنها در خلال انقلاب ۱۹۰۵ مؤثر افتاد.

پس از تشکیل حزب داشناک، مؤسسان این حزب که آنرا با هدف ایجاد در ارمنستان بزرگ تشکیل داده بودند و قصدشان در گام نخست ایجاد یک کشور ارمنی، مرکب از ایالت شرقی آناتولی و ایالت ایروان بود و در اواخر قرن نوزدهم چون در کشورهای عثمانی نتوانسته بودند در این راستا کاری انجام دهن، لذا تمام نیروی خود را به کار بستند که در قفقاز با راه انداختن آشوب بتوانند بخشی از برنامه‌های خود را پیاده کنند.

با توجه به اینکه بین دو سرشماری ۱۹۷۹ و ۱۹۸۹ رشد جمعیت ارمنی‌ها ۶۹٪ و آذربایجانی‌ها ۱/۹٪ درصد بوده است. بنابراین به طور طبیعی جمعیت ارامنه قره‌باغ افزایش یافت در حالی که در سال ۱۹۸۹ جمعیت آن به ۱۴۵۰۰ نفر رسیده است. به نظر می‌رسد که به احتمال یقین حدود ۱۴۰۰۰ نفر از ارامنه از ایران و عمداً ارمنستان برای مقاصد سیاسی و به دست آوردن اکثریت و راندن آذربایجانی‌ها به این منطقه کوچانده شده باشند (۳). جمعیت آذربایجانی‌های قره‌باغ در سال ۱۹۷۹ برابر ۲۶۴۳۷ نفر بوده که با رشد ۱/۹ درصدی در سال باید در سال ۱۹۸۹ به حدود ۴۰۰۰۰ نفر می‌رسید. بنابراین حدود ۴۰۰۰۰ نفر از مردم منطقه را وادار به مهاجرت کرده و تعدادی نیز در طول درگیریهای بین ارامنه و آذربایجانی‌ها از سال ۱۹۸۸ به بعد تا قبل از سرشماری ۱۹۸۹ کشته شده‌اند.

تعداد خانوارهای قره‌باغ بر حسب قومیت سال ۱۸۲۳

نقاط روستایی	نقاط شهری	شمار خانوار	شرح
۱۸۵۶۳	۱۵۳۲	۲۰۰۹۵	جمع
۱۴۶۱۸	۱۱۱۱	۱۵۷۲۹	آذربایجانی
۳۹۴۵	۴۲۱	۴۳۶۶	ارمنی

ترکیب قومی جمعیت استان خود مختار قره‌باغ ۱۹۸۹

درصد	تعداد	كل جمعیت
۱۰۰	۱۸۹۰۲۹	ارمنه
۷۶/۹	۱۴۰۷۶	آذربایجانی‌ها
۲۱/۵	۴۰۶۳۲	روسها
۱/۰	۱۹۲۲	اکراینی‌ها
۰/۲	۴۱۶	بلوروسها
-	۷۹	جمع اسلاموها
۱/۳	۲۴۱۷	

شهر حتی روستای کشور ارمنستان می‌توانید ببایدید؟ (جواب منفی است).

مردم آواره شده در تجاوزهای اخیر ارمنه به آذربایجان، در مناطق مختلف از جمله حومه شهرهای جمهوری آذربایجان به صورت پراکنده زندگی می‌کنند که شرایط زندگی و رفاه اکثريت آنان بسیار وخیم و در سطح بسیار پایین می‌باشد. اکثرًا در چادرها یا کوپههای قطار زندگی می‌کنند. تصور کنید کودک ۱۲ ساله‌ای که از بدو تولد شهر یا روستای خود را ندیده، بر عکس کوچه یا چادر را در بالای سر و اطراف خود مشاهده کرده است. آیا این به معنی قتل عام و رانده شدن ترکهای مظلوم آذربایجان توسط ارمنه نیست؟

نکته جالب توجه اینکه مناطقی که توسط ارمنه از سالهای ۱۹۲۸ اشغال شده علاوه بر اشغال فیزیکی از نظر معنوی هم قطع نسل شده است، یعنی هم مورد کشتار و اختناق قرار گرفته و هم اسامی جغرافیایی مناطق تغییر داده شده است.

ارمنی‌ها از سال ۱۸۲۸ قتل عام مسلمانان را در ترکیه، روسیه و قفقاز آغاز کرده‌اند. آنها حتی قبل از سال ۱۹۱۵ (خیلی قبل از آن) که ادعایی مثلًا قتل عام نژادی ارمنه را مطرح می‌کنند. ترور و جنایات مختلف را برای تحقیق آروزهای واهمی خود به کار بسته‌اند. برخی شاهدان عینی در حین مبارزه برای حفظ وطن، خاک و ناموس خود مقابل نظامیان ارمنی شاهد همکاری دوشادوش کاماندوهای غیرارمنی از جمله روس، سیاهپوست و غیره در میان آنان بوده‌اند که خود نشانگر وجود اهداف تروریستی و جنایات سازمان یافته در منطقه می‌باشد که هشدار جدی برای منطقه ما می‌باشد.

متأسفانه در کشور ما و منطقه شاهد بی‌تفاوتوی نسبت به اقدامات نژادی و فاشیستی و باور کردن (به ظاهر) ارمنه به عنوان اقلیتی دینی و مذهبی همچون سایر مسیحیان و سایر اقلیتها دینی هستیم. هم اکنون نیز این اهداف در سرلوוהه این تشکیلات تروریستی که در منطقه حضور دارند می‌باشد و چه بسا در آینده‌ای نزدیک شاهد فجایعی تلختر خواهیم بود.

پی‌نویس

- (۱) سالهای خونین، محمد سعید اردوبادی
- (۲) ایروان یک ولایت مسلمان نشین بود، صمد سرداری نیا
- (۳) مجله مطالعات آسیای مرکزی
- (۴) جمهوری آذربایجان، انتشارات وزارت امور خارجه
- (۵) جغرافیای قفقاز، انتشارات وزارت امور خارجه
- (۶) نشریه وارلیق
- (۷) تاریخ دیرین ترکان ایران، محمد تقی زهتابی
- (۸) کشتار یک ملت، آرنولد تواین بی

انگیزه اصلی جنگ پس از انحلال شوروی و استقلال در کشور آذربایجان و ارمنستان بر سر انصمام قاره‌باغ به ارمنستان است که منجر به یک جنگ فرسایشی و مرگ هزاران نفر شده است.

ارمنی‌های که داعیه کشورگشایی داشتند و از دیرباز و از زمان تشکیل جمهوری ارمنستان بر سر مسئله قره‌باغ با آذربایجان اختلاف داشتند، فرصت را مفتتم شمرده و وارد صحنه سیاسی کارزار منطقه شدند. روسیه با همکاری افراطیون ارمنی و کمکهای نظامی و فنی خود به ارمنه قره‌باغ آتش نامنی را بین دو جمهوری تازه استقلال یافته بر پا کرد.

سازمان ملل متحد طی فصلنامه‌هایی خواهان تخلیه اراضی اشغالی و بازگشت آوارگان آذربایجانی‌ها به موطن خود شد. علیرغم یک سری موافقنامه‌های آتش بس و مذاکرات مستقیم بین رهبران دو طرف جنگ همچنان ادامه دارد. در این جنگ بیش از یک میلیون نفر از اهالی آذربایجان از خانه و موطن خود آواره شدند که از قره‌باغ کوهستانی و استانهای حاشیه آن بود. حدود پنج هزار نفر از اهالی جمهوری در اسارت نیروهای ارمنی قرار دارد که در وضع وحیمی به سر می‌برند (شامل زنان و کودکان نیز می‌شوند). جالب توجه است که ارمنی‌ها به بهانه قره‌باغ کوهستانی که ادعای اولیه آنها بود نواحی و دشت‌های کم ارتفاع قره‌باغ را نیز با فرصت‌طلبی از جنگ داخلی در کشور آذربایجان و اراضی سیاستهای توسعه‌طلبانه گردانندگان رژیم ارمنستان ضمیمه خاک خود کردند.

اکثر نامهای جغرافیایی منطقه قفقاز که به آنها بر می‌خوریم به علت پیشینه دیرین ترکان در منطقه پیشه ترکی دارند (مانند قره‌باغ) و از ظاهر نام هم مشخص است (غیر از اسامی‌ای که توسط برخی از جمله ارمنه تحریف شده‌اند).

کشتار بیش از یک میلیون نفر از مردم مظلوم و مسلمان آذربایجان به ویژه مردم ارومیه، خوی، سلاماس و اشغال منطقه وسیعی از جغرافیای سیاسی و تاریخی آذربایجان توسط ارمنی‌ها افراطی در طول نزدیک به دو قرن گذشته، نمود عینی «نسل کشی»، «قتل و عام و جنایت علیه بشریت» می‌باشد که باید در اذهان بیدار بشیریت زنده بماند.

ادعای واهمی قتل عام (سوی قیریم) نژادی ارمنه در ۱۹۱۵ از طرف دولت عثمانی (ترکیه)، در حالیکه اگر آن قطع نسل در آن ابعادی که خود ارمنه ذکر می‌کنند اتفاق افتاده بود این جمعیت فعلی ارمنه در قفقاز و ترکیه وجود نداشت.

در کشور ترکیه در حال حاضر نزدیک به صدهزار نفر ارمنی در مرکز و حوالی آن زندگی می‌کنند که دارای کلیساها، مراکز آموزش مختلف، تئاتر مخصوص و مطبوعات مربوطه خود هستند و از میان آنان هنرمند و ورزشکاران و سایر رشته‌ها فعالیت می‌کنند از انواع امکانات و مزایای موجود در آن کشور استفاده می‌کنند (حتی بهتر از خود ترکها). آیا این به معنی نسل‌کشی و نتیجه اعمال شرایط خفغان و انزوا برای آنان است؟ آیا یک ترک در یک

فاجعه «خوجالی» جنایات داشناکها!

حسن راشدی

مسلح نداشتند، متوجه به قمه و تفنگ‌های شکاری شدند که در بعضی از خانه‌ها پیدا می‌شد. آنها برای دفاع از شهر، جز همین وسائل دفاعی ابتدایی اسلحه‌ای نداشتند. تمام اسلحه‌ها در دست فرماندهان و سربازان روس بود و سربازان روسی نیز پشتیبان داشناک‌های ارمنی بودند.

مدافعین شهر با تفنگ‌های شکاری و وسائل ابتدایی به دفاع از شهر محاصره شده خوجالی پرداختند و تا آخرین نفس تسلیم مهاجمین نشدند. همین دفاع جانانه، وحشتی در دل ارمنی‌ها اندارد و آنها توانستند به راحتی وارد شهر شوند. از همین رو فرصتی فراهم آمد که تعداد زیادی از زن کودک و پیر مرد و پیر زن در تاریکی شب و در هوای سرد زمستانی خود را به کوه‌های جنگلی اطراف شهر برسانند. اهالی شهر، درنده خویی داشناک‌ها را می‌دانستند و داستان‌های قتل عام و اعمال وحشیانه آنها را از زبان پدران و پسران بزرگان و سالمندان شنیده بودند. به همین جهت مانند در هوای سرد و زمستانی در کوه‌های اطراف و مرگ از سرما و گرسنگی را به افتادن دست ارمنی‌ها ترجیح می‌دادند.

لیکن دفاع از شهری که در یک طرف آن دشمن تا دندان مسلح و در طرف دیگر جوانان غیوری که اسلحه آنها تنها غیرت و مردانگی و شهامت است، نمی‌تواند بسیار طولانی باشد.

با شهید شدن مدافعین شهر، قتل و غارت شهر خوجالی و روستاهای اطراف به دست ارمنه مهاجم و سربازان روسی که توسط آنها اجیر شده بودند آغاز شد.

داشناک‌ها در این قتل عام ددمنشانه، آنهم در دنیای مترقی امروز روی هیتلر را سفید کردند. آنها از انجام هیچ نوع عمل غیرانسانی ابیانی نداشتند. آنها علاوه بر کشت و کشتار افراد بی‌دفاع، به بیماران بیمارستان‌ها هم رحم نکرده، آنها را بر روی تخت بیمارستان به گلوه بستند. شقاوت و سنگلی مهاجمین به جایی رسید که گوش و بینی، سر و دست افراد بی‌دفاع را بزیده، شکم مادران باردار را با چاقو نیزه پاره کرده و به اعمال شنعنی دست زدند که در بین حیوانات درنده خو هم دیده نشده است؟!

اعترافات سرباز مزدور روسی که بعداً به دست ارتش آذربایجان اسیر شد، جنایات طرفداران ارمنستان بزرگ را به جهانیان شناساند. وی در اعترافات تکان دهنده خود که به صورت فیلم ویدئویی در اختیار خبرنگاران جهان قرار گرفت، پرده از اعمال ننگین و غیرانسانی ارمنیانی برداشت که بوق تبلیغات مترقی و متمدن بودن‌شان بوسیله ایادی و طرفداران‌شان در کشورهای غربی و قاره آمریکا گوش فلک را کر کرده بود. ارمنیانی که خود را متمدن و مظلوم و ملت آذربایجان را غیرمتمدن و ظالم و پایمال کننده حق و حقوق خود تبلیغ می‌کردند!

آن شب کودکان شهر کوچک خوجالی در سکوت شب سرد و زمستانی قره‌باغ در آغوش گرم مادران خود آرمیده بودند. شب‌های سرد و زمستانی قره‌باغ نه مثل بهار سبز و خرمش، بلکه به نوعی دیگر زیبا و دل‌انگیز بود.

مادر بزرگها و پدر بزرگها با بازگویی قهرمانی‌های کوراو‌غلو و قوچاق نبی بر نوهدایشان، خود نیز در رختخواب آرمیده بودند. مادران و پدران جوان به امید روز دیگر و تلاش دیگر خسته از کار روزانه سر در بالین نهاده بودند. اما داشناک‌های ارمنی چون خفashan شب در انتظار رسیدن تاریکی و اجرای نقشه‌های شوم خود بودند. رویای ارمنستان بزرگ خواب را از چشم آنها ربوده بود و برای رسیدن به این هدف هر راهی آنها توجیه‌پذیر بود. کشنده افراد بی‌دفاع، نابود کردن پیر زنان و پیر مردان و کودکان بی‌گناه برای آنان به مثابه خوردن آب گوارا بود. بریند گوش و بینی، در آوردن چشم، پاره کردن شکم مادران باردار، داغان کردن مغز کودکان شیرخوار با گلوه تفنگ و انجام انواع اعمال شرم‌آور برای آنان حکم و وظیفه مقدس به حساب می‌آمد.

آن شب داشناک‌ها با سلاح‌های آتشین کمر به قتل عام مردم بی‌دفاع خوجالی بسته بودند. جوانان خوجالی زمانی از این تصمیم شوم خبردار شدند که مهاجمین در قالب دسته‌های مسلح خود را به نزدیکی دروازه شهر رسانده بودند.

غیور مردان این شهر بی‌دفاع، برای محافظت از مردم عادی و خانواده‌هاییکه هیچ نوع سلاحی برای مقابله با دشمن تا دندان

نбود. وی انگار که دشمن دلیری را در میدان رزم از پایی درآورده باشد با تحکم گفت: ما در قرهباغ حتی زنده ماندن یک کودک شیرخواره آذربایجانی را که دشمن ماست، برای یک روز هم که شده، نمی‌توانیم تحمل کنیم ...!

به راستی چگونه وجودنای اگاه جهان بشریت در برابر چنین جنایت هولناک سکوت اختیار کرده است؟ آیا ارمنیان سراسر دنیا به خاطر این جنایات از هم زبانان و همنژادان خود در ارمنستان و

خاک اشغال شده قرهباغ حمایت می‌کنند؟

آیا دولتها غربی حامی ارمنیان، مشوق این اعمال جنایتکارانه نیستند؟

آیا چند کلمه از نام «قرهباغ» به زبان ارمنی است که داشناکها ادعای مالکیت آن را دارند و جمهوری خودخوانده قرهباغ را با حاکمیت ارمنی‌ها در آن بنا نهاده‌اند و صاحبان اصلی این سرزمین را یا قتل عام کرده و یا آواره کرده‌اند؟

آیا کشورهای مسلمانی که اعتراض خود را بر دولت غاصب اسرائیل اعلام می‌کنند و هرگونه رابطه با این دولت متجاوز را محکوم می‌نمایند، رابطه خود با دولت غاصب دیگری که ۲۵٪ از خاک یک کشور مسلمان و شیعه را اشغال کرده و بیش از یک میلیون نفر از برادران و خواهران دینی ما را از خانه و کاشانه خود آواره کرده است، چگونه توجیه می‌کنند؟

خاطره دهشتبار شهر خوجالی هرگز از ذهن انسان‌های بیدار دل سراسر دنیا به خصوص آذربایجانیان فراموش نخواهد شد. قتل عامی که در این شهر و به وسیله داشناک‌های ارمنی بوقوع پیوست، در ۲۶ فوریه سال ۱۹۹۲ میلادی (هفتم اسفند ۱۳۷۰) اتفاق افتاد. ۲۶ فوریه هر سال (هفتم اسفند ماه) باید به روز اعتراض عمومی مردم سراسر دنیا به خصوص آذربایجانیان به جنایاتی که توسط افراطیون ارمنی در شهر خوجالی اتفاق افتاد، تبدیل شود. برگزاری چنین مراسmi به معنای ادای وظیفه انسانی و وجودانی آذربایجانیان سراسر جهان به همراه انسانهای بیدار دل و آزاده سایر ملل دنیا می‌باشد.

سریاز روسی از اینکه پس از قتل و غارت شهر خوجالی و روستاهای اطراف دچار عذاب و جدان شده است و با اعترافات خود می‌خواهد اندکی از عذاب و جدان خود را بکاهد، زبان به اعتراف گشود. او گفت: «من همانند بسیاری از سربازان روس با گرفتن پول در حمله به شهر خوجالی با ارمنی‌ها همکاری می‌کردم. ارمنی‌ها می‌گفتند آذربایجانی‌ها به ما ظلم می‌کنند و حق ما را از بین می‌برند.

آن شب حمله به شهر خوجالی آغاز شد. گرچه انتظار می‌رفت اهالی شهر به علت نداشتن اسلحه و مهمات برای دفاع از خود، به راحتی تسليم شوند، اما شنیده شدن صدای تفنگی که گهگاه از طرف مدافعين شهر شلیک می‌شد، ارمنیان را غافلگیر کرد. آنها جرأت رفتن به جلو را نداشتند، به خصوص زمانی این ترس بیشتر شد که چند نفر از آنهایی که در تاریکی شب قصد ورود به شهر را داشتند با قمه و شمشیر کشته شدند!

حافظت از شهر برای مدت طولانی میسر نبود، لذا بعد از تمام شدن گلوله‌های اندکی که معلوم شد از تفنگ‌های شکاری شلیک می‌شده است و کشته شدن مدافعین شهر خوجالی، قتل و غارت اهالی به وسیله ارمنیه مسلح آغاز گردید.

ارمنی‌های مهاجم از کودکان گرفته تا پیرمردان و پیرزنان همه را می‌کشند و بر کسی رحم نمی‌کردند. آنها دست به جنایاتی می‌زندند که دور از وجود بشری بود. من از کار این ارمنی‌ها راضی نبودم و اینگونه کارها را دور از انسانیت می‌دانستم، ولی من هم پول گرفته بودم و همراه آنها و به حمایت از آنها می‌جنگیدم.

آن روز با هم‌زمان ارمنی‌ام برای بدست آوردن غنیمت وارد خانه‌ای بی‌صاحب شده بودیم که ناگه صدای گریه کودکی از اتاق دیگر به گوشمان رسید. با حالت وحشت زده و نگران و انگشت بر ماشه تفنگمان با احتیاط کامل و آرام - آرام از کناره دیوار اتاق خودمان را به طرف صدا کشاندیم. وقتی داخل اتاقی شدیم که صدای کودک از آنجا می‌آمد، با صحنه دلخراشی رو برو شدیم.

کودک شیر خواره‌ای پستانک در دهان، سر بر سینه خون آلود جسد مادر جوانش نهاده و زاری می‌کرد! کودک به محض

مشاهده ما بر ق شادی در چشمانش ظاهر شد و همچون کبوتر زیبا بال گشود تا خود را به آغوش هم‌زمان ام که جلوتر از من در حرکت بود بیاندازد و نوازش پدرانه او را ببیند، ولی هم‌زمان به جای در آغوش گرفتن کودک شیر خواره و محبت و نوازش کردن او، سر لوله تفنگ را بر دهان طفل گذاشت و ماشه را چگاند، مغز پوکیده کودک به دیوار اتاق چسبید ...!

با دیدن چنین صحنه دلخراش حالم دگرگون شد، سرم گیج رفت، کنترل خود را از دست داده بر زمین نشستم. بعد از اینکه به خود آمدم با حالتی پریشان و ناراحت از اتاق خارج شدم، هم‌زمان با مشاهده حالت غیرعادی من پرسید:

نکنه از این کار من ناراحت شدی؟!

به او گفتم تو اگر کودک را به حال خود هم رها می‌کردی، از سرما و بی‌غذایی می‌مرد و نیازی به کشتن او

بأی ذنب قتلت !!

اُئرمنیلری تانپیمالي بیق!

کھریز میران

کۆلە اولورلار. هابئە ناديرشاھ گوجلننده اونون کۆلە سى اولورلار و
نهایت بئە بىر حیات طرزى قوراکىن بۇ گونە قدر داوام گىتىيىدىلر.
٢٨٨ - ٣٠١ ميلادي ايللىرى آراسىندا «گىريگوار لوساورىچ»
(Grigor.l) آدیندا بىر حوارى نين چالىشماسى سونوجوندا ائرنىلىرىن
حاكىمىي «اوچونجو تىرداد» مسيحىتى قابول ائدركىن، ائرمىي خالقى دا
بو دىنىي قابول ائدىر و روملولارا ياردىمچى اولاراق ساسانىلر ايله
موحارىبە آپارىرلار. (٤)

ائرمىنيل خريستيانىليغى قابول ائتمە مىشىدن اۇنجە، يونان ايله روم كولتورونون آتىندا ازىلەمىشلر. تىگران اۇزو يونان دىلىنە دانىشمارميش. آنچاق خريستيانىليغى مىيمىسى يىدىن سونزا، «مسروب» آدىندا بىر كىشىشىن توسوتو ايله يىفبا يارادىرلار. بو يىفبا ۳۶ حرفنى عيبارت ايدى كى، سونزالار ۲ حرف ده ايساھەلندى. (و. لانگلوا) يازىركى: «الىفبا ياراناندان سونزا ائرمىنيلرىن يازارلارى اورتاي چىخدى. يازىلارى ايسە اۇزلىرىنه خاص اولان مذهبىن درين تأثيرى آتىندا ايدى.» (۵)

ائرمیلرین بؤیوک تاریخ یازاری «موسى خورنی» دیر. او تاریخى گئرچەك سورتىدە یازدىغى اوچون اونلارین چوخ دا خوشلارينا گلن بىر اینسان دئىيل. بو پرابلمى فارس خالقىندا دا گۆستىركى اوЛАر. فارسلار تىمورلولار تارىخىنى یازان بؤیوک تاریخچى «شرف الدین يزدى» نى خائىن بىلارلار. آرتىرمالى يېق كى ائرمىلرین تاریخ یازارلارىنىن چوخو كشىش دىرلر و مىلى تفکوره صاحب اولدوقلارىنىن سىپى ده بودور.

مسیح دینی بیر نئچه مذهبہ آپریلیئر، اور نک اوچون «نسطوری» مسیحیتیندہ عیسیٰ اینسان ایله تائزی نین تؤرہ مسیدیر، «مونوفیزیسم» طریقیتیندہ ده یالینیز تائزی دیر، منوفیزیسم اُزو ایکی طریقتہ بؤلونور، طریقیتیندہ ده یالینیز تائزی دیر، منوفیزیسمین ان دو گماتیسم بؤلومونه با غلیدیر لار، «ائرمنیلر» ایسے مونوفیزیسمین ان دو گماتیسم بؤلومونه با غلیدیر لار، ۱۹- جو یوز ایل لیکن سونرا، ائرمنیلرین کشیشلاری عیر قچ لیق (نیڑا د پرسنی)، ناسیونالیزم تفکر رونو مذهبہ قاتیل لار، بو فلسفہ نین باشیندا «مگوردیچ خریمیان» (Meguerditch khrimian) دورو رموش، خریمیان ۱۸۲۰- جی ایلده وان شہریندہ آنادان اولموش، ۱۸۵۶ ایلیندہ وان دا «واسپورا کان قارتالی» عونوانیندا بیر درگی یاپیں، خریمیان ناسیونالیسمی مذهبہ قاتارکن، ائرمنیلرین میلی شو عور لارینی یوکسک سے بھدھے قالب دد و سونه حدا بد بنخ، ده نبا مو حار بھے سیندہ ته، کلکه

آرڈی) صحفہ ۳۸۵

خوجالی فاجیعه سینی یارادان ائرمى اور دوسونون سیلاح - یاراق گوجلیني بىلمكىن اۋنجە، او خالقين هانسى ايدئولوگىيالا صاحيب اولدوغۇنۇ بىلەمە لى يېك. و آلئن «گورجو مىلتى نىن تارىخى» كىتابىدا ائرمىنلر ايلە گورجولرى توتوشدور اراق يازىزير: «گورجولر يام- ياشىل درە لر ايلە داغلاردا ياشادىقلارى اوچون اينجە روحلى، كئلى، ناغىل دۇنياسىندا اويان، چئىشىد - چئىشىد شاراب اىچن اينسانلاردىلار، آنجاق گورجولرىن قارشى سىندا دوران ائرمىنلرین يئرلەرنى ھؤندور - ھؤندور داغلار بورويوب، دوگماتىسسىم (قورو تعصوبىلو) و كىنه لى بىر اينسانلاردىلار، چوخلۇ تارىخ يازارلارى دا كىشىش دىرلار!» (۱)

یا باشقا بیر یازار F.W.Bussel یازیرکی: «ائر منیلرین اصیل و گئرچک کاراكترلریندن بیری ده بودورکی؛ اوئنلاردا غورور و تعصوب روحو قىيلە تشكيلاتى اوچون چوخ گوجلودور.» (۲)

ائرمیلر بو تعصوب و غورورا دایاناراق گونئی و قوزئی آذربایجان ایله تورکیه نین دوغوسونو اؤز تورپاقلاری نین بیر حیصه سی بیلیرل. اوغلار اورمیيده اولان آسورى لرى ده اۇزىلرى نین دوغما عمى اوغلانلارى بیلیرلر (۳).

اېرمىنلر اۆز اولكە لرىنه «ھايکاسىيان» دا دئيرلر. «ھايک» اونلارىن دىلينىدە قەرمان آنلامىنى داشىيىر. «ف. مولى» يازىزىن: «ھاي سۆزۈ سانسىكريت دىلينىدە اولان «ھاتى» يىعنى خان كلمە سىينىن آلىنما بىر سۆزچۈك دور.»

ائرمنیلرین دیلى تورک، فارس، یونان، فرانسا و گورجو دیلرینین
قات - قارشیغى دىرى. آلمانىانن تدقىقاتچى لارى M.Muller

ایله Heinrich peterman ائرمى دىلىنەد اولان «يان» اكى (پسوند) نىن فارس دىلىنەن گۇئىرولەم جمع علامتى اولدۇغۇنۇ بىلدىرىرلەر. (أورنك اوچۇن: باسىدىرماجىيان = باسىدىرماجىلار، آوشاريان = آوشارلىلار).

ائرمىنلر زامان ايله مakanى ياخشى اوچقوب، بىچىرىل. اونلار تارىخ بويو
هـ ائلەكە گەلىنى، او ائلەكە بە بالاتقالىنىسلا. «گىزىقە»: بازىكە:

«کوروش گوجلن کیمی، ائرمی حاکیملری اونا یاردیمچی اولدولار». ائرمینلرین بؤیوک تاریخی فخرلری بودورکی «تیگران» آدلی بیر

شاهلارى توركىيە نىن دوغوسو ايله آذربايجاندا ميلاددان يوز ايل اونجە بىر دئولت ياردابىلىپىدىرى. حالبۇكى تىيگان اشكانىيلار گوجلتىنده اوبلارين كۆله سى اولورموش، روملولار ايسە گوجلتىنده روملولارين كۆله سى اولورموش و هئچ زامان موسىقىلى بىر دئولت قورانماپىدىرى. آئىمىزىد، عىرالى كەنلىنىڭ كەم «سىمىات» بىن كە مانانلىغى آلتىدا عىرالى

ارامنه مسلح آماده برای جنایتی دیگر

فراماسونری انگلیس، چرخش ۱۸۰ درجه‌ای پیدا کرد و به یک حزب راستگرا و به صورت عنصر نفوذی فعال در درون نهضت‌های مردمی در خدمت به منافع جهانی سرمایه‌داری، به فعالیت مخفی پرداخت و در راه و رسمی خلاف مصالح ملی ملت‌های ایران و ترکیه پیش گرفت و سرنخ رهبری آن نیز به دست سرمایه‌داران مرتاجع ارمنی افتاد» (۳).

«افراد وابسته به این حزب از بی‌رحم‌ترین و بی‌باکترین افراد انتخاب می‌شدند. برابر آخرین تحقیقاتی که در این باره صورت گرفته، این حزب با حکم و هدایت انگلیسی‌ها تأسیس و اداره می‌شده، زیرا آنها به ایجاد بلوا و اغتشاش در روسیه و عثمانی توجه داشتند.

.... بعضی از محققین معاصر بیان داشته‌اند که این حزب برخلاف هدف ظاهری خود هرگز به دنبال استقلال ارمنستان نرفت، بلکه تلاش حزب، بیشتر متوجه پیشرفت نهضت‌های پدید آمده در عثمانی و ایران شد. در واقع حزب داشناک، مجری نقشه‌های دولت انگلیس در مناطق استراتژیک روس، عثمانی و ایران بود» (۴).

مقر رسمی حزب داشناک در تفلیس بود و یک روزنامه ارگان رسمی نیز انتشار داد که «دروشاک» یا «پرچم» نام داشت و بعداً به ژنو منتقل شد.

شعار و نوشتة آنان بر روی پرچم‌هایشان «آزادی یا مرگ» بود که خط افراطی و تند رهبران و اعضای آن را مشخص می‌ساخت. آنان برای اولین بار و در اوت سال ۱۸۹۶ میلادی با تصرف بانک عثمانی برای مدت ۱۴ ساعت و گروگان گرفتن کارکنان آن، عملیات خود را گسترش دادند. برای سال‌های متمادی داشناکها رهبری احزاب ملی را بر عهده داشتند و همواره از رؤیای «ارمنستان بزرگ» سخن می‌گفتند. رؤیایی که سیاستمداران از این گونه داستان‌ها برای به قدرت رسیدن می‌گویند و هزاران انسان را

حزب داشناکسیتیون

دکتر صمد سرداری‌نیا

حزب داشناکسیتیون که به داشناک معروف است در سال ۱۸۹۰ میلادی در شهر تفلیس بنیان گذاشته شد. این حزب که با هدف ایجاد «ارمنستان بزرگ» تأسیس شده بود، در یک سده اخیر برای رسیدن به اهداف جاوه طلبانه خود دست به اعمال تندروانه و خشونت آمیز زیادی زده است که به برخی از عملکردهای آن در این مقاله اشاره گردیده است. در این بخش لازم است که به نحوه تشکیل و ماهیت اهداف آن از دیدگاه مورخین نظری بی‌فکریم:

طاهرزاده بهزاد می‌نویسد:

«حزب داشناکسیتیون، یک حزب ناسیونال سوسیالیست تند و انقلابی بوده و رهبران آن سعی داشتند مقاصد حزبی خود را با تولید وحشت و هراس به موقع به اجرا بگذارند. این حزب در حدود سال ۱۸۹۰ میلادی در ارمنستان روسیه (تفلیس) تشکیل و با مرور زمان در کشورهایی که ملت مذکور ساکن بوده‌اند شعباتی تأسیس نموده است. اساس این حزب، طبق مرامنامه‌اش سوسیال ناسیونالیست بوده و قبل از سوسیال ناسیونالیست آلمان که «نازی» نامیده می‌شد، وجود داشته است» (۱).

مورخ ارمنی «هراند پاسدرماچیان» نیز که پدرس از فعالان این حزب بوده و در اغلب عملیات‌های خشونت‌آمیز آن شرکت داشته، درباره این حزب می‌نویسد:

«در ۱۸۹۰ یک حزب انقلابی جدید ارمنی در شهر تفلیس به نام فدراسیون انقلابی ملت ارمنی یا داشناکسیتیون به وجود آمد. این حزب که به نام ساده داشناک شناخته شده است، به وسیله کریستافر میکائیلیان و دکتر ژان لوریس ملیکف و سیمون زاواریان و کنستانتین خاتسیان تأسیس گردید.... مردانی چون کریستافر میکائیلیان، سیمون زاواریان و رستم زاواریان بودند که با صبر و حوصله، فکر احیای مجدد ارمنستان بزرگ را پی ریختند و آن را با آتش ایمان خود مشتعل ساختند» (۲).

ع. م. زاووش نیز این حزب را چنین معرفی می‌کند:

«... مرامنامه این حزب، کسب استقلال ارمنستان و ایجاد کشور واحد از سرزمین‌های ارمنی‌نشین عثمانی و روسیه بود. از بنیانگذاران این حزب که تبعه روسیه تزاری بودند، سه تن در ایران شناخته شده‌اند و آنان کریستافر میکائیلیان، سیمون زاواریان و رستم زاواریان بودند. رستم بارها به ایران سفر کرده و در تبریز فعالیت‌هایی داشته است. داشناک که در زبان ارمنی، معنای متحد و متفق را دارد، در مفهوم سیاسی و آرمنی این حزب، جنبه تروریستی و انقلابی پیدا کرده بود.

از بررسی اوراق و اسناد تاریخی و پی‌گیری و شناسایی خط سیر فعالیت‌ها و عملکرد کادر مرکزیت این حزب چنین برمی‌آید، این سازمان که در بدرو موجودیت و آغاز فعالیت، خود را تندرو و انقلابی می‌شناسانید، خیلی شتاب‌زده در مسیری قرار گرفت که هیچ رابطه‌ای با آرمان‌گرایی خلق ارمن نداشت و به عنوان کارگزار متحد

به حیات خود ادامه می‌داد.
داشناک در راه دستیابی به ایده‌آل‌های خود، به ترور روی آورد و یک سری ترورهای معروف علیه سران عثمانی ترتیب داد که تا اوایل دهه ۱۹۲۰ به شدت ادامه داشت. آنان در تأسیس جمهوری ارمنستان در سال ۱۹۱۸ نقش اساسی ایفا کردند و در سال ۱۹۲۰ «فتحعلی خان خویسکی» نخست وزیر جمهوری دمکراتیک آذربایجان و در همان سال «بهروزخان چوانشیر» وزیر کشور آذربایجان را ترور نمودند.^(۵)

مؤلفین کتاب «ماهیت تحولات در آسیای مرکزی و قفقاز» با اشاره به جنگ جهانی اول و اهداف متفقین درباره عثمانی می‌نویستند: «یکی از اهداف استراتژیک متفقین، تجزیه متصروفات وسیع عثمانی بود. لذا به انحصار مختلف، سعی در برانگیختن احساسات ضد ترکی و ضد انقلابی در میان واحدهای قومی و مذهبی داخل عثمانی نمودند. در یک چنین جوی، داشناکها که خود را به کمک‌های سیاسی و معنوی کشورهای غربی (به خصوص فرانسه) و حمایت فعالانه نظامی روسیه پشتگرم می‌دیدند، چنان غرق در احساسات ناسیونالیستی و توسعه طلبانه شده بودند که به چیزی پائین‌تر از یک ارمنستان بزرگ که شامل ارمنستان روسیه و بخش‌هایی از گرجه و قره‌باغ و ۱۶ استان از شرق ترکیه و قسمتی از آذربایجان ایران می‌شد رضایت نمی‌دادند. کشوری که در صورت تشکیل، ارمنه در آن اقلیت را در برمی‌گرفت.^(۶)

بر اساس این توهمنات و اهداف جاهطلبانه بود که پس از استقرار رژیم مشروطه در سال ۱۹۰۸ در عثمانی توسط ترکهای جوان و اعطای حق انتخاب برای تمام ملل تابعه، به داشتن ۱۰ نماینده در پارلمان راضی نمی‌شوند. «فرانس کارل آندرس» در کتاب خود به نام «ترکیه» می‌نویسد: «در تاریخ ۱۹۰۸ برای ملل تابعه امپراتوری عثمانی، حق انتخاب کردن و انتخاب شدن اعطاء شده و تعداد نماینده‌گان معینه بدین قرار می‌باشد:

- ۱- از ترکها ۱۰۷ نفر
- ۲- از اعراب ۴۵ نفر
- ۳- از یونانی‌ها ۲۷ نفر
- ۴- از آلبانی‌ها ۲۲ نفر
- ۵- از ارمنی‌ها ۱۰ نفر
- ۶- از بلغارها ۵ نفر
- ۷- از صربها ۴ نفر
- ۸- از یهودی‌ها ۳ نفر
- ۹- از اکراد ۲ نفر
- ۱۰- از رومانی‌ها ۱ نفر
- ۱۱- از تارامی‌ها ۱ نفر
- ۱۲- از بربرها ۱ نفر

چنانچه ملاحظه می‌شود برای نخستین بار بود که در امپراتوری عثمانی به ارمنی‌ها حق انتخاب شدن قائل شده و اجازه داده اند که ده نفر نماینده در شورای ملی امپراتوری عثمانی داشته باشند، حق ولی از قرائین معلوم می‌شود که حزب داشناکسیون با حصول این قانون نشده و حقوق بیشتری مطالبه کرده است.^(۷)

به قتلگاه می‌فرستند و کینه‌های تاریخی را در دل قومها و فرهنگها جای می‌دهند. ایده‌های ارمنه داشناک، همواره صلح و ثبات منطقه را در داخل جمهوری ارمنستان کنونی، ایران و عثمانی و سپس ترکیه با خطر روبرو می‌ساخت و اغلب به کشتارهای فجیعی منتهی می‌شد که هنوز هم زبانزد مردم است. آنان به تدریج خواستهای سیاسی زیرکانه‌ای را طرح کردند.

در سال ۱۸۹۲ میلادی در نخستین جلسه عمومی حزب داشناک، اهداف اصلی حزب آزادی سیاسی و اقتصادی ارمنستان عثمانی عنوان شد.

در چهارمین جلسه عمومی که در سال ۱۹۰۷ تشکیل شد، داشناکها مقاصد و خواستهای خود را توسعه دادند و خواهان خود مختاری ارمنستان ترکیه در چارچوب عثمانی و خود مختاری ارمنستان قفقاز در چارچوب روسیه فراتریو شدند.

سپس در نهمین جلسه عمومی خود که در سال ۱۹۱۹ میلادی در ایروان تشکیل دادند، به صراحت تمام خواستار ارمنستان واحد و مستقل شدند.

برای رسیدن به مقاصد سیاسی، آنان گاه با روس‌ها، گاه با کردها و گاه با ترکان جوان متحد می‌شدند و گاه با کلیسا پیمان سیاسی می‌بسندند. تحریک احساسات ناسیونالیستی و تأکید بر واژه «انتقام» از داشناکها یک چهره خطرناک ساخته بود. آنان برای تحقیر ترک زبانان، آن‌ها را «تاتار» می‌خوانند و از جنگ و کشتار خود با آنان، داستان‌ها درست می‌کردند و با هیجان عجیب سخن می‌گفتند. انتقام جویی در اغلب کتاب‌های ارمنه وجود دارد و هنوز هم با نوعی وسوسات خاص تاریخی آن را مقدس می‌شمارند.

سیاست داشناکها برای تأسیس یک دولت متحد ارمنی در منطقه که بخش وسیعی از خاک ترکیه و نواحی ارمنی‌نشین در آذربایجان ایران و خود مختاری روسیه را در برمی‌گرفت، در دوران کمونیست‌ها ادامه داشت، ولی با فشارها و برخوردهای دولت شوروی که خواهان یک سیستم منظم، متحد و یکپارچه از کشور بود، تا حدود زیادی فروکش کرد. ولی همواره به طور مخفی

Yeprem (or Ephraim) Khan
TWO OF THE LEADERS OF THE RASHT ARMY

پیرم خان ائرنی؛ که دستش به خون سردار ملی ستارخان

و صدھا مسلمان دیگر آغشته بود

سیاسی ارامنه موسوم به «داشناکسیون» و «ارتش سری ارامنه» بود.

... زمانی که قائم مقام ساواک شدم، شاگینیان نماینده ارامنه (در مجلس شورای ملی) به کرات خواهش کرد که رئیس ارتش سری ارامنه در ایران را ببینم. این درخواست مسجل می‌ساخت که قبلاً «علوی کیا» نیز با او تماس داشته است. کمی تردید داشتم که وی را، که در واقع رئیس تروریست‌های ارممنی در ایران بود و مسلماً در سطح جهانی نیز مقامی بود ببینم. به هر حال موافقت کردم. او همراه شاگینیان به دفترم در ساواک (خیابان زاهدی) آمد و حداکثر احترام را به جای آورد. از نظر ظاهر یک فرد نمونه بود: جوانی حدود ۳۰ ساله با قیافه مردانه بسیار زیبا، موهای بور، چشم‌های زاغ. در صحبت‌ها بسیار آرام و متین و مؤدب و هوشیار بود و فقط در یک مورد با قاطعیت سخن می‌گفت و تردیدی به خود راه نمی‌داد و آن این بود که اگر هر فردی ارامنه را مورد آزار قرار دهد، از بین خواهد رفت. به هر حال، بهترین فرد را برای تصدی ارتش سری انتخاب کرده بودند. نحوه انتخاب او را پرسیدم. پاسخ داد که یک هیئت مدیره سری ارامنه هست که یک نفر را به عنوان رئیس انتخاب می‌کنند و فرد منتخب معمولاً تا زمان مرگ تعویض نمی‌شود. شاید شاگینیان نیز عضو این هیئت مدیره بود، ولی در مقابل جوان فوق، درست مانند نوکر رفتار می‌کرد و این نشان می‌داد که او مقام فوق العاده مهمی است.

پس از این ملاقات، یک بار دیگر نیز علاقمند شدم که جوان فوق را ببینم، زیرا در ملاقات اول برخی سوالات را طرح نکرده بودم. به دیدارم آمد. اصل سؤال من درباره نحوه همکاری «ارتش سری ارامنه» در سطح جهان بود. پاسخ داد که هر کشوری چنین «ارتش سری» ندارد، چون در بسیاری کشورها اقلیت ارامنه اندک است. ولی همین ارامنه محدود نیز بی‌پناه نیستند و ارتش سری ارامنه جهان از آن‌ها حمایت می‌کند. به طور کلی تصمیمات در سطح جهانی گرفته می‌شود و ممکن است یک ارمنه اهل ترکیه، که عضو ارتش سری است، مؤظف به از بین بردن فردی شود که در فیلیپین زندگی می‌کند. لذا می‌توان گفت که ارتش‌های سری ارامنه در سطح جهان یکی است و تصمیمات در هیئت مدیره رئیسی ارتش‌های سری کشورهای جهان گرفته می‌شود» (۱۰).

منابع و مراجع:

- ۱- طاهرزاده بهزاد - قیام آذربایجان در انقلاب مشروطیت - ص ۱۶۹
- ۲- پاسدرماچیان - پیشین - ص ۴۴۲
- ۳- ح. م. زاواش - پیشین - ص ۲۸۵
- ۴- خلیل محمدی - میثاق - ص ۲۶-۱۳۸۲/۳-۲۶
- ۵- آذر. نشریه دانشجویی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز - ویژه نامه نمایشگاه نسل کشی مسلمانان قره باغ - ص ۴۸
- ۶- ماهیت تحولات در آسیای مرکزی و قفقاز - ص ۷۱
- ۷- طاهرزاده بهزاد - پیشین - ص ۱۷۰
- ۸- استانفوردجی. شاو - تاریخ امپراتوری عثمانی و ترکیه جدید - ترجمه محمود رمضان زاده - ص ۳۴۵
- ۹- تاریخ ارمنستان - پیشین
- ۱۰- ارتشبید حسین فردوست - ظهور و سقوط سلطنت پهلوی (ج ۱) - ص ۴۹۷

در حالی که کل جمعیت ارامنه در سراسر قلمرو عثمانی ۵٪ جمعیت را تشکیل می‌داد. اگر چه برخی از مسافران و مبلغان اروپائی مدعی شدند که در قلمروهای سلطان، بیش از دو میلیون ارمنه وجود دارد، اداره سرشماری عثمانی که از طریق ثبت احوال و صدور شناسنامه، همواره اطلاعاتی از وضع جمعیتی کشور در اختیار داشت، شمار جمعیت ارامنه ملت گریگوری را اعم از مرد و زن، حدود ۹۸۸۸۷ نفر ذکر کرد.

اگر بپذیریم که حدود دو سوم از ۱۶۰۱۶۶ نفر کاتولیک و ۳۶۲۳۹ نفر پروتستانی که در امپراتوری سکونت داشتند، ارمنه تبار بودند، می‌توان نتیجه گرفت که حدود یک میلیون و ۱۲۵ هزار و پانصد ارمنه در امپراتوری زندگی می‌کردند، با توجه به اینکه جمعیت کل امپراتوری (به استثنای بخش‌هایی از امپراتوری که هنوز در آنها سرشماری انجام نشده بود شامل یمن، حجاز، طرابلس، نبغازی لیبی، مصر و تونس) حدود ۲ میلیون و ۴۷۵ هزار و ۲۲۵ نفر می‌شد؛ جمعیت ارامنه کشور، تنها ۵٪ کل جمعیت را در بر می‌گرفت. حتی در استانبول که جامعه شهری، ارمنه ساکن در آن به مراتب بزرگتر از سایر نواحی امپراتوری بود، تنها ۹۷۷۸۲ نفر گریگوری، ۴۰۷ نفر کاتولیک و ۴۳۰ نفر پروتستان وجود داشت و این ارقام بنابر سرشماری سال ۱۲۹۶ م. ق / ۱۸۷۸ میلادی ۱۸ درصد از جمعیت شهر را که بالغ بر ۵۴۲۴۳۷ نفر می‌شد. تشکیل می‌داد (۸).

حزب داشناکسیون برای رسیدن به اهداف خود به عملیات بسیاری دست زد که شرح همه آنها در این سطور نمی‌گنجد. لیکن به عنوان مثال بهتر است از کتاب مورخ ارمنه «هراند پاسدرماچیان» مطالubi نقل کنیم. وی می‌نویسد: «اما حزب داشناک، نخستین عمل قابل توجه و در واقع شاهکارش همان تسخیر بانک عثمانی بود که در ماه اوت ۱۸۹۶ صورت گرفت و در ماه ژوئیه ۱۸۹۷ با عملیات خانه سور ادامه یافت.

... در طول سالهای بعد، ارامنه به تشویق و تحریک حزب داشناک، نیروهای دفاعی زیادی به تعداد روزافزون از موارای قفقاز و ایران راه انداختند و به ارمنستان فرستادند تا با ترکها و کردها مقابله کنند.

در مناطق مختلف ارمنستان عثمانی، مردان کاملاً جدی و مصمم به کوهستان‌ها پناه برداشتند. در آنجا به صورت دسته‌هایی مجتمع می‌شدند و جنگ پارتیزانی راه می‌انداختند....

اشکرکشی به خانه سور، نخستین لشکرکشی سازمان یافته‌ای بود که به وسیله حزب داشناک از ایران راه انداخته شده بود تا یکی از عشاير کرد را که به هنگام کشتارهای ۱۸۹۶ هشتاد ارمنه را کشته بودند، تنبیه کند. حزب داشناک سیصد ارمنه را گرد آورد و فرستاد و آنان عشیره مرزیگ کرد را قتل عام کردند و چادرهایشان را آتش زدند.» (۹)

بنابراین نوشته روزنامه کیهان، حزب داشناک هم اینک در ۲۴ کشوری که دارای اقلیت ارمنه هستند، دارای گروه‌های تروریستی می‌باشد و از این رهگذر نقشه ایجاد ارمنستان بزرگ را دنبال می‌کنند.

ارت شبید حسین فردوست درباره فعالیت این گروه در ایران در دوران پیش از انقلاب اسلامی می‌نویسد: «از جمله گروه‌هایی که با موافقت محمدرضا در ایران فعالیت نیمه مخفی داشت، گروه

قانلى بنؤوشە

على صمدلى

آختارار، تاپا بىلمەدى. سون زامانلار توپوقلارين ايتمهسى بىرىنچى دفعە دئىيلدى....

سولماز نه توپقلارين ايتمهسىنى، نه پارچىن سوپيونون كىمسە طرفينىن داغىلماسىنى، نه گول كوللارىنىن سىندىريلماسىنى، نه اونونلا هميشە بىر يېرددە اوينيان قوشۇ قىزىلارين اوونون چىغىرىشىنى سىس وئرمەمەلىرىنى، نه دە گۈردوگو او قورخونج يوخۇلارا اينانا بىلەرىدى.

گون باتى، آتا - آناسى ايشدن قايىتى. قىز توپوقلارين ايتمهسىنى آتا - آناسىنى، گۈردوگو قورخونج يوخۇسونو ايسە آناسىنى سۈۋىلەدى.

أونا ئەله گىلى كى، توپوقلارين ايتمهسىنىه آناسى اوندان چوخ ناراحات اولدۇ. اونا ئەله گىلى كى، سۈۋىلەدىكى بو قورخونج يوخۇدان آناسى اوندان دا چوخ قورخۇ. آنچاق نەنسە هەنج بىرى دىنib - دانىشىمىدى.

بالاجا سولماز بونا چوخ تعجوب ائدىرى.

سون گونلر نه سيرانوش خالا اونلارا گىلىرىدى، نه دە آناسى اونلارا گىدىرىدى. حتى بىر گون گۆزو ايلە گۈردو كى، سورئىلە اوز - اوزە گلن آناسى سالاملاشمادان اوندان يان توقوب كىچدى.

قىز يېنى سحرى گون اۋز عادىنجه يوخۇدان دوردو، آل - اوزونو يودۇ، توپوقلارى سىللەبب دن سپدى. سونرا دارىخىب كۆچەيە كىچدى.

اۋز عادىنجه بىر دە گۈردو كى، سوسن گىلىن حىطىنىدە دىر. آرالارىندا هەچ نه اولمامىش كىمى اوزۇنۇ اونا توتاباق :

- آخچى، آى آخچى، كىڭى درەيە بىنۇشە يېغماغا - دئى.

- آخچى، آى آخچى ...

سوسن دن سىس چىخىمىدى. او سولمازه دىلىنى چىخارداراق، قاچىب باجىسى روزاينى يانىنا گىنتى. سولماز كور - بىشمان اونلارين حىطىنىدەن چىخىدى. يازىق قىز بىلەرىدى كىمىنلە اويناسىنى، هارا گەتسىن. اوزو آشاغى يولالدى، كلىپ درەيە يېتىشىدى. كول دىبىنندن يېنى جە آچىلىپ - بويلانان بىنۇشەلى گۈرۈپ سئۇينى. بىنۇشە لر بويىنۇ بوكەرك ئەله بىل بىكچىك قىزىن يولۇنۇ گۈزلەبىردىلر.

سولماز ئىلىنى اوزىدىب كول دىبىنندن بىر بىنۇشە اوزدو. او اووجوندان بو اووجونا قوياراق، بو اينجە چىچكى دوپونجا تاماشا ئەلدى. سونرا دا دسته باغلاماق اوچۇن اونلارى درمگە باشладى. نه آز، نه چوخ، اىكى دسته باغلادى.

- بىرى آتامىن، بىرى دە آنامىن - دئى.

سولماز گىرى دئىن دە ئەلە بىل سوستە روزا پو سقۇدا دايامىشىدىلار. دوقازالارىندا قىزىن قاباگىنى كىسىلەر. بىنۇشە دستەلردىن اىكى سىنى دە اوون ئىلىنى آلبى، اوزۇنۇ دە دۇيدولر.

سولماز آغلايا - آغلايا اۋوه دئندو. همین گوندىن سولمازىن قارا گونلارى باشладى. قورخوسوندان گولونون آلينماسىنى، دئۈولەمىسىنى آتا - آناسىنى دئەمەدى. او بىلەرىدى كى، بو كىنده ائرمىنلى او لاردان چوخۇ. او بىلەرىدى كى، قوهوم - اقربالارى بو دوغما كىنى چوخدان ترک

سولماز بو گەچە كى كىمى قورخونج يوخۇ گۈرمەمىشىدى. هميشە اوزونه گولومسىن، اوون خوش سۈزىلرلە دىنلىرىن سيرانوش خالا يوخودا آجىنە صىفتىنىدە اوون بوغوردو. سورئىن دايىنىن ئىلىنە توتدۇغۇ ايتى قىلىنجدان داملا - داملا قان سوزولوردو. بو قان اوونون اوست - باشىنا و آن چوخ دا گۈزلىنە چىلەنىشىدى. ئىلىنە قان سوزۇلۇن قىلىنچ اولان سورئىن دايىنىن گۈزلىرى قان سوزۇلۇن قىلىنجدان چوخ - چوخ قورخونج گۈرۈنوردو. اونلارين قىزىلارى اولان سوسن و روزانىن للرى، اتكارى داشلا دولو ايدى. هامىسىنى دا سيرانوش خالانىن ئىلىنە بوغولان سولمازىن باشىنا ياغىزىر ماغا حاضىر ايدىلر. بوتون بو دەشتلىرىن هامىسىنى دۆزمك اوЛАردى، تكچە سولمازىن سىسى چىخىب، « آنا ! » - دئىچە چاڭира بىلسىدى. ياخشى كى، قىز جىغا ز يوخۇدان تىز آبىلىدى. يوخسا، اورگى پارتلايا جاقا يەرىدى. گۆزۇنۇ آچاندا اۋزۇنۇ قان - تر ايجىنە گۈردو. بو عذاب و ايشكەجەننىن يوخۇ اولدۇغۇنا سۇۋىنىدى، هەچ كىمى سىسلەمەدى. بىلەرىدى كى، سحرلر آتا - آناسى اوون يوخودا قويوب ايسە گەندىرىلر. ياتاغىندا قالخماق اىستەدى، آنچاق قالخا بىلەرىدى. اوستونە داش قالا يېشىدىلار. آجي آغريدان آل - قولۇنۇ ترپە بىلەرىدى. هاندان - هانا اۋزۇنۇ آله آلبى ياتاقدان قالخدى.

گونش چوخدان چىخىمىشىدى. هاوادا يازىن نفسى دوپولوردو. ائشىك دە سئرچەلرین جىويلىتى سىنەن قولاق تو تولوردو. ائشىكە چىخىدى كى، آل اۋزۇن يووبوب، توپوقلارينا دن سېسىن. ئىلىنى ئىوانىن قىراغىندا كى لوڭلى پارچا آپاراندا گۈردو كى، بوم - بوش دور. آخى آناسى سحرل اوون دولدورورب قويور كى، قىزى آل اۋزۇنۇ يوپۇن. گۈردو كى، يېر ياشىدى، كىمسە اوونون سوپيونو بىرە بوشالادىب. پارچى دولدورماق اوچون حىيطە دوشىنە گۈردو كى، آتاسىنىن دوئن ئاكىگى قىزىل گول كوللارىنى كىمسە سىندىرىپ، آزىب. آل اۋزۇن يوپۇب آنبارдан بىر سىنى دەن گۆتۈرۈپ توپوقلارى دودولەدى. توپوقلار گەلى. آنچاق لارى خوروزلا پاپاقلى فەرە گۆزۇنە دېمەدى. آختارىدى - آختارىدى، تاپا بىلەرىدى.

چاي - چورگىنى يىدى كۆچەيە چىخىدى. سوسن گىلىن دوقازىندا ياناشى. سوستە روزا، اىكى باجى حىيطە اوينايىردىلار.

- سوسن، آى سوسن !

- سوسن، آى سوسن !

سولمازىن يېش آدىملىغىندا اولان نه سوسن، نه روزا اونا هاى وئرەمەدىلر. سولماز حىيطە كىچدى، اونلارا ياناشدى.

- آخچى، بىزىم لارى خوروزلا پاپاقلى فەرە حىيطە گلمەبب؟ قىزىلارين هەچ بىردىن سىس چىخىمىدى. اوزلىنى دەشتلى آغىزلارىنى بوزدولر. سولماز گۈرۈگۈنە اينانمادى. گۈرۈگو دەشتلى يوخونو خاطىرلادى. اونا ئەله گىلى كى، بو ساعات قىزىلارين آناسى چىخىب او اجىنە بارماقلارى ايلە اوون بوغاجاق، اوندان تامامىلە اوز دئىندرەن سوسن و روزا باشىنا داش ياغىزىر جاقلا. قىز قورخوب گەرى دئندو. باغى - باغچانى گزىب لارى خوروز و پاپاقلى فەرى آختارا -

پالاتارلارینی اوست - اوسته گئینیشیدیلر. آتا - آنا هره سی ایکی چانتا، ایکی باغلاما دوزتمیشدی. تویوقلارینی هیندن، ایتلری زنجیردن آچیب بوراخماق قالبردی.

آتا ائله بیل اوز الیه اکیب - یئتیشديردیگی آجاجلارلا ویداعلاشيردی.
آنا گۆزو ياشلى حالدا آستانادان باياتى دئیب خانىمانى ايله
ویداعلاشيردی. سولماز ايسه گۆزە دئپيردى.

غافيلدان اونلارين ائولرينىن اوستوندن گوللەلر آچىلماغا باشладى.
آتادا، آنادا اۇزىلرىنى ئيتىرىدى. آتش چوخالدى، گوللە ياغىش كىمىي
ياغىماغا باشладى. آتا - آنا دونن دن حاضيرلارىغا چانتالارىنى
گۆئورمكە، ايتلىرىنى زنجىردن، توپوقلارىنى هيىنдин بىلە آچىپ بوراخماڭا
ماجال تاپىمادىلار. تالاش اىچىنده آختاباردىلار. قىز اڭله بىل يوغا چىخmis
ايدى. آتىلان آتشلار ايسه اونلارا آمان وئرمىرىدى. باغىن آياغىنا دوغرو،
قره بوبو قاچىماغا باشладىلار. چوخ اوزاقلاشاندان سونرا بىر تېھىنин
اوستونه چىخىب ائولرىنه طرف بويلاندிலار. گۆزلىرىنه اينانمادىلار. ائولرى
اود - آلوو اىچرىسىنده آلىشىپ يانىرىدى. آتا درىندن آه چكى :
- آى نامىرى سۈرئىن - دىئى.

— بو سنهين ايشين ايدي. يقين او شاغى دا اولدوره جكلر.

آرتیق اونلارین آیاقلاری یئر توتموردو. قونشۇ كندىردىن دە دره بويو
قاچىپ آشاغىيا تۆكولوردولىل. آتا نە قدر تأكىد ائدىرىسى، آنانىن بىللى
بۈكۈل حالدا اوتورسۇغۇ يېردىن ترپەدە بىلمىرىدى.

هئچ هارا گئدن دئييلم. بالاملا بوردا اوله جگم.

گئجهنى بو سويوغون سازاغين اىچىنده دىرى گۆزلو آچدىلار.
قورخودان سىلىرىنى چىخارىپ دويونجا آغلايا دا بىلمە يېرىدىلر. كندىن
ايڭىرى سحرە كىمى او لاشىرىدى.

دان يئری سوکولنده آتا آنانی زورلا راضى سالىپ اوشاغىن دالينجا يوللاندى. آيىن آيدىتىلەغى اولدوغۇدان سحر تورانلىقى آيدىن گۇرونوردو. آتا باقلارىنىن قاباگىندا دايانتىب ائولرىنىن، ئۇلۇلردىن سون توستولرىنه تاماشا ائتدى. جسارت ائدبى ئولرىنە ياخىن دوشەبىلمەدى. قىزى سولمازىن ساغ قالماسىنا بوتون اومودو تمام كىسىدى. كىسە جىغيرلا گىرى دئۇن ده آرتىق سحر آچىلىمىشىدى. كول دىيىنەن يېتىجە آچىلىميش بىئۈشەلر بويالانىرىدى. آتا گۆزو ياشلى قىزىنى خاطىرلادى. آخرى سولماز هەر ياز گلنەدە بىئۈشەلردىن دىستە باقلالىپ اونا باقىشلايداردى.

آتا يول گۆزلەين آتايى نه جاواب وئرە جىڭىنى بىلىمىرىدى. و اونى يېرىيندن قالدىرىپ، قاچانلار دىستەسىنە نىچە قوشاجايىنى بىلىمىرىدى. فيكىر - خىال اىچىنده، قارشىسىندا كى كولون دىيىنده بىر قارالتى گوردو.

یاخین گلدي. بو قيز اوشاغى نين جسى ايدى. شاختايان قارالىپ بوزارميش بو جسد اوونون جىگر پاراسى اولان سولماز ايدى. قيز آل قانين اچىنده يىدى. كۆكىسوندە تىچە - تىچە گولله ياراسى وار ايدى. سىخالىمىش، اوە جەندىا اسپە قانان بىنە و شە حىچكى ؟

آتا گۆزلرینه اینانمادى. جىسى پالتارىندان تانىسادا، قالدىرىپ اوزونه باخدى. دىزلىرى قاتلاندى، يېرە اوتوردو. بالاسىنин اوزونه حىرتاھ

باخدی. سولمازین بارماقلارین اراسيندان قالانى بىنۋەشەلىرى كۆتۈرۈپ
وار سىسىلە ھايقىرماق، بو وحشىلىكى، بو عدالت سىزلىكى بوتون دۇنيا يابا
لە كەنار تېرىن آنات ئالما

قیزی‌نین قوللارینی اوستونه قالدیریپ، شاختадан دونوب بوزارمیش اوزوندن اویدو. سونرا آنانی قوبیوب گلدىگە سمتە بوللاندی.

اڭتمىشىدىلر. او بىليردى كى، بو حد ده قورخولارا دۆزىمەيىب بىر گون اونلاردا بۇ دوغما اوچاقلارينى تۈرك ائتمەللى اولاچاقلار.

سولماز ایندی نه گنجه عیفریته صیفیتنه اوно بوغان سیرانوشن
حالادان، نه ده قیلینجیتدان قان دامان سورئن دایی دان اینجیمیردی. هئچ
روزاندان دا بیر او قدر اینجیمیردی. اونا درد اولان سوسنین دئونکلوگو
ایدی. آخی سوسن هر یاز گلنده اوژو اونو سسله بیب دره یه بتووشه
بیغماغا گندردی. آخی، سوسن دردیگی بنؤوشه لردن باگلا迪غی
دسته نین بیرینجی سینی سولمازه وئرددی. آخی اونلار ایکی سی ده بو
پاییز بیرلیکه مکتبه گندھجکدیلر. آخی آناسی سولمازه تیکیگی گوللو
ایپک دوندان بیرینی ده سوسنه تیکمیشیدی. آخی، اونلار طؤوله تیکنده
ایمه جیلیکله آن چوخ جان یاندیران سورئن دایی اولموشدو. سولماز بو
سولالارین بورولغانیندا بوغولوب قالیر، بیر یانا چیخا بیلمه بیردی.
بو دهشتی سوالالارین بورولغانلاریندا باتیب بوغولان تکجه سولماز
دئیبل دی، هم ده اونون آتا - آنا سی ایدی. سولماز نئچه گون ایدی تکلیگه
دؤزوردو. آنچاق بو سحر صبری لاب توکندي. آیاقلارینی سوروویه -
سورویه سوسن گیله گندتی. سوسن حیطده تک اویناییردی. بیر آیاق -
بیر آیاق گندب اونا یاناشدی و اوزونو توپلاییب :

ای اچھی، من سنہ نہ پیسلیک ائلہ میشم؟ - دندی.

سوسن از رویو یا تا چتولیریب، سولمار اویدان ال چکمه‌دی. سوالیی
بیر ده تیکار ائتدی. نهایت، سوسن دیلندی :

- سن تورک سن - دئدی.

- سیز بیزیم دو شمنیمیزس

سولماز پاخدی - باخدی، بو قیزین سوژلریدن هئچ نه آنلاماد
تورک سوژونو، نه ده دوشمن سوژونو. يئنه کور - پېشمان ائى
دۇندو. آخشام آتاسى ايشدن گلنە اوپۇن بويۇنوا سۈريلىپ سورۇش

آتا، دوشمن نه دیر؟

آتاسی بیر قدر قورخدو، بیلمه‌دی قیزینا نه جواب وئرسین.

- قىزىم، بۇ سؤزو كىمدن اشىيتىمىسىن؟

- سوسن دن۔ او دئدی کی، بیز دوشمنیک۔

- قىزيم دوشمن اونلاردى، بىز دوستوق.

- بس تورك كيمدير؟

- تورک بیزیک، قیزیم.

- بس بیز ادریابیجانلی دنیلیک؟
- یوخ قیزیم، آذربایجان بیزیم توپراغیمیزین آدی دیر. بیزی تورک دویناسیندان آبیرماق اوچون میلتامیزی، دینیمیزی، آیغامیزی الیمیزدن آلسالار. بئوبو گنده بو نلارین هامسین، بله حکسین.

آتا بو سؤزلىرى دئىكىچە قەر اونو بوغوردو. گۈزلىرى ياشلا دولوب -
بوشالىرىدى. بو زامان ائله كىمسە چېرىن اوستۇندىن، گۈزونون قاباگىنىدا
حىطىه بىر ورق يازىلى كاغىز آتدى. آتا جلد كاغىزنى گۇتۇرۇپ اوخودو.
«سىز توركلاره كىنى بوشاتماق اوچون اوچ گون واخت وئرىليلەر.
گەڭتمەسىز، بختىزىن كوسۇن!»

آنانی ائله بیل ایلدیریم ووردو. بوتون ائو - اشیک، حیط - باجا باشینا
فیرلاندی. همین مكتوبدان سونرا آتا - آنا، بالا اؤدن چیخمالیدیلار.
گچهنى - گونوزه قاتىپ بىر - بىغىش ائلهدىلر.

وئرلين وعده سحرى گون تمام اولوردو. اوئلار بو آخشام قارانلىق دوشن كىمى داغلا، داشلا آشاغى قاچمالى ايديلر، هر اوچو پار -

نیم قرن تلاش لابی ائرمنی

آیدین صادقی

بیش از نیم قرن است که لابی ارامنه در سراسر جهان همچون لابی صهیونیسم در تلاش است که با به رسمیت شناختن نسلکشی دروغین خویش، مشروعیت جهانی برای داشتن کشوری به پهناهی «ارمنستان بزرگ» را در محدوده جغرافیایی ارمنستان فعلی، جمهوری آذربایجان و قره باغ، ترکیه و ایران را بدست آورد. الگوی لابی ارمنه در این خصوص همان لابی صهیونیسم است که با تحریف تاریخ و بزرگ کردن ارقام، مشروعیتی نسبی را برای داشتن کشوری در قلب دنیای اسلام در سال ۱۹۴۸ بدست آورد و سپس با وحشیت تمام بقیه خاک مقدس فلسطین را ضمیمه خود کرد و به واسطه آرزوی موعود خود، چشم به داشتن کشوری «از نبل تا فرات» دارد.

ارامنه در حالی تلاش می‌کنند تا اوراق یکصد سال پیش تاریخ را وارونه ورق بزنند که هم کیشان آها با وحشی‌گری تمام بیش از ۲۵ درصد از خاک آذربایجان را در اوخر قرن بیستم در برابر چشمان جهانیان اشغال نموده‌اند و بیش از ۱/۵ میلیون نفر را از سرزمین خود رانده‌اند. ارامنه در حالی ادعای مظلومیت و نسل کشی می‌کنند که بنا به شواهد متعدد، بیش از یک میلیون نفر از مردم مسلمان آذربایجان را در یکصد سال اخیر قتل عام نموده‌اند. استاد و شواهد بسیاری، به ویژه کتاب «ایروان یک شهر مسلمان نشین بود» - اثر استاد دکتر صمد سرداری نیا - نشان می‌دهد که بیش از نصف خاک ارمنستان فعلی به ویژه پایتحت آن «ایروان» مال آذربایجان بوده و با قتل و غارت توسط ارامنه اشغال شده است.

متأسفانه دنیای اسلام، به ویژه کشورهای اسلامی منطقه همچون ایران و ترکیه با در نظر گرفتن منافع مقطوعی خود عمل کرده و می‌کنند و از کمک جدی به آزادسازی خاک آذربایجان از طریق در فشار قرار دادن ارمنستان به ویژه از طریق در محاصره قرار دادن آن دوری می‌جویند. امید که کشورهای اسلامی به خود آیند و در سال جاری که از طرف دولت و ملت جمهوری آذربایجان «سال قره باغ» اعلام شده است، با تحت فشار قرار دادن دولت ارمنستان و در پیش گرفتن وحدت رویه در سازمان ملل متحد، سازمان کنفرانس اسلامی و دیگر مجامع بین المللی، به آزادسازی خاک مقدس آذربایجان کمک نمایند.

برای آنکه تلاشهای صورت گرفته توسط لابی ارمنه را در طول نیم قرن اخیر بهتر درک کنیم، نتیجه کارهای آنها را به طور مختصر در ذیل می‌آوریم:

۱۹۷۰

مجلس سنای اروگوئه لایحه مطرح نمودن «مسئله ارمنه» را در سازمان ملل متحد تصویب نمود.

اویت ۱۹۸۳

شورای جهانی کلیساها در همایش ششم خود در وانکوور کانادا، نسبت به شناسائی نژادکشی ارمنیان بوسیله سازمان ملل متحد موضع مثبتی اتخاذ می‌کند.

ژانویه ۱۹۸۴

فرانسوی میتران، رئیس جمهور فرانسه طی یک سخنرانی به موضوع نژادکشی ارمنیان اشاره می‌کند. این اولین بار است که رئیس یک دولت مسئله نژادکشی ارمنیان را به رسمیت می‌شناسد.

۱۶ آوریل ۱۹۸۴

«دادگاه دائمی ملل» در پاریس طی قطعنامه ای ترکیه را مسئول قتل عام ارامنه شناخته و ترکیه را مکلف می‌نماید که واقعیت نسل کشی را به رسمیت بشناسد و در صدد جبران خسارات و صدمات واردہ به ملت ارمنه برآید.

۱۰ سپتامبر ۱۹۸۴

مجلس نمایندگان ایالات متحده، قطعنامه مشترک شماره ۲۴۷ را

تصویب می‌کند. در این قطعنامه از رئیس جمهور ایالات متحده خواسته شده است که ۲۴ آوریل ۱۹۱۵ را به یادبود ۱/۵ میلیون ارمنی که قربانی نژادکشی‌های ترکیه بین سالهای ۱۹۱۵-۲۳ شدند، «روز ملی یادمان جنایت انسان علیه انسان» اعلام کند.

۱۹۸۵ می

کنگره اروگوئه قطعنامه‌ای در مورد نژادکشی ارمنیان تصویب می‌کند.

ژوئن ۱۹۸۵

کنگره آرژانتین قطعنامه‌ای را در مورد نژادکشی ارمنیان تصویب می‌کند.

آگوست ۱۹۸۵

کمیسیون فرعی سازمان ملل در ژنو که به مسائلی مربوط به لغو تبعید نژادی و حمایت از اقلیتها رسیدگی می‌کند، اعلام کرد کشتار ارامنه در سال ۱۹۱۵ اقدام علی یک قتل عام بوده و دارای کلیه عناصر تشکیل دهنده بی عدالتی تلقی شده که هم عناصر ذهنی و هم عناصر عینی در آن حضور داشته است.

۱۸ ژوئن

پارلمان اروپا قتل عام ارامنه را مورد شناسائی قرار داد و طی این

کشوریه علیه ملت ارمنی را «جنایت نسبت به بشریت» عنوان نموده‌اند. دومای دولتی روسیه فدرال ضمن محکوم کردن عاملان قتل عام سالهای ۱۹۱۵ تا ۱۹۲۲ همدردی خود را نسبت به ملت ارمنی ابراز نموده و روز ۲۴ آوریل را روز یادبود قربانیان نسل کشی اعلام می‌کند.

اما به عنوان یک کشور مترقی و پیشرفته که موافقتنامه ضدنشادکشی سازمان ملل متحد و نیز کلیه توافق نامه های مهم و قابل توجه جهانی را که حامی حقوق بشر هستند امضاء نموده ایم، این سالگرد را محترم داشته اعلام می داریم که آماده مبارزه هستیم تا هرگز و در هیچ نقطه ای از دنیا در آغاز ورود به قرن بیست و یکم این گونه اعمال تکرار نگرددند.»

۲۰ آوریل ۱۹۹۵

در مجلس بلغارستان رئیس مجلس اعلامیه زیر را در حضور نمایندگان قرائت نموده است: «روز ۲۴ آوریل یادآور هشتادمین سالگرد اعمال وحشیانه کشتار ارامنه در امپراطوری عثمانی است. این وقایع فجیع که باعث نابودی بدون توجیه بیش از یک میلیون ارامنی گردید، هنوز هم در دوران ما مایه خشم و نفرت بشریت است».

۲۱ آوریل ۱۹۹۵

قطعنامه‌ای به امضای ۲۹ تن از نمایندگان مجلس انگلستان مبنی بر
گرامیداشت یادبود ۱/۵ میلیون قربانیان قتل عام ارمنه و محکوم
نمودن ترکیه بدلیل انکار واقعیت قتل عام تقدیم مجلس می‌گردد.

۱۹۹۵ وریل

مجلس اروگوئه بار دیگر مسئله نژادکشی علیه ملت ارمنی را مطرح نموده و ضمن محکوم کردن ترکیه خواستار شناسائی این قتل عام از آن به ل特 شد.

۱۹۹۶ء۔ ۲۲ آگسٹ

میلیون ارمنی را در سال ۱۹۱۵ در ترکیه به رسمیت شناخت و هفتاهزاریل هرسال را به عنوان یادبود اعمال خدیب‌شیری انسانها علیه پکدیگر اعلام نمود.

۲۵ آوریل ۱۹۹۶

مجلس یونان بعد از سخنرانی تعداد زیادی از نمایندگان که همگی قتل عام ارامنه توسط ترکیه را محاکوم می نمودند، قانونی را طی سه ماده به اتفاق آراء به تصویب رساند که به موجب آن «روز ۲۴ آوریل به عنوان روز یادبود قتل عام ارامنه توسط ترکیه» اعلام گردید.

١٩٩٦

مجلس نمایندگان ایالات متحده آمریکا لایحه مربوط به کاهش کمک مالی آمریکا به ترکیه را از ۲۵ میلیون دلار به ۳ میلیون دلار

تصمیم به کلیه دول عضو این پارلمان ابلاغ شد روزی را به یادبود جنایات و قتل عامه‌ای که طی قرن بیستم به وقوع پیوسته اختصاص دهنده.

۱۹۹۰ آوریل

پارلمان قبرس ضمیم محاکوم کردن نژادگشی ارمینیان، ۲۴ آوریل را بعنوان روز ملی یادبود این نژادگشی اعلام می‌کند.

۲۲ آوریل ۱۹۹۴

دومای روسیه به اتفاق آراء قطعنامه مربوط به شناسائی رسمی نژادکشی ارمنیان را به عنوان «اولین نژادکشی قرن» مورد تصویب قرار می‌دهد.

نومبر ۱۹۹۴

شورای شهر بوئنوس آیرس پایتحت آرژانتین با مصوبه شماره ۵۱۰۳/۹۷ خود قتل عام ارامنه را در برنامه درسی مدارس خویش قرار داد.

۲۴ مارس ۱۹۹۵

حدود سی تن از نمایندگان مجلس ملی سوئیس نوشته ای را به صورت رسمی تقدیم مقامات دولت فدرال آن کشور نمودند که در آن این پرسش مطرح شده است:

«آیا شورای فدرال آماده پذیرش و محکوم نمودن قتل عام ارامنه که در سالهای وقوع جنگ جهانی اول را داده است می باشد؟ به علاوه چه تدابیری در این زمینه می تواند و در نظر دارد اتخاذ نماید تا قتل عامهای از این نوع تکرار نشوند؟» خلاصه پاسخ شورای فدرال به این شرح است:

شورای فدرال وقایع تأسف باری را که در طول سالیان پایانی حکومت عثمانی در دوران وقوع جنگها و اغتشاشات بین سالهای ۱۸۹۴ تا ۱۹۲۲ و به خصوص در سال ۱۹۱۵ را داده و منجر به کشтар جمع کثیری از ارامنه (طبق برآورده منابع مختلف بین ۸۰۰۰ تا ۱۵۰۰۰ تن) و آواره شدن عده‌ای دیگر از آنان گردیده است محاکوم می‌کند».

۱۹۹۵ء

طبق قطعنامه صادره از جلسه عالی مشترک مجالس کشورهای مشترک المنافع (جمهوریهای شوروی سابق) موضوع کشtar دسته جمعی ارامله مطرح و محکوم شده است.

۱۴ آوریل ۱۹۹۵

دولتی (مجلس) روسیه اعلام کرد که بر اساس مدارک غیر قابل انکار موجود مبتئی بر وقوع کشتار وسیع ارامنه در منطقه ارمنستان غربی بین سالهای ۱۹۱۵ الی ۱۹۲۲ و نیز در اجرای کنوانسیونهای پذیرفته شده از طرف سازمان ملل در این زمینه همچنین به منظور برقراری مجدد سنتهای انسان دوستانه دولت روسیه و با تأکید بر این مطلب که در همان سال (۱۹۱۵) با ابتکار عمل روسیه، دول بزرگ اروپائی اقدامات انجام گرفته از طرف

تصویب می‌کند و تجدیدنظر در این مصوبه منوط به شناسائی نژادکشی ارمنیان بوسیله دولت ترکیه می‌شود.

آوریل ۱۹۹۷ ۲۳

مجلس لبنان قطعنامه‌ای را در ارتباط با اعلام ۲۴ آوریل به عنوان روز هبستگی با ارامنه در لبنان به اتفاق آراء به تصویب رساند. در پایان اجلاس پرجنجال عصر، نیه بری رئیس مجلس، قطعنامه‌ای را برای رأی‌گیری تسلیم مجلس نمود و تمامی نمایندگان به آن رأی موافق دادند.

این قطعنامه طبعاً اولین گام در راه شناسائی قتل عام ارامنه و حکوم نمودن ترکیه به عنوان مسئول جنایت بزرگ اعضاء حزب «اتحاد و ترقی» ضروری محسوب می‌گردد.

آوریل ۱۹۹۷ ۱۷

مجلس بزرگترین ایالت استرالیا به نام منیوسات ویلز به اتفاق آراء طی صدور اعلامیه ضمن حکوم نمودن قتل عام ارامنه از دولت فدرال خواست تا قتل عام ارامنه را محکوم نماید. علاوه بر اعلامیه مذبور کلیه اعمالی را که در جهت امحاء کامل اثرات قتل و انکار آن بعمل آید نیز محکوم می‌نماید و روز ۲۴ آوریل به عنوان روز یادبود اولین قتل عام قرن بیستم و یک و نیم میلیون قربانی آن اعلام می‌نماید.

آوریل ۱۹۹۷ ۲۱

مجمع ایالتی کالیفرنیا لایه‌ای را به عنوان «یاد روز نژادکشی ارمنیان در سالهای ۱۹۲۲-۱۹۱۵» مورد تأیید قرار می‌دهد.

ژوئن ۱۹۹۷ ۲

شورای شهر لیون فرانسه ضمن حکوم کردن نژادکشی ارمنیان، از دولت فرانسه خواست که این نژادکشی را مورد شناسائی رسمی قرار داده و از مجتمع ذیربط بین المللی نیز خواستار اقدام مشابهی شد. مضافاً شورای شهر لیون از دولت فرانسه خواست که قانون «مجازات جنایات علیه بشریت» شامل قتل عام ارامنه نیز شود.

ژوئن ۱۹۹۷ ۱۳

انجمن بین المللی پژوهشگران قتل عام در دومین نشست خود در مونترال کانادا به اتفاق آراء قطعنامه‌ای به تصویب رساند که در آن ضمن حکوم کردن کشتار جمعی ارامنه در ترکیه در سال ۱۹۱۵، آن را بر اساس کنوانسیون سازمان ملل متحد نمونه بارز یک نژادکشی شناخت. این نشست همچنین انکار دولت ترکیه، کارگزاران رسمی و غیررسمی آن دولت را در این مورد حکوم نمود.

نوامبر ۱۹۹۷ ۲۲

شورای شهر میلان ایتالیا قطعنامه مربوط به شناسائی نژادکشی ارامنه را مورد تصویب قرار داده و از دولت ایتالیا می‌خواهد که

این قتل عام را همچون دیگر کشورها و سازمانها به رسمیت شناسد.

مارس ۱۹۹۸ ۲۶

مجلس سنای بلژیک قطعنامه‌ای را مبنی بر درخواست خود از دولت ترکیه برای به رسمیت شناختن واقعه قتل عام ارامنه در سال ۱۹۱۵ توسط آخرین دولت امپراطوری عثمانی به تصویب رساند.

مارس ۲۰۰۰ ۶

شورای شهرداری رُم با اکثریت مطلق بیانیه شناسایی و محکوم نمودن نژادکشی ارامنه را به تصویب رساند و به هئیت دولت مراجعه نمود تا کایینه نیز اقدامی مشابه را انجام دهد. شورای شهرداری رم همچنین از دولت خواست بر پایه تصمیمات سازمان ملل متحد، اتحادیه اروپا، کنگره آمریکا و دولتهای بسیار دیگر نژادکشی ارامنه را به رسمیت بشناسند. این بیانیه همچنین حمایت خود را از ملت آرمن در مبارزه خود برای شناساندن قتل عام ارامنه و دفاع از حقوق خود، اعلام داشت.

مارس ۲۰۰۰ ۲۹

پارلمان سوئیس قطعنامه‌ای را تصویب نمود که به موجب آن نژادکشی ارامنه مورد شناسایی رسمی قرار گرفت و همزمان با آن تأکید نمود که به رسمیت شناختن این نژادکشی از سوی ترکیه به لحاظ ایجاد ثبات در قفقاز و نیرومند کردن فعالیتهاي دموکراتیک واجب است.

آوریل ۲۰۰۰ ۲۵

کمیسیون حقوق بشر مجلس اتریش، در نشست ۱۶ مارس در مورد موضوع کشتار ارامنه به بحث پرداخت و سرانجام دکتر مادلن پتروویچ نماینده فراکسیون حزب سبزها از طرف کمیسیون مذکور درخواستی به این شرح به مجلس ارائه داد: «قتل عام ارامنه که در طول سالهای ۱۹۱۵-۱۹۱۷ در قلمرو امپراطوری عثمانی صورت گرفته به عنوان نژادکشی شناخته شود». بررسی موضوع در دستور جلسه روز ۲۵ آوریل ۲۰۰۰ در مجلس اتریش گنجانده شد.

مای ۲۰۰۰ ۱۱

مجلس لبنان به اتفاق آرا قتل عام ارامنه را مورد شناسایی قرار داد و در این رابطه دولت ترکیه را محکوم کرد و طی آن از مجلس کلیه کشورها می‌خواهد تا در این زمینه به لبنان بپیوندد.

ژوئیه ۲۰۰۰ ۲۶

گروهی از نمایندگان مجلس نمایندگان و لردهای انگلستان از دولت این کشور خواستند تا قتل عام ارامنه را به رسمیت بشناسند.

نژادکشی ارامنه اعلام کرد.

۲۰۰۰ نوامبر

سنای فرانسه به تصویب قطعنامه‌ای، قتل عام ارامنه را به رسمیت شناخت.

۱۵ سپتامبر ۲۰۰۱

ولادیمیر پوتین، رئیس جمهور روسیه به همراه هنیتی عالی رتبه در سفر خود به ارمنستان، در مجموعه «زیزرنانگابرт»، بنای یادبود قتل عام ارامنه ۱۹۱۵، حضور یافت و با نثار گل یاد شهدای نژادکشی ارامنه را گرامی داشت. پوتین همچنین طبق آئین خاصی نهالی را در این محل کاشت و در دفتر مخصوص یادبود نوشت: «درد و مصیبت ملت آرمن را روسیه همواره بعنوان مصیبت خویش به شمار می‌آورد. ما در برابر یاد و خاطره قربانیان نژادکشی ارامنه سر تعظیم فرود می‌آوریم».

۲۶ سیتمبر ۲۰۰۱

پاپ ژان پل دوم، رهبر کاتولیک‌های جهان، در سفر به ارمنستان به همراه هئیت همراه از مجموعه «زیرنناکابت»، بنای یادبود و موزه قتل عام ارامنه، دیدن کرد و با نثار گل و یک لحظه سکوت، به قربانیان این فاجعه انسانی ادای احترام کرد. او همچنین برای قربانیان این قتل عام دعا خواند. وی تصویری از بنديکتوس اول، اسقف اعظم کاتولیک در زمان وقوع قتل عام ارامنه، به انصمام اصل نامه‌ای که بنديکتوس اول که طی آن کوچ اجباری ارامنه را مورد اعتراض قرار داده بود را به موزه یادبود قتل عام سال ۱۹۱۵ آهدا نمود.

۱۳ ذوئن ۲۰۰۲

سنای کانادا با تصویب قطعنامه‌ای قتل عام ارامنه توسط دولت وقت ترکیه در سال ۱۹۱۵ را محاکوم نموده و از دولت این کشور خواست آنرا مورد شناسایی رسمی قرار دهد.

۱۸ زانویه ۲۰۰۱

پارلمان فرانسه به اتفاق آرای نژادکشی ارامنه را به رسمیت شناخت و آن را در کتاب قانون جمهوری درج نمود.

۲۹ ژانویه ۲۰۰۱

شهرداری پاریس تصمیم گرفت به یاد نژادکشی ارامنه مجسمه کو میتواند را در پاریس نصب نماید.

۱۰۰۰۰

هئیت قانونگذاری ایالتی نیومکزیکو با اکثریت آرا ۲۴ آوریل را روز پادبود نژادکشی ارمنه شناخت.

۲۶ مارس ۲۰۰۱

مجلس سنای ایالت مریلند با اکثریت آرا ۲۴ آوریل را روز گرامی داشت یاد قربانیان قتل عام او امنه شناخت.

۲۷

فرماندار ایالت آرکانزاس طی بیانیه‌ای ۲۴ آوریل را روز بزرگداشت نژادکشی ارامنه اعلام نمود.

۲۹ مارس ۲۰۰۱

سنای ایالت کالیفرنیا ۲۴ آوریل را روز بزرگداشت قربانیان

۱۱ سپتامبر اولایلاری (یئنى ترورىسىم) و ائرمى سورونو

غفور علی پور

گلديگينه ايسه ۱۱ سپتامبر، بنزري او لايلارين او لا بيله جگي باتيلي باشكدرده دانيشيمقادير. بو اساسدا ۱۱ سپتامبر بير قورخونون نئجه او لوغون آچقحا اورتاي چيخماسى دئيله بيلر.

تکنولوژىدە کى گلېشىمەلرە پارالل اوЛАراق، يوخ ائديجى تكىنیك بىلگىنىن بوتون دونيایا يايىلماسى ايله اۇزۇنۇ حىس ائتدىرين بۇ يېئنى مودلىن ايلك اۇزلىگى "اسكى ترورىسم" يەن عكسيئە تکنولوژى ايله اولان ياخىن باغلاتىسى دىرى. كىيمىاسال، بىولوژىك سىلاحلار و ... ائلهسىنە بؤيووك بىر ائلدۈرۈچۈ ئىتىگى حالىنە گلمىش كى آرتىق مىليونلار عسگرىن گۈردىوگو اىشى نىزجە نفرلىرى گۈرە بىلر.

اوکلاهما دا اولدوغو کیمی تک
نفرلیک بیر اوردو آمریکانین دوز
اور تاسینیدا، اوکلاهما ایالت تیکیتی -
سینی ایچیندہ کیلر ایله بیر لیکدہ
بئرلہ بیر ائندہ بیلمشیدن.

یئنی تروریسمین ایکینچی
اؤنملی اؤزللىگى ايسه علمين باتیدان
چىخاراق، آيرى تمدوڭره، آيرى
اۋلەكەلرە و حتى تەھلىكەلى آداملارين
الىنه كېچميش اولماسى دىر. دئمك
علم ايلە گوجلن دېكتاتورلار و
سېلاخلى آداملار باتى يا قارشى
داها گوجلو و ائتىگىلى او لا بىلىرىل،
اولسون پۇ دېكتاتور قۇزئى كوره

رژیمی اولسون یا القاعده کیمی دونیایا یا بیلیمیش سیلاحلی بیر قروپ.
هابله ینئی تروریسمین اوچونجو بیر اوزلليگی، ایکینجى دن
فرقلی تروریستی ايشلرین تكجه تهدید او لاراق يوخ، يوخارى سوپىدە
ضرر و ئرمە گوجون اولماسى دىر. تروریستلرین سالدىريدان سونرا
اولابى و گۈردوكلرىنى يېتىرىلى گۈرمەلرى ده بونون بير گؤستىرجه-
سى دىر.

پل هاربر (Pearl Harbor) بنزري ۱۱ سپتامبر سالديريلاري، اينسانليق تارixinde ايلك تروريستي عمل دئيلدي. فقط بو سالديريلار ترورا گوره اولان باخشي Amerika ايله دونيادا بؤيوک اولچوده ديسشدى. بيلديگيميز كيمي اسكتى دن دوشمانلار قارشى - قارشى يابير - بيرلىرى ايله ساواشardiilar، آما بو دئونه دونيما قارشيدا اولمايان يئنى بير گورونمهين رقibile اوز - اوزه گلدى. بو ترور عملياتى نين ان اوئنملى ائتكىسى دئمك Amerika و باتى يا ترورون نه قدر گوجلو اولدوغونو و هابئله اونلارين هدفار آراسىندا اولمالارينى آچىقجا گؤستردى. بو مقالىدە بۈلگەدە كى سون گلىشىملىرى نظرىدە آلاراق يىئنى ترورىسىم و ائرمى سورونو اوستوندە چالىشىلير.

۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ گونو ایکیز بورجلارا چارپان اوچاقلار بیر سوزدہ آمریكا و اونون اولوسلار آراسی هگمون (Hegemon) اولدوغو سیستمده چارپدی. او لای (حادیثه) دان سونرا اونون و دونیانین ترور آنلایشیدان، دؤولتلر آراسی ایلیشگی یه قدر چوخ شئی دیشیدی. بو نەدلر و گلیشمه‌لردن آیرى ساحه‌لر کیمی، ائرمى سورونو پاپىنى آلب، آلمایادا داوم ائدیر.

۱- یئنى ترورىسم: اۋزلىيكلرى و ائتكىلرى

یئنى تورىسىم (New Terrorism) سۆزۈ اصلىنده چوخ يېنى عمل و تعرىفي دە گۆستەردىرىم. داها دوغرۇسو بۇ تعرىف ۱۱ سپتامبر او لايلارى ايله اورتايما چىخىمىش دېليل، عكسينىه ۱۹۸۰-لى ايللارىندىن تانىنان بىر چوخ اىتىپلاعاتى سازمانى (CIA, MI5...)، اۆز قابىنالارىن يارىدان چوخونو تورىسىمە آيىرمىشلار. ۱۹۹۰-لارين سونوندا

۲۰- جى يوز ايل ده آزربایجان و تورکييە سورون گلمەسى ايله بير آرایا گلميش، اوْزۇنۇ گۆسترەمىشدىر، بو اساسدا ائرمىنى سورۇنۇ ياسۇرونلارىنى اوچ باشلىغا بېلەك اوّلار : ۱) سۇرى قىريم ايدىعالارى ۲) اىستيقلالدان قاباق يارادىقلارى سورۇنلار ۳) قاراباغدا كى يارادىقلارى سورۇنلار

(۱) سوی قیریم ایدیعالاری: ۱۱ سپتامبردان قاباق با خدیغیمیزدا، ائرممنی‌لرین ۲۰۰۰ و ۲۰۰۱ ایللرینی بیر قاباغا گئتمک ایلی او لاراق گۇردۇگومۇزو بىللىرىك. آمریکادا يانان اود، فرانسە ده آماجىانا چاتمىش، اورادا ۱۹۱۵ ایللریندە، بىر سوی قیریمین اولماسى قبول ائدیلمىش دىр. دوزدور هلە آمریكا دا بو اىشى گۆرە بىلەمە بىبلار آنچاق ایالت پارلمانلارى طریقى ايلە اونو فدرال پارلمانىنا گىتىرمە چالىشىرلار. ائرممنی‌لرین اساس اىستكلىرى بو اولايلارى دونيایا يەھوپى لره گۈرولە سوی قیریم (Holocaust) كىمى تانىتىرىماق و بو اساسدا توركىيە توپراقلاريندان آغرى داغا و قارادىنیزە يېتىشىمك دىر. ايندىكى ائرمەنستان جوغرافى و ژئopolitic باخىمدان موحاصىرەدە دىر. يالنiz گورجىستان طرفىندا تورك اولمايان بىر يېئرلەر قوشىشودور (گورجىستانلا قوشىش اولدوغو اراضىنىن يارىسىندان چوخوندا دا تورك اولان بورچالى اهالىسى ياشاماق دايدىلار). بو اساسدا دىنیز چاتماق ائرممنی‌لرین اساس اىستىگى دىر و بو ايش ده يالنiz توپراقلار او لا بىلە.

آیری طرفدن بو ایدیعالا ائرمىلرین كېچن ايکى يوز ايلدە
كۆرۈكلىرى جىنايىتىرە دە ائرتوكدور. ائرمىلر چوخلۇ بۈلگەلرده
چوخۇنلۇغۇ(اكتىرىت) الە كېتىرمك اوچۇن سوی قىرىما ال
وورموشدو لار (١٩٠٥-١٩٠٦ قافقا زادى، ١٩١٥-١٩١٤ سىواس و موش،
اورمۇ، نقدە، خوى و سالماس، ١٩٩٤-١٩٨٨ قاراباغ و ايندىكىي ائرمىنستان
تۆپراقلارىنىن قوزئى بۈلگەلرى) كى بونلارين آلتىندان چىخماق يالنىز
بىئەسى ايدىغانىن سورمەسى ايلە الە گلر.

۲) ایستیقلالدان قاباق یارادیقلاری سورونلار: بو بؤلومون گئنیش اولدوغونا گئرە کىچىك اولاراق سورونلارا يالنىز قىسا اولاراق ايشارە ئىدىرىم.

ایلک سورون دئمک ایراندا قاجارلارین حاکيميتلاري ايله برابر باشلادى. روسие ايستى سولارا چاتماق ايسيه بيردى و بو اساسدا قاجارلارلا ساواشدى. تأسوفلە چو خلو ايگىدىلىك گۈسترن آذربايجان اووردوسو، ائرمىزلىرين خيانتلرينه گوره ساواشدا يئينىدى. دئمك او گوندن ده ائرمىزلىرين روس قولچاغى اولمالارى باشلادى.

- ۱۹۰۵ - ۱۹۰۶ دا اوز وئرن او لايلاردا ائرمىزلىرى ايلك او لاراق سپيلاح الـ آليـب موسلمانلارى اۋـلـدـورـمـكـهـ الـ وـورـدـولـارـ.

۱۹۱۴-۱۹۱۵ ده گئنل اولاق روسلارين يارديمي ايله
عوثمانلىدا امنيتسيزليك و قورخو ياراتماغا چاليشىيلار
(هابئه بيرينجي دونيما ساواشىندا روس اوردو سوندا يوزمىن نفردىن)

يئنى تورىسىمین اۆزلىكىارى داها دا گەنئىشىرىلە بىلەر. فقط قۇنو
(موضوع) موزا گۈرە داها چوخ اونون اىچىنە گىرمەبىب، قىسا او لاراق
ائتىگىلىرىنى نظردىن سوپۇشىدۇر ورۇق:

بىلدى.

يئنى ترورون ايلك ائتكىسى آمريكا و گئنل اولاقاچ باتى دا اولوسلار آراسى ترورا باخىش آچىسىنى دىيشىديرمهسى دير. دونته قدر تورىردان و باشقما سالدىرىلاردان اۆزۈنۈ قورۇنۇمۇش حىس ائدن آمريكا قلىينه آدىغى يارا ايله بو دونيانىن بىر پارچاسى اولدوغۇنو و بو دونيادا ياشانان اولايلارىن اونندا وورما گوجە صاحىب اولدوغۇنو

آیری طرفدن دئمک اوilar يو اولايالارا قدر چوخلو ترور قروپلارى، CIA ايله باغلانتىلى اولدوغو، لاب آزى آمرىكادان خبرسىز دوينيانين هئچ بير گوشەسيينه ترور قروپون قورو لا بىلەمەمىسى بىليلينىرىدى؛ ائرنك اولاراق القاعيىدەنى دئمک اوilar كى باتى دىستىگى ايله قورو لووب و بوگونه گىلب دىر. موسىلماً اونلارين گۈردوگو چوخلو ايشلارده ده باتى گوناھسىز دىشىل. كېچىش ده دئمک اولاار بئله بير قروپلاردان آمرىكا و باتى اؤلکەلردى اوز دىش سىاستلىرىنىن بير آراجى(وسىلىسى) اولاراق فايدالانىرىدىلار. آنچاق ۱۱ سپتامبردان سونرا بئله جە قروپلارلا ايلگى لر تاماً كسىلىدى يا دا چوخ آشاغى سطحە چاتدىرىيلدى.

ایکینجی ائتگی، آراج اولاراق تروردان فایدالاتان اؤلکەلرین ایشلارین چتىنلاشمىش اولماسى دير و ھابئله بونۇنلا برابر ترورلا ساواشان اؤلکەلرە بىر اوغۇر كىمى اولدۇ. اۇرۇنک اولاراق PKK دان آد آپارماق اولار کى بو اولايىلاردان قاباق بىر تعداد اؤلکەلر طرفينىن آچىقجا دىستكىنلىرىدى. آنچاق بو اولايىلاردان سوئنرا يېرىنى KADEK قۇروپۇنا و ئۇرمەلى اولدۇ كى بو قۇروپدا بىخىلماق اوزىزە دير.

حتی بیر تعداد اولکه‌لر بو فضادان فایدالاتاراق اوز سوروننلارینى توررا نىسبت وئرمگە چالىشىرلار كى بو اولكەلرین باشىندا روسىيە، ايسرايل و چىن گلمك ده دىر. اۆزلىككە روسىيە چىن ده كى چاتىشمalarى بىهانه ائدەرك قورخۇنج شكىلde اونلارى اولدورور.

اوچونجو ائنگىسى ايسيه افغانىستان و عراقدا اولان حوكومىتلرىن آمريكا الى ايله يىخىلماسىندان سۇنرا قاباغا گلدى. اۆزلىكىله عراقين قارىشىق دورومۇندان القاعىدە فايىالاتناراق اۆز كادرى نېرولارىنى گوجلندىرىدى و سالدىرىيلارىن هر بىر يئرده اولماسىنى گرچىلندىرىدى. بو گون داها القاعىدەنин سالدىرىيلارىنىن بۇتون دونيادا اولا بىلەسى هر كىمسەيە آچىق دىر و تكجه آمرىكالىلار دئىيل بلکى ايسپانيا و اينگليز وطنداشلارىنى دا گۈزىدە كېجىمىز.

۲- ائرمى سورونو و يئنى ترورىسىم

ائرمى سورونونو بلى ائتمك اوچون گرک ۱۸۰۰ ايلارينه گئديب،
روس اوردوسو ايله بيرليكه قاققارىن ايشعالينا گوردوكلرى ايشلردىن
داشىشىلا. يو سورون تكجه يو گون دېئىل، دئمك او لار ائرمى سوزۇ

آرتقىڭ ئىرمنى عوئنمائى لارا قارشى روسلارلا برابر ساواشىيردىلار. سارى قمىش ساواشىندا سۇنرا روس الىنه كېچن بوتون تورك شەھىلرىن اينسانلارى، ائرمىنلىر طرفينىن اۇلدۇرولوب ياخىدا قاچقىن دوشىدولر. بونلارلا برابر ساواش ايللىرىنده تىرورىستى ايشلەرە ال ووراراق بىر چوخلو پاشا و سىردارى تىرور ائتتىيلار.

۱۹۱۷ ده اورمو، نقده خوي و سالماس دا سیغینیدقلاری -
اولرین، صاحابلاریني اؤلدوره رک، بو شهرلري الله گچيرديلر
و بو شهرلرده سوي قيريم يولا سالديلا. تخيننره گئرنه
يوزمين نفردن آرتيق گوناهسيز اينسان نئچه گونون ايچينده
حياتلاريني ايтирديلر.

-۱۹۸۴-۱۹۷۳ لرده ائرمى تورىيستانلىرى موختلىف اؤلکەلرده توركىيە كونسولوقلارنىن ايشچىلارنى تورر ائتدىلر. ائلنلىرىن ھامىسى اؤلکەلرینه خىدمت ائن سفيرلار ايدىل، ھله ده ائرمىستاندا او زامانىن تورىيستانلىرى آزاد شكىلde دولانىب، ياشاماقدادىلار.

۳) قاراباغداکی ياراتديقلاري سورونلار: ۱۱ سپتامبر سورايسيندا گلميش او لايلارين ائرمى سورونونا لاپ چوخ ائتكىسى قافقازادا گۆزلنير. چونكو ائرمى لر بىن ايدىعالارى نىن عكسي و چوخ داها ائتكى - لە يە جك او لان گلىشىمەلر بولۇشكەدە اورتايا چىخماقدادىر.

قورولدوغو ايلك گوندن برى ائرمىستان بئلگە يە سورونلا برابر اولويدور. قاراباغ سورونو دا بونون لاپ يوكسک سوويه ده اولان گؤسترجهسى دير. بو گون آذربايجان جومهوريتى توپراقلارىنىن يوزده يېرمىيە ياخىنى ائرمىنى لەرين ايشغالى آلتىندا دير. اولوسلار آراسى حقوق قانونلارىنىن عكسينه، ائرمىنى لە اوزون ايللار دىر اۋز ايشغاللارىنى سونا چاتىرمامىشلار و اونون قالىجى اولدوغونا دا اينانىلار. ائرمىستان و ائرمىنى لابىسى بو قونودا هئچ بىر آتىم دالى يَا آتماياراتق، دانىشىق يوللارىنىن بۇتونون باغلايىب دير.

او بیرسی طرفدن ائرمۇنى لرین تامالەلی گۈزلەر گورجوستان توپراقلارينا سارىدا وار و قاراباغا بنزىر ايشى نىن اورادا گورمك خىالينى گۈچىرمكىدەيلر. گورجوستاندا آيرىليقچى حرکتلەرde گىدىن ائرمۇنى لر ائرمۇنىستان طرفيندن يوخارى سوويە ده دىستكلىنير و اورادان ياردىم آلماقدا دىرى.

قابناقلار:

- ۱- W.Allen، گورجو میلتی نین تاریخی، ۱۹۳۲ - ص ۷۳ - لندن

۲- F.W.Bussel، روم ایمپیریالیسی نین اساسی تاریخینه تدقیقلر، ۱۹۱۰ - آیکینجی جیلد حص ۳۴۷ - لندن

۳- تاریخ ارمنستان، هوراند باسديرماجيان، چئوين: م. قاضی، ص ۲۳، ۱۳۷۷ تهران

۴- جی چاپ، ۱۳۷۷ تهران

۵- هامان کیتاب، ص ۱۱۸

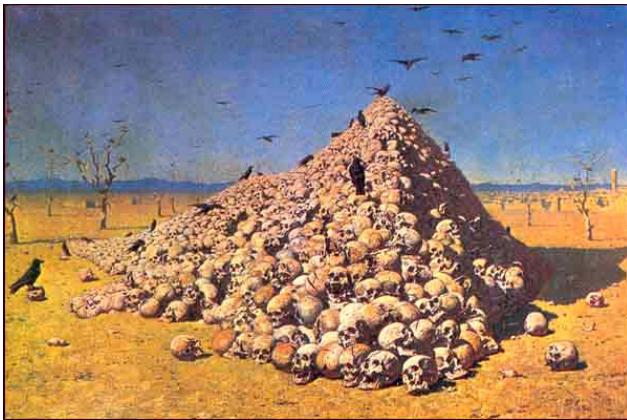
۶- و. لانگلوا، اسکی و یئنی ائرمونی تاریخچی لری، ۱- جی جیلد، ص ۵، ۱۸۶۸ پاریس

۷- آ. سرکیسيان، ائرمونی پرایبلی نین تاریخی، ۱۸۸۵ - ایلیته قدر، ۱۹۲۸ اوربانا

۸- ائرمونیستان تاریخی، ۵. باسديرماجيان، ص ۱۱۹

سونوچ:

- ۱۱ سپتامبر سالدیریلاری تروریستلرہ قارشى دونيا باخىشىن يوكىك ائلچىجىدە دىيىشىدى و او گوندن بىرى دونيا ترورىستلرە گونو- گوندن دارلاشىب، اوزللىكىلە آمرىكا و اوروبا اۆز دىش سىاستلىرىنده بۇنى نظرده آراراق قاباغا سارى گىدىرلر. ائرمىنستان تارىخى نە باخىغىمىزدا ايلك گوندن بىرى اونلارين تئورىسى دئمک ترور و

ئۇرمنىلار و سوی قىريم ايدىعالارى

سورغولانان: دوکتور نجیب هاپلمنت او غلو
(آنکارا بیلی یوردو - تورک اینقیالاب اسنتیتیوسو)
کۆچۈرن: انور ایمانى

۲۴-آوریل گونو دونیادا یاشایان ائرمینیل آدلاندیردیقلاری سوی قیریم ایدیعالاری اساسدا، چشیدلی تۈرنلر دوزنلنب، دونیا خالقلارینى اۇزلىرى ايله دردلىشىرمىگە چاغىريلار. بونلا ياناشى، ائرمىن لابى سى دونیا پارليمانلاريندا بو سوی قىرييمى رسمىتە تانىتىدىرماعا جان آتىر. اولكە مىزىدە اولان ائرمىن لرده بو ايدیعالار اساسىندا تەھران و ايصفەن شەھىرىنده سرگىلەر قوروب، تظاهرات ائدىلر.

۲۴-آوریل و ياخود عوشمانلى توپراقلاريندا اوز وئرن اولايلارينى ياخشى باشا دوشىك اوچون، دوكتور نجىب ھابىمەت اوغلو، آنكارا بىلى يوردونون تۈرك اينقىلاق بىلەن ئىستېتىسوونون اوستادىنىن موصاحىيە سىنى بورادا اوخوروق.

بو درامى (تراژدی) گۇرمە يە جىكىسىنiz، يوخ ساياجا قاسىنىز، ائرمنىستانا قارشى هئچ بىر ايش گۇرمە يە جىكىسىنiz، سوندا دا قالخىب ٨٥ ايل ائنجە گەرچەللىشىرىلىميش بىر سىرا ناغىل لارا سوى قىرىم آدىنى وئرىپ، پارلمانلارىنىزدا كېچىرە جىكىسىنiz، توركىيەنى محکوم ائده جىكىسىنiz. بو اىشلرین آدى اىكىلى داورانىش (رفتار دو كانه) او لاراق، قول قويانلارا بۇ يۈك آشاغى ليقىدىر.

تاریخین درینلیگیندە تورك – ائرمى دوشمالىيغىنidan هئچ بىر سۆز وارمى؟

خنیر - گئورگیان ائرمینیلر، اؤزلىكىلار روم ايمپيراتورلوغو دئوروندە ايناملارىنا گئورە چوخ چتىنلەيكلار چكمىشلار، آنجاق سلجوقلار و عوثمانىلار دئوروندە، خودو دىسوز بىر دىنسىل (دىنى) آزادىلغا صاحب اولموشدولار. اؤز كىيسالارى نىن اوصولونا عمل ائتمگە يىمكىان تاپمىشلار. نىظامى يىشلىرىنە قاتىيلامادىقلارى اوچون قىزىلچىلىق، دوكتورلۇق، معمارلىق كىمى بىر سىرا ايشلەر مونھىسىر اولدولار. يوز اىيلر بويونجا بىر ائرمىنی اهانتىينە و يا دوشمانلىغىنى راستلاشمىرىق. حتى عوثمانلى دئولتى بونلارا «اتباع صاديقه» يىعنى صاديق و ئىندىشلار عونوانىنى وئرىدى؛ بۇندا دئەمەلى يىم كى ائرمىنی سۆزۈ يئرىنە بو خالق طرفينىدن ھايىك (Hayk) سۆزۈ اىستىفادە اولونوردو. باتىلى اۆلکەلرلە چارلىق روسىيە (روسىيە تىزارى) - نىن عوثمانلى دئولتىنى ائتتىك (قومى) پارچالار آيىرما سىاستىنى ايفادە اىندىن «دوغۇ سورونۇ» نون چىرىچىوه سىينىدە، رومىلاردان، ىصرىبلاردن، بولغارلارдан سۇنرا ائرمىنلەر دە جايىنقا ئايتىمىشىدىر. سوئد اۆلکە - سىينىدە قوروغان سوسىيالىيست ھينچاكىسىتىيون تشكىلاتتىنا باتىلى اۆلکەلر ياردىم ائدرىك، روسىيە دە قافقازاردا قوروغان آشىرى (ايفراطى) ساغچى داشناكسىتىيون تشكىلاتتىنا دىستك وئرىدى. ائلە بۇ زامانلار بۇ ايکى توپلۇم آراسىيندا دوشمانلىق، دىش باسىقى و چىشىدىلى جەت وئرمەلر اورتايى چىخدى. ايلك ائرمىنلر عوصىيانى 1888 تارىخىنده جىخمىشىدىر و بۇنون آردىنچا چوخ شەھرىلىرىمىزىدە

سیزین باخیشینیز ائرمیلرین و باتیلی (غربلی) لارین سوی
قیریم ایدیعالاری حاقیندا نئجه دیر؟
بو ایدیعالارین بوشلوقلارینی هامیدان ياخشى، ایدیعا ائندەر بیلیرلر.
ایقتیصادی باخیمدان يوخسوللوق سینیرنین (خط فقر) آلتىندا
ياشایان ائرمیلر، دونیانین هر بئریندە ياشایان سویداشلارى نین
ایقتیصادی ياردیملارینى داواملى شکىلده جلب ائتمك اوچون و
اوندان آسيلي توركىي ايله دوشمان اولان اۇلكلەرە ياخىلاشىپ و
توركىي ايله اونلارين ايلگىلىرىنى گرگىنلىشىدىرمك اوچون، سوی قىريم
ایدىعالارىنى گوندەلىك فورما سالماغا مجبوردورلار. ائرمىنى
مېلتىچىلىگى سینیر (مرز) لارا باغلى اولمايىپ و رسمماً فاشىسىت،
شۇونىسىت و سالدىرقاتان (الحاقدىرا irrdentist) بىر مېلتىچىلىگىن
كىيمىلىگىنى ايفاده ئىدير؛ [بو دوشونجه] هم ائرمىستانا و هىمده
باشقا اۇلكلەرده آسىمەلە موجادىلەسى اىچىننە قالان دىاسپورا
(لابى) دا كى ائرمىنلار آراسىندا وار.

باتیلی اولکه‌لر بو خولیا (paranoia) نین دالیسیندا دئییل لرمی؟
البته کى بونون دالیسیندادىلار. بىرلشمىش ميلتلر شىكىلاتى
(سازمان ملل متحد) نین وئردىگى قرارلارا باخما ياراق، ائرمىسيستان
داغلىق قاراباگى يعنى آذربايچانىن دئورتىن بىرىندىن چوخۇنى،
ايشغال آلتىندا ساخلايىدىر. اوردا ائرمىسيستان بوتون اينسانلارى،
اوشاقدا، ياشلى و قادىنلارى، يالتىز تورك اولدوقلارى اوچۇن
قىيردىلار. يعنى بونلارين سوئقىريمىنا ايناندىقلارى اوچوندور كى
بىر مىليون آذربايچان توركو ديدرگىن دوشوب و آذربايچانىن
باشقى يئرلرينه سىغىنەماغا مجبور قالىپلار. بوتون دونيانىن گۆزلەرى
اۇنوندە بو سوئقىريمى جريان ائدبى و سوندا جانلارىنى قورتaran
دىدرگىنلار يا آذربايچانلىلار دىلىنده دئىيلن قاچقىنلار، چادرلاردا و
كۆمەلرده جان آلان خستەلىكىلرله ياشايب، و حيات موجادىلەسىنە
داوام ائتمىكدهدىرلر. سىز باتىلى اولكەلر اوچاراق داوام ائتمىكده اولان

تورکیه توپراغی

ائرمىنلىرىن لە ئىلە قىريلان توركىلرىن جىسلرىنى نىن اينكىشافى

بىرینجى دۇنيا ساواشىندا ۲۳۰۰۰۰ (ايکى مىليون اوچ يوز مىن) تفره ياخىن تورك اوردو سوندان قىرىلىدilar، بوساواشدا چوخ آغىز هېزىتە وئرىكى. عوثمانلىق ايمپيراتورلۇغۇندا جمعاً ۱۳۰۰۰ (بىر مىليون اوچ يوز مىن) ائرمىن ياشايىرىدى؛ موتقيقلىرىن قاباقلارىندا بو رقم ۱۵۰۰۰ (بىر مىليون بىش يوز مىن) قىيىدى آلينمىشدىر. سورگون زامانىنا قدر، ائرمىن سىلاھىلارنىن عوصىيان ائتدىكى زامان، اولنلىرىن سايىسى عوثمانلىق قاباقلارينا گۈرە ۱۲۴۲۲ نفر، اينگىليس قاباقلارينا گۈرە ايسە ۴۲۰۰ نفر قىيىد اولونوبدور. ائرمىن قاباقلارى ايسە ۳۰۰۰۰ - ۳۰۰۰۰ (يوزمىن - اوچ يوزمىن) آراسىندا اولنلىرىن سايىسىننى قىيىد آلىپلار، سورگون (تبىعىد) زامانى ايسە ۳۰۰۰۰ (اوچ يوزمىن) نفر ائرمىن نى اولومو ايدىغا اولونور. اجل و خستەلىكىن اولنلارده بو رقمە شامىل اولورلار. ايتىقام الماق هەدفيلىك ائرمىنلىرە هوچوم آپاران توركىلردىن ۱۲۹۷ نفر نىظامى محكمەلرددە اعدام و چىشىدىلى صورتىرلە جزا اندىلار. ائلە بو هوچوملاردا قىريلان ائرمىنلىرىن سايى بو رقم اىچىننە قىيىد آلىنىرى. تبلىغات هەدفيلىك شىشيرىلەن رقملەر باخىلاندا، فقط سورگون زامانىندا ۲ مىليون ائرمىن نىن اولوموندن سۆز گئىدىر. ائرمىن نۇفوسونون سايىسى دقىق صورتىدە بىلەن آداملارين هئچ بىرى بو رقملىرە اعتىبار وئرمىرلەر. بو سۆزدە دېقىتە لايىقدىر كى اىستانبۇلۇ اىشغال ائدىن اينگىسىلار، موتارىكە دۇرۇرۇندە سوی قىريم ايدىعالارىن ثوبوت ائدىن و يا بو حاقدا معلومات وئرن سىدلە تاپا بىلمەميشلەر.

ائرمىنلىرىن سوی قىريم ايدىعالارىنى اعىتىبار سىزلىغىنى تارىخچى لەرە ثوبوت ائدە بىرلەرلىرى؟

ائرمىنلىرىن تىزى ايدىغا اولماقдан چىخىپ و رسمي و علناً ايفتيرىيا دۇنوبدور. تكجه اينگىليسلىرىن دېئيل، بو دئورىدە آنادولويا گۈندىريلەن ئىنراخ هاربىورد باشچىلىغى ايلە ۴ نفرلىك آمرىكا هئىتىنىن دە بو ايفترالارى اعىتىبار سىز ائدىن گۈزارىشلىرى مۇوجىددور. بىزىم آرشىولرىمىز آچىقىدىر، سىز دوغۇلۇقلارى اطرافلى يازىن و يابىن، ائنلى دېئيل يئنە كى ائرمىنلىر و چوخ باتى ائلکەلردىن تورك دوشمانلىقى بىر اون فىكىر و دوشونجە كىمى واردىد. اۆزلى دئنە دئنە سوی قىريم ايشىنى گۈرە - گۈرە، هئچ اوتنامادان، توركىكەنى ايتىهام صىدىلىنە او توردوب و آدىنى پىسە چىخارما سىخىشىدىرما، حساب سورماق ايشلىرىنى بو حاقدا يئرینە يئتىرىپ و اۆزلىرى قايفى سىز ياشايىرلار. بىر باشقۇ سۆزلە دئشك، توركىكەدە بىر

ائرمىن عوصىيانى باش وئىدى. حتى اىستانبۇلدا حوكومت بىناسىنا (باب عالى Babiali) و عوثمانلىق بانكينا سىلاھى يوروش آپارماقى تنظيمەميشدىلەر. پادشاھ يېرىنجى عبدالحمىدىن سلطنت آراباسىنا بومب ايلە سوئقصىد ائتمىگە قدر اىرەللىكەميشدىلەر. عوثمانلىق دئولتى يالنiz باقىلىلارين مودا خىلەسىنىن قاباغىن آلاما اوچون، بونلارى ياتيرتىغا قوشۇندا اىستىفادە ئەلەمەدى و يالنiz حىدىيە هنگلەرى يەمەن (Hamidiye Alayları) كىمى كچىچى يوللارلا بومسالەن نىن حلنى چالىشىدى. باقىلىلار و ائرمىنلىرى ايشىن بىخ سايماقادادىلار.

ائرمىنلىرىن بىرینجى دۇنيا ساواشىندا حلب شەھرى و اونون

اطرافىندا سورگون ائدىلەمەلرلىق گئرچەكلىشىرىلمىشدى؟ عوثمانلىق دئولتى بىرینجى دۇنيا ساواشىنا گىرنىدە، چارلىق روسيي (روسيي تزارى) اوردولارىندا ۲۵۰ - مىن نفرە ياخىن ائرمىن نىن اولماسى ثوبوت ائدىلەپ دىر. بونو هله آز گۇرۇب، فورىيە ۱۹۱۵ دە وان شەھىينى ايشغال ئەدەرك، شەھرى اوندا ياشايان آداملارلا بىرلىكde ياندىرىدىلار. اۆزلىكە دوغۇ جىبەسىنە، ساواشماقا دا اولان تورك بىرلىكلىرىنە بىيەجك و موھيمات داشىيان دىستەلر، موسلح ائرمىنلىرىن يورۇشلىرىنە معروض قالىبلىار و بىلەلىكە دوغۇ جىبە - سىينە الدن وئرىدىكىمىز يئرلىر داھا گئىشىلەنى. اىستىراتژىك گۈرپولار و دەميرپوللار بو سىلاھى لارين طرفىن دەن ویران او لوندولار. فقط سىواسىدا روس اوردو سونا قاتىلان ائرمىن سىلاھىلارنىن سايى ۱۵۰۰ و ائلە بى قدر دە سىلاھى نىن او چئورەدە باشقۇ ايشلەر مىشغۇل اولدوغو رسمي يازىشمالاردان آنلاشىلماقدادىر. بو زاماندا نىچە جىبە دە ساواشان عوثمانلىق دئولتى بو آغىر اىهانلىق تحمول ائتمىدى. نئجە كى، ۱۹۱۵ مى ۲۷ تارىخىنده قبول ائدىلن موقۇت قانۇنلا عوثمانلىق دئولتىنە قارشى سىلاھى عوصىيانا قاتىشان عوثمانلىق دەنداشلارى امنىتلى بؤلگەلەرە ايتىقال وئرىلىدىلەر. كۆچمك يالنiz عوصىيانا قارىشان بؤلگەلەرە او لوندو. بو دئورىدە قوشۇنون جىرەسى آزىزلىكىدى، دوكتورلار جىبە گئىرسىنە چىكىلىدە، عئىنى زاماندا قوشۇنون بىر بؤلۈمۈ ڇاندارم او لاراق كۆچ قافىلەلرەن نىن امنىت مسئۇللارى او لوندولار. آيرىجا اولو سلار آراسى قىزىل خاچ تشىكىلاتى (سازمان صليب سرخ) ايلە ائرمىن باش پاترىكى زاوان افندى دن كۆچ ايشىنە نىظارت ائتمىك اوچون ناظير اىستەنىلىدى. بوتون ائنلەم (پىشىگىرى) و فداكارلىقلارلا، ائرمىنلىرىن حلب و چئورەسىنە كۆچ ايشىنەن بىتىمەسى تقرىباً اىكى ايل سوردو. ايندىسى «سوى قىريم» ايدىعاسى بى ضرورى كۆچ ايشىنەن عبارتدىر.

ائرمىنلىرىن جمعاً نە قدر اولمكلىرىن دەن هئچ بىر معلومات وارمى؟

كولو بىر رقم وئرمك مومكۇن اولسادا، دقىق بىر رقم وئرمك او دئورون شەرایپىطى چىرچىوهسىنە مومكۇن دېئيل. آنچاق توركلىرىن اولنلارنىن سايى آشاغى - يوخارى معلومىدەر. اۆرنك اوچون ساواش دئوروندە ارزرومدا اولدورونلۇن غئيرىن ئىظامى توركلىرىن سايىسى ۱۵ (بىش يوز اون مىن) ياخىنلىدىر. دوغۇ آنادولۇدا ايسە ۶۰۰۰ (آلتى يوزمىن) نفر غئيرىن ئىظامى اينسان ائرمىن سىلاھى لارى طرفىن دېئيلەر. اىكى مiliyonدان آتىق تورك بى قىرغىندا قوتارماق اوچون باتى ويلاتىرە قاچماقا مجبور او لوندولار.

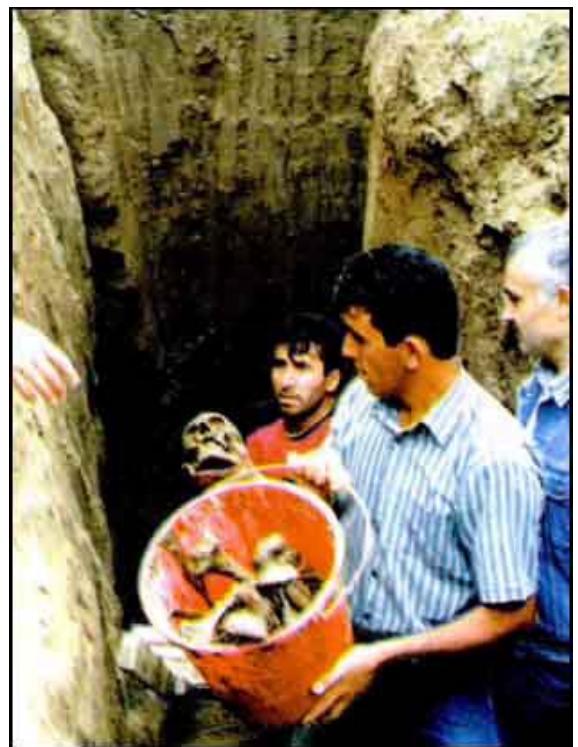
اولکەلرینه باگلیلیقلارى تىتىجەسىنده، اولکەلردىن باشقا اولکەلرین علئىھىنە شىكايىت ئەتكىمن مودافىعە ئەتسىنلار.

تورکیہ نہ تھر بیر فعال سیاست ایزلمہ لیدیر کی ائمنی
ایدیوالاری نین معنا و تأثیرینی ایتیرسین؟

اۋئىنچە دە، ائرمىنى عوصىيانلارى قالخان بؤلگەلرىمىزىدە سوی قىرىم
حاققا موزەلر آچماق و اولوسىلار آراسى سوھى دە اوتسوروملار
قوروب، پانتلر دوزلدىب و يايىن ايشى گۇرمك گۈلىدىر. آنجاق
بۇنلار يېتىرىلى دئىيىل؛ باشدا دىپلوماتلاريمىز اولدوغو اوچون، بۇتون
يىورىد دىشىيندا گىدن مسئۇللار و ائيرىنجىلىرىمىز بۇ حاقدا بىلگى آلماق
اوچون بىر دۇورەلر ئۆچىرمەلى دىرىلر. تىكىجە ائرمىنى مسئۇلەسى
دئىيىل، پۇنتوس، سورىياني و ... حاقىندا بۇنلار بىلگىلەنرىلەيدىر.
TBMM (تۈركىيە بؤۈپوك مىلى مجلسى) عىئىنى مورىيەتە داورانىب و
او ئۆلکەلرده كى سوی قىرىم ايدىعالارى رسمىيەتە تانىنیب، اونلارين
ايىسان حاقلارىنى و بىنزرى اولان سوی قىرىم ائرنىكلەرى ايلە اىلگىلى
بىنzer مۇوضۇعلارى نظردە توتاراق، بۇ حاقدا او ئۆلکەلرین اۆزلىرى
كىمي داورانسىن. آنجاق بودا يېتىمن:

یورو دیشیتا گئدن میلت و کیل لری هدف اولکه لردہ کی اولان حکومت موخالیقاری ایله گئروشمہ لیدیلر. زیندانلاری تقیش ائدیب و اوردا اولان تورک محبوسلارین سیخیتیلاریندان حساب سورمالیدیلار. اورنک اوچون ETA و کروسیکا (Krosika) یوردسئور حرکتی کیمی تشکیلاتلارین قانونی مسئوللاری ایله ایلگی قوروب، P.K. K. K. کیمی تشکیلاتلارین تمثیلچی لیکارینه و فعالیتلارینه ایمکان وئرن اولکه لردہ کی موخالیف عونصورلارین، آنکارادا تمثیلچی لیک آچمالارینا یار دیم ائدیلمه لیدیلر. میلت و کیل-لریمیزدہ، هر هانسی انگل تؤرہدن اولکه اولورسا اولسون، آن فعال بیچیمده اعتراض ائتمله لیدیلر و اونلارین دا مجلسیلارینه بنزری انگلر تؤرہدیلمه لیدیلر. بؤیلە جه بیر ایستعمارچی کیمی داورانیب و تورکیه نی سورغولايان، تحقیر ائدن، میلى غورور و اولکه بوتونلو گوموزلە اوینیان اولکه لرین بھانه لرینه مانع یارانا جاقفیر. بو آرادا تورکیه قاراباغ مسأله سینی قاباریق شکیلده ائرمینیلرین و باتیلی اولکه لرین ائونونه چیخارمالی او لاراق، اولوسنلار آراسی سویه سیندہ گوندھ لیکدن چیخاما سی اوچون اطرافلى و گوجلو چالیشمایدیلر. اولکه میزین باش او جالیغى گوند - گونه دیش سیاستینه باغلی اولما سی آرتما قدادیر. آما گئرك بو حوكومتین ایشیدیر؟ اصلًا ... تورکیه نین حاکیمیت حاقلارینی خالقیندان آلیب، بروکسله ایتتیقال وئرمگە چالیشانلارین، «آتا تورک» ون آماج و ایقیلا بلا رینا ایهانت ائدھرک، آنایاسانین مادھلرین یوخ سایاراق يالنیز AB (آوروپا بیرلیگی) - نین ایستکلرین بئرینه یئتیرمکدە میلت - دؤولت اساسلاری نین بیخیلاماسینی، گئز ائونونه آلاندا، بو ایهانتی سوردورتلرین، شرفلى بیر دیش سیاسته طرف گئتمکلری ایمکانسیزدیلر. او بئرده کی ائرمینیلر اولوسنلار آراسی سویه ده، سوئزلرینی طرح ائدریلر، بیزیم بو سوردو گوموز دیش سیاستیمسز قطعاً چیخارلی اولما یاجاقفیر. تورکیه اونجە لیکدە بو صیفیرلاری آتمالیدیلر. بؤیلە اولاندا مسأله لریمیز چوخ راحات جاسینا حل او لا بیله - جکدیر.

کوتروول اولونان ایستیرار سیز لیق ایستیراتئی سینی قاباگا آپار ماق اوچون، P.K.K پونتوس (pontus) سوریانی هابئله سیاسال ایسلام چیلار و بوتون تورکیه یه قارشی قوه هردن بیر باسقی و سیله سی کیمی یارار لانیر لار. گئرجکاری قیسا جا اورتایا قویماق یئتلی دئیل، بو دوشمن اؤلکه لرین گئوردوگو یوللاری نظرده تو تاراق، اونلارا فعال بیچیمده قارشی دورماق گرکلی دیر. نئجه بو ایشی گئورمک اولار؟ آمریکادا هر ایل قیزیل دریلرین حبس اولونان لیدری لئونارد پلتیر (leonard peltier) يالنیز بیر لیدر اولوب و بونا گئرہ ده ۲۸ ایل گوناه سیز یئرە محبوس اولدوغو اوچون، اونون اؤز گورلوگو ایسته نیله بیلر و حتی ویتمامدا آمریکانین تو سو طو ایله باش وئرن مائی لای (Mai - lai) قیر غینی باشد اولا راق، بو اؤلکه نین باشقان یئرلرده اولان عملیات لاریندا اینسان لیق دان او زاق ایشلاری او جوملەن ھیر و شیما، ناكازاکى فاجیعە لرى، مو شخص دئورلرده گوندھلیک فور ماسینا گتیریب و بو حاقدا آمریکايی سورغولامق اولار. تورکیه ده میلى موجادیله (Milli Mütcadile) دئوروندە اینگلیس لیلرین، فرانسە لیلرین و یونانلى لارین تو سو طو ایله قیریلان تورکلرین خاطیرە سین دیریل تىمك اوچون چئشیدلى تأثیرلى بینالار قورماق اولار. فرانسە نین الجزاير و باشقان موس تعمەر لریندە باش وئرن سوی قیریم ائرنکلری، لژیونر جینا یاترى، اینگلیسلرین ایرلند و قوزئى ایرلندە، ھیندوستان و باشقان موس تعمەر لریندە قیر غینلارى و اینسان حاقلارى ينى پوزمالارى، روسىيە نین ایکىنجى دونيا ساواشىندا بوتون کیریم (Kirim) تورکلریني يالنیز تورک اولدوق لارى اوچون سیبرى و اورتا آسيا سۈرگۈن ائتمەسى، ايتالىيانين طرابلس غرب و حبشه ده كى دهشتى جینا یاتلىرى هر ایل گوندھلیک فور ماسینا سالىتىا و اینسان حاقلارى اوغرۇندا چالىشان قورولوشلارین (NGO-لار) تو سو طو ایله طرح اولونا يىلر. طبىعى دىر كى بو قورولوشلارين يورد سئورلیك و اؤز

تۈركىيە توپراغى

ائرمنیلر ایله قیریلان تورکلرین جسدلری نین اینکیشافی

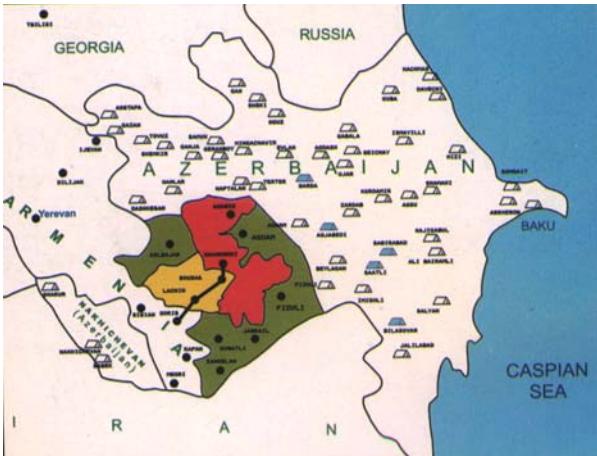
میانجیگری در مناقشه قرهباغ علیا و نقش ایران

عباس ملکی

- مقدمه

در منطقه قفقاز که چهار راه اتصال اروپا به آسیا و خاورمیانه است، یکی از طولانی‌ترین بحران‌ها همچنان به حیات خود ادامه می‌دهد. با اینکه منازعه قدیمی قره‌باغ کوهستانی که در ادبیات فارسی بنام قره‌باغ علیا از آن یاد می‌گردد، ریشه در وحشت و ایجاد نابرابری توسط روس‌ها در پس از اشغال این سرزمین در میانه جنگ‌های دوره دوم ایران و روسیه منتہی به ۱۸۲۸ و قرارداد ترکمانچای دارد. اما تا آن زمانی که نشانه‌های فروریزی کمونیسم در دهه هشتاد میلادی پیدا نشده بود، مردمان این منطقه کم و بیش به صورت عادی با یکیگر زندگی می‌کردند. در دوران اتحاد شوروی در چارچوب حل قطعی و یکباره مشکل قومیت‌ها به وسیله مبعع آن یعنی استالین! در جنوب قفقاز نیز قره‌باغ ۴۸۰۰ کیلومتر مربعی با ۱۴۰ هزار جمعیت به صورت یک جمهوری خودمختار در داخل جمهوری شوروی آذربایجان دیده شد و به تدریج جمعیت مسلمان این منطقه با ارامنه جایگزین شدند. هر چند که همچنان تعداد ارمنی‌هایی که در نقاط دیگر جمهوری آذربایجان مانند باکو و سومقائیت زندگی می‌نمودند از قره‌باغ بیشتر بود.

از ابتدای ۱۹۸۸ به تدریج اختلاف مابین ارامنه و آذربایجانی‌ها در جنوب قفقاز هویدا شده و تعرض به ارامنه در شهرهای آذربایجان با مقابله به مثل ارامنه در قره‌باغ همراه گردید. ذهنیت کهن ارامنه در بی‌خانمانی، قتل عام بوسیله عثمانی در ۱۹۱۵، آثار مخرب زلزله بزرگ ارمنستان در ۱۹۸۸ بر ذهن و روان ارامنه، آرزوی دستیابی به ارمنستان بزرگ، شکل گیری یک شبکه قوی از مهاجران ارمنی در کشورهای دیگر (دیاسپورا) و قدرت یافتن این گروه در کشورهای غربی و روسیه و نهایتاً بروز وجود رادیکالیستی و چپ روانه در میان نخبگان ارامنه و تشکیل احزاب افراطی مانند داشناکسیون همه و همه باعث شکل‌گیری یک نیروی عظیم روانی - اجتماعی برای اشغال قره‌باغ - به قول آذربایجانی‌ها - و آزادسازی قره‌باغ - به قول ارمنهها - در فاصله مابین ۱۹۹۲ تا ۱۹۹۴ گردید. نیروهای ارمنی علاوه بر دراختیار گرفتن قره‌باغ در برابر خود چون مقاومتی را ندیدند به دیگر مناطق جنوب جمهوری آذربایجان سرازیر شده و آغدام، زنگلان، قبادلی، جبرئیل، کلبر و فضولی را تصرف کرده و در نهایت آنگاه که به رود ارس رسیده و در برابر خود تعداد معده‌دی از نیروهای ایرانی را دیدند، فهمیدند که پیشروی بیشتر ناممکن بوده و در مجموع به اشغال یک پنج خاک جمهوری آذربایجان بسته نمودند. در کل جنگ، در باکو دعوای قدرت مابین نیروهای بجا مانده از دوران کمونیسم به

سرکردگی ایاز مطلب‌آوف و نیروهای مخالف آنان به سرکردگی ابوالفضل ایلچی‌بی جریان داشت و در جریان فتح مرکز قره‌باغ یعنی خانکندی و یا استپان‌اکرت، این ایلچی‌بی بود که به جوانان آذربایجانی در خط اول جبهه دستور داد که به باکو بازگردند، چون او فکر می‌کرد که جبهه حقیقی در باکو است و او توانست با محاصره پارلمان، قدرت را از آن خود نماید. در نتیجه این جنگ ۳۵ هزار نفر کشته و هشتصد هزار نفر بی‌خانمان و آواره در آذربایجان و پانصد هزار نفر مهاجر از جمهوری ارمنستان گردید. بالاخره در ۱۲ مه ۱۹۹۴ (۲۲ اردیبهشت ۱۳۷۳) آتش بس برقرار شد. در حالیکه یک پنجم خاک آذربایجان در اشغال نیروهای ارمنی است، اکنون مدت هفت سال از آتش بس مابین نیروهای آذربایجانی و ارمنی می‌گذرد. در هر دو طرف خط کنترل هزاران نیرو در حال آموزش و مانور در برابر نیروهای طرف دیگر هستند. هرچند که ارمنستان معتقد است که در این منازعه آذربایجان در برابر حکومت جمهوری ناگورنو قره‌باغ قرار دارد، اما به خوبی مشخص است که جنگ و مذاکره در بین باکو و ایروان بوده و هست. هیچ کشوری حتی ارمنستان حاضر به شناسایی جمهوری ناگورنو قره‌باغ نبوده است.

- مذاکرات

مذاکرات متعددی مابین مسئولان آذربایجان و ارمنستان در سالهای پس از ۱۹۹۴ انجام شده است. ۱۶ بار تاکنون دو رئیس جمهور با یکدیگر مذاکره مستقیم داشته‌اند. مهمترین میانجی مابین دو کشور در طول سالهای منازعه، گروه موسوم به مینسک است. این گروه برخاسته از ابتکار سازمان همکاری و امنیت اروپا است که دارای سه عضو اصلی به نام ریاست اشتراکی شامل نمایندگان

دست نیافتند. اصولاً زمینه مشترک مابین دو کشور کمتر بوده و به همین دلیل رسیدن به اصول مشترک برای حل و فصل مخاصمه کاری مشکل است. علت اهمیت مذاکرات کی وست در پیشنهادات جدیدی است که مطرح شده و همچنین موقعیت جدیدی است که در قفقاز جنوبی پیدا شده است. میانجیگران بدبانال تهیه پیشنهاد جامعی برای صلح هستند که علاوه بر نشان دادن مشکلات، نیازهای دو طرف را نیز مد نظر قرار دهد. در این ارتباط گفته می‌شود که رئیس جمهور آمریکا در ملاقات‌های مجزا با دو رئیس جمهور به آنان یادآور شده است که اگر بحران خاتمه یابد، آمریکا می‌تواند کمک‌های اقتصادی وسیعی را برای بازسازی در اختیار هر دو کشور قرار دهد. به نظر می‌رسد چند موضوع مهم همچنان در دستور کار مذاکرات رهبران دو کشور قرارداد.

- هویت قره‌باغ مهمترین موضوع در مذاکرات است. وضعیت حقوقی و سیاسی قره‌باغ و این که آیا مستقل از آذربایجان بوده و یا بخشی از این سرزمین شناخته شود، همچنان اصلی‌ترین سؤوال است. در سال ۱۹۹۸ گروه مینسک پیشنهاد کرد که به قره‌باغ وضعیت مشترک داده شود. بدان معنی که مابقی خاک آذربایجان و قره‌باغ در یک کنفرانسیون مشترکی با یکدیگر هستند، اما در حقیقت دو واحد سیاسی مجزا از یکدیگر که هم عرض یکدیگرند، می‌باشدند. ارمنستان این پیشنهاد را پذیرفت، اما آذربایجان این پیشنهاد را بدلیل آنکه مانع اعاده تمامیت ارضی آذربایجان بوده و به حالت فعلی قره‌باغ مشروعیت می‌بخشید رد کرد. این بدان معنا بود که قره‌باغ در تمام امور خود دارای خودمختاری کامل است و در همان حال از طریق دالان لاقین با ارمنستان در تماس است.

- ایجاد کریدورهای قابل دسترسی هر کشور به منطقه مورد علاقه نیز از موضوعات مهم است. ارمنستان مایل است که یک مسیر قابل دسترسی به قره‌باغ از طریق زمین داشته باشد. مناسبترین دالان، مسیر لاقین است که ارمنه بر نگهداری آن فارغ از وضعیت قره‌باغ اصرار دارند. از طرف دیگر، موقعیت جغرافیایی آذربایجان به صورتی است که بدون عبور از ارمنستان و یا ایران دسترسی به نخجوان که به صورت جمهوری خودمختار بخشی از خاک آذربایجان است، ممکن نیست. بدین ترتیب یکی از موضوعات دیگر دالان لاقین به صورت مستقل و یا معاوضه کریدور لاقین با یک کریدور دیگر که مطابق نقشه خاک آذربایجان را به نخجوان وصل نموده و مرز مشترک ارمنستان و ایران را از بین می‌برد، می‌باشد.

این موضوع از طرف حیدر علی اووف با مقامات ایرانی نیز در میان گذارده شده است. سیاستمداران ارمنی این پیشنهاد را نوعی انتشار برای ارمنستان می‌دانند. در عین حال در آذربایجان نیز تمامی گروه‌های مخالف دولت در تظاهرات متعدد و از جمله راهپیمایی ۲۱ آوریل سال جاری (اول اردیبهشت ۱۳۸۰) که برای آزادی زندانیان سیاسی برپا شده بود، با این طرح مخالفت کردند. تحويل دالان آذربایجان - نخجوان در برابر خودمختاری کامل قره‌باغ طرحی است که بنام «معاوضه زمین» نامیده می‌شود و اولین بار در سال ۱۹۹۲ توسط پل گوبل مطرح و بنام طرح گوبل شناخته می‌شود.

- آوارگان آذربایجانی به شش منطقه از هفت منطقه بیرون از قره‌باغ و واقع در سرزمین آذربایجان به سرعت باز خواهند گشت. اما

روسیه، فرانسه و آمریکاست. شورای امنیت ملل متحد پس از صدور چهار قطعنامه در سالهای نخستین مناقشه، با شناسائی گروه مینسک به عنوان میانجی، ادامه کار حل مناقشه را به این گروه سپرد. به غیر از آن تاکنون ایران در فاصله سالهای ۹۳ تا ۹۵ در سالهای ۲۰۰۱ و ۲۰۰۰ ابتکاراتی برای صلح در این منطقه داشته‌اند. دو رئیس جمهور در ۱۹۹۴ در بوداپست پایتخت مجارستان با یکدیگر ملاقات نمودند. سپس در ۱۹۹۶ در لیسبون با میانجیگری گروه مینسک، مذاکرات به شناسائی تمامیت ارضی دو کشور، بالاترین حد خودمختاری برای منطقه قره‌باغ در داخل آذربایجان و تضمین امنیت برای قره‌باغ و مردم ارمنی نشین آن خاتمه یافت. اما این موارد در عمل محقق نگردید. در ۱۹۹۷ مذاکرات دیگری با نظارت گروه مینسک برای عقب‌نشینی تمام نیروها، بازگشت پناهندگان و موضوع وضعیت سیاسی و حقوقی قره‌باغ انجام گردید که آنهم به نتیجه نرسید. در نوامبر ۱۹۹۹ در حاشیه اجلاس سران کشورهای عضو سازمان همکاری و امنیت اروپا در استانبول دو رهبر با یکدیگر ملاقات نمودند. در آخرین دور مذاکرات در کی وست در ایالت فلوریدای آمریکا در فاصله روزهای ۳ تا ۷ آوریل سال ۱۴ (۱۳۸۰ فروردین ۱۴۰۰)، رابت کوچاریان رئیس جمهور ارمنستان و حیدر علی اووف رئیس جمهور آذربایجان مذاکرات رو در رو تحت نظارت سه نماینده کشورهای یاد شده را داشتند. در قبل از آن دو بار دو رئیس جمهور در پاریس به ابتکار ژاک‌شیراک رئیس جمهور فرانسه با یکدیگر ملاقات نمودند. مذاکرات کی وست گرچه به نتیجه مشخص و یا قراردادی که دو طرف ملزم به اجرای آن باشند نرسید، اما به نظر می‌رسد که در این دور از مذاکرات، دو طرف در مورد دستور جلسات آینده به توافق دست یافتند. مسئله مهم دیگر زمانبندی و ترتیب اقدامات است که به نظر می‌رسد در این زمینه نیز پیشرفت‌هایی حاصل شده باشد. وزیر امور خارجه ارمنستان واردان اسکانیان در مصاحبه‌ای اظهار داشت که دو طرف هیچگاه مثل امروز تا این مقدار به یک توافق حل و فصل اختلافات نزدیک نبوده‌اند. دو رئیس جمهور توافق کردند که دور بعدی مذاکرات در پانزدهم ژوئن (۲۰۰۱ خرداد ۱۳۸۰) در شهر ژنو سویس تحت نظارت گروه مینسک بدبانال شود. در این دور از مذاکرات ۴ روز برای ملاقات‌های متعدد در نظر گرفته شده است. فاصله زمانی مابین جلسه فلوریدا و ژنو خود نشان دهنده آمارگی دو طرف برای ادامه مذاکرات است. هر دو کشور بدبانال آن هستند که با استفاده از تمام ابزارهای موجود و همچنین نفوذ خود در صحنه بین‌المللی و لایی اقلیت‌های مربوط به خود در کشورهای دیگر این مذاکرات را به سود خود پیش بزنند. مقامات آمریکایی بدبانال چنین ستاریویی هستند که در صورتیکه مذاکرات در ژنو بخوبی پیش رود، در شهر جنوا در ایتالیا در ماه ژوئن (تیرماه) و در جریان دیدار رهبران گروه هشت، در برابر دیدگان روسای جمهور سه کشور دارنده ریاست گروه مینسک یعنی روسیه، فرانسه و آمریکا، علی اووف و کوچاریان قرارداد صلح را امضاء نمایند.

۳- پیشنهادات جدید

همانطور که گفته شد تاکنون ملاقات‌های متعددی مابین دو رئیس جمهور دو کشور بوده است، اما هیچکدام به نتایج ملموسی

سیاست کلان آمریکا بر می‌گردد. اول سیاست نفوذ در نقاط اصلی جهان برای حفظ منافع ملی آمریکا که گسترش ناتو به شرق را نیز توجیه می‌نماید. دو کشور آذربایجان و ارمنستان عضو پروژه مشارکت برای صلح در ناتو هستند و هر دو خواستار عضویت در ناتو می‌باشند. دوم سیاست‌های انرژی جمهوری‌خواهان آمریکا بین سو تمايل دارد که برای فائق آمدن به بحران زودرس و قطعی انرژی در آمریکا که ناشی از بحرانی بودن مقدار تولید نفت خام، کمی ظرفیت پالایشگاهها و کمبود عرضه و افزایش مداوم تقاضاست، در دو بخش داخلی و بین المللی باید تمهداتی اندیشیده شود. در بخش داخلی دولت بوش مجددًا اجازه تولید نفت از نقاط حفاظت شده مانند سواحل آلاسکا را صادر نموده است. در بخش بین المللی علاوه بر نگاه داشتن قیمت نفت در بالاتر از بیست دلار به دنبال راهی جهت استفاده از منابع متنوع نفتی است. یکی از آنها بررسی مجدد تحریم علیه سه تولیدکننده عمده نفت یعنی ایران، عراق و لیبی است. دیگری روی آوردن به نقاط جدید مانند دریای خزر به جای اتکای صرف به خلیج فارس است. اما در مورد ایران، آمریکا شدیداً با حضور ایران در خزر مخالف است و این را سلط کشوری بر دو منطقه بزرگ نفتی جهان می‌داند که از رفتار او در آینده مطمئن نیست. به هر رو خطوط انتقال انرژی از دریای خزر همچنان مهمترین دغدغه شرکت‌های نفتی و کشورهایی مانند آمریکاست. در چنین موقعیتی، که نفت و گاز خزر می‌باید هرچه زودتر به بازارهای غرب رسانده شود و از طرف دیگر آمریکا مایل است که روسیه و ایران در این بازار انتقال جایی نداشته باشند. وجود بحران قره‌باغ عامل بازدارنده دیگری است که علاوه بر نالمن نمودن کل منطقه برای سرمایه‌گذاری‌های کلان، هزینه انتقال نفت و گاز را نیز تا حد زیادی افزایش می‌دهد. گفته می‌شود که در صورت وجود ثبات در منطقه صدور انرژی با قیمت‌های پائین‌تر ممکن است و هزینه سه میلیارد دلاری ساخت خط لوله باکو - تفلیس - جیهان یک سوم کاهش می‌یابد. کاری کاوانا نماینده ویژه رئیس جمهور آمریکا که به عنوان یکی از رؤسای گروه میتسک دور جدید فعالیت‌های مربوط به حل و فصل بحران قره‌باغ را پی‌گیری می‌نماید، خوشبین است که این بار بتواند به نتایج معینی دست یابد. او با صرف بودجه‌ای هنگفت تاکنون توافق است در هر دو کشور، گروه‌های غیردولتی طرفدار صلح را تجهیز نموده و از این طریق فشار بر دو حکومت که هر کدام به نوعی نماینده اکثریت مردم هر کشور نیستند را افزایش دهد.

- روسیه از گذشته در قفقاز دارای نفوذ منحصر بفرد بوده است. در کشورهای گرجستان، آذربایجان و ارمنستان روسیه دارای بستر عظیمی از نیروی انسانی و نهادهای اجتماعی است. در حالیکه از گذشته شوروی در هر دو منطقه آذربایجان، ارمنستان و به خصوص منطقه قره‌باغ دارای پایگاه نظامی بود. پس از فروپاشی اتحاد شوروی، روسیه همچنان پایگاه‌های خود را در ارمنستان حفظ نمود. پایگاه نظامی ۱۰۲ ارتش روسیه همچنان در ارمنستان مشغول فعالیت است. از اول ماه مه (۱۱) اردیبهشت (۱۳۸۰) مطابق قرارداد جدیدی، ترکیبی از نیروهای ارمنی و روسی مسئولیت دفاع از مرزهای جنوبی کشورهای عضو موافقت نامه امنیت دسته جمعی

آوارگان آذربایجانی به لاقین و قره‌باغ به زودی برنخواهند گشت. - یک نیروی متشکل از سربازان محافظ صلح و امنیت از کشورهای مختلف به اعمال قرارداد صلح نظارت خواهند نمود.

۴- قره باغ و قدرت‌های بزرگ

در مسائل قفقاز جنوبی علاوه بر کشورهای منطقه قفقاز بازیگران دیگری نیز وجود دارند که در امنیت، ثبات و آینده این منطقه تأثیرگذار می‌باشند که عبارتند از اتحادیه اروپا، آمریکا، روسیه، ترکیه و ایران.

- اروپا در نگاه خود قفقاز را یا بخشی از اروپا و یا همسایه بلافصل اروپا می‌داند. به همین دلیل از ابتدای فروپاشی اتحاد شوروی کشورهای اروپایی به دنبال جذب کشورهای قفقاز در میان خود بوده‌اند. پروژه‌های متعددی توسط اروپا در قفقاز و آسیای مرکزی در حال انجام است. از جمله پروژه معروف به تراسکا که کریدور مابین اروپا و آسیا و راههای بهتر دستیابی این دو قاره به یکیگر را تعریف می‌نماید. پروژه دیگر موسوم به اینوگیت مربوط به روانسازی انتقال انرژی از منطقه به اروپا را در بر می‌گیرد. همچنین مجموعه کمکهای اروپا در امور آموزش، آموزش فنی - حرفه‌ای نیز در پروژه تأسیس جمع‌آوری شده است. با این دیدگاه در ژوئن ۲۰۰۰ (خرداد ۱۳۷۹)، کشورهای اروپایی تلاش نمودند تا توافقنامه دو کشور ارمنستان و آذربایجان را به عضویت شورای اروپا درآورند. در قبل از آن نیز اتحادیه اروپا قرارداد مشارکت و همکاری را در جهت دخالت دادن هر چه بیشتر پارلمان‌های کشورها با تک تک کشورهای قفقاز و آسیای مرکزی امضاء نمود که از اول ژوئیه ۱۹۹۹ (تیر ۱۳۷۸) به اجرا درآمد. به صورت کلی هرگونه بی ثباتی در قفقاز به نظر اروپائیان به صورت مستقیم بر امنیت اروپا تأثیر می‌گذارد. وزیر خارجه سوئد به عنوان رئیس ادواری اتحادیه اروپا همراه با خاوير سولانا نماینده عالی اتحادیه در امور امنیتی و سیاست خارجی و کریس پاتن کمیسر امور خارجی اتحادیه اروپا در اواسط فوریه سال جاری (بهمن ۱۳۷۹) از منطقه قره‌باغ دیدن کردند. در دیدار یوشکا فیشر وزیر خارجه آلمان از جمهوری آذربایجان در ۲۱ مه ۲۰۰۱ (۱۳۷۹) اردیبهشت (۱۳۸۰) او به صراحة از دمکراسی و اصلاحات اقتصادی به عنوان پیش‌شرط‌هایی برای امنیت و ثبات در منطقه نام برد. اروپائیان خود معتقدند که در جمهوری آذربایجان چیزی به نام مشارکت مردم و یا دخالت احزاب در ساخت قدرت وجود نداشته و علی‌اویف با بکارگیری ابزارهای تاریخی خود مانند استفاده از سیستم اطلاعاتی و امنیتی قوی تمامی مخالفان را سرکوب نموده است. از طرف دیگر، فساد و رشوه‌خواری در بخش‌های مربوط به نفت و گاز، خرید تجهیزات نظامی و مسائل مربوط به محیط زیست بیداد کرده و به همین دلیل بانک آلمان در گزارش خود آذربایجان را چهارمین کشور فاسد دنیا شناخته است. نماینده فرانسه در گروه میتسک، فیلیپ دوسورمن نیز منافع اروپا در حل این اختلاف را پی‌گیری می‌نماید.

- از سوی دیگر آمریکا در رقابت با روسیه و اروپا مایل است که نفوذ دائمی و قطعی در حوزه قفقاز داشته باشد. این موضوع به دو

همگی ارمنستان را نادیده گرفته و تأکید بر روابط باکو - آنکاراست، باعث گردیده است که نقش ترکیه در میانجیگری مابین آذربایجان و ارمنستان بسیار کم ارزیابی گردد. دو کشور ارمنستان و ترکیه دارای روابط دیپلماتیک نبوده و مرزهای دو کشور همچنان بسته است. تلاش‌های اخیر ارامنه برای مسئول قلمداد نمودن حکومت عثمانی در کشتار دسته جمعی ارامنه در سال ۱۹۱۵ و تصویب این موضوع در برخی از پارلمانهای کشورهای غربی مانند فرانسه، ترکیه را هر چه بیشتر نسبت به نفوذ ارامنه در میان جوامع دیگر خشمگین نموده است. در عین حال، این به معنای عدم حساسیت ترکیه نسبت به روند صلح قره‌باغ نیست. در آخرین تحول در ۱۳ مه سالجاری (۲۲ اردیبهشت ۱۳۸۰) آلوغان مدیر کل وزارت امور خارجه ترکیه به باکو رفته و با اینکه در باکو تعطیلات روز یکشنبه بود، حیدر علی‌اوف او را پذیرفته و پس از یک ساعت، جلسه را دو نفره ادامه دادند. اکثر صاحبنظران این ملاقات را در چارچوب تحولات مربوط به قره‌باغ دانستند. ترکیه از سویی نگران بیشتر شدن نفوذ روسیه در قفقاز است که با کریدور لاجین کمربند امنیتی روسیه تأمین می‌گردد. از سویی دیگر، هرگونه کریدور مابین نخجوان و آذربایجان مستقیماً بر منافع ترکیه تأثیر مثبت داشته و به نوعی کل کشورهای ترک زبان قفقاز و آسیای مرکزی را به ترکیه وصل می‌نماید. ارمنستان همچنین از همگرایی‌های نظامی مابین گرجستان و ترکیه نیز سخت شوکه شده است. وزیر خارجه ارمنستان به صراحت از تشویش ایروان راجع به یک اتحاد نظامی مابین سه کشور ترکیه، گرجستان و آذربایجان که می‌تواند ارمنستان را کاملاً منزوی نماید سخن گفته است. از طرف دیگر، نباید از یاد برد در صورت تعديل سیاست خارجی ترکیه در منطقه، ارمنستان آمادگی کامل برای تجدید روابط و مفاهeme با ترکیه را داراست.

- ایران از قبل از فروپاشی اتحاد شوروی اقدام به ایجاد روابط با جمهوری‌های داخل اتحاد شوروی خصوصاً آنان که با ایران دارای مرز مشترک بودند، نمود. در ۱۹۸۹ (۱۳۶۸) علی اکبر ولایتی وزیر امور خارجه ایران و ادوارد شوارد نادزه وزیر امور خارجه اتحاد شوروی توافق نمودند که اتباع دو کشور در کناره مرز تا ۴۵ مایل می‌توانند بدون اخذ ویزا و تنها با برگه‌های صادره از طرف فرمانداری‌های محلی به کشور دیگر تردد نمایند. این توافق باعث روشن شدن واقعیت‌ها برای آن دسته از مردم قفقاز گردید که سالها فکر می‌کردند که کشور شوروی ثروتمدترین کشور دنیاست و آنان مرتفه‌ترین زندگی را دارند. مواضع دولت جمهوری اسلامی ایران با توجه به جمعیت عظیم آذربایجانی که در ایران زندگی می‌نمایند و همچنین اقلیت ارمنی همواره از بیشترین حساسیت مابین مردم جمهوری آذربایجان و جمهوری ارمنستان برخوردار بوده است. وضعیت آذربایجانی‌ها و ارمنی‌ها در ایران یکی از نشانه‌های صحت راه دولت ایران در جریان سالها منازعه قره‌باغ بوده است. درحالیکه در آنسوی ارس با هر بهانه کوچکی اختلاف و نزاع بین دو طرف به شدیدترین وجه روی می‌داد. در این سوی ارس در شهرها و حتی روستاهای کوچک خانواده‌های آذربایجانی و ارمنی در صلح و آرامش در کنار یکدیگر زندگی می‌نمایند. در ابتدا و در

را دara می‌باشدند. کشورهای روسیه، روسیه سفید، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان و ارمنستان عضو این توافق می‌باشدند. رئیس ستاد مشترک ارتش ارمنستان این دفاع را در برابر تجاوزات احتمالی ترکیه و آذربایجان ذکر کرده است. از همین تاریخ، جنگنده‌های میگ ۲۲ با جنگنده‌های میگ ۲۹ جایگزین شده و در کنار مرز ارمنستان با ترکیه در منطقه قمری موشک‌های زمین به هوای S-300 نصب گردیدند. این همان خط حائل مابین نیروهای ناتو و پیمان ورشو در سابق بوده است. در ۴ مه سالجاری (۱۳۸۰ اردیبهشت) در برابر چشمان ژنرال آناتولی کورنیکوف، فرمانده نیروی هوایی روسیه و سرژ سرکیسیان، وزیر دفاع ارمنستان میگ‌های ۲۹ روسی و سوخوهای ۲۵ ارمنی در امتداد مرز ترکیه عملیات اکتشافی انجام دادند. از ابتدای درگیری قره‌باغ روسیه نقش منحصر بفرد را دارا بوده است. برخی از میانجیگران اظهار می‌دارند که در دوره جنگ هرگاه که وضعیت کمی آرام می‌گردد و فرصت مذاکره فراهم می‌آمد، از پادگان‌های متعلق به روسیه توب و یا موشکی به هر دو طرف شلیک می‌گردد و مجدداً موقعیت را به تشنج می‌کشید. ولادیمیر کازمیرف مذاکره‌کننده روسی در طول درگیری معتقد است که در دو کشور نیروهایی وجود دارند که بهترین موقعیت برای آنان همین وضعیت حاضر است. او مدعی است که روسیه ۶ بار توانست که در سالهای ۹۳ و ۹۴ آتش بس در میان طرفین برقرار نماید و این نشان دهنده قصد روسیه برای رسیدن به آرامش در منطقه بوده است. میانجیگر روسی در گروه مینسک اکنون نیکلای گریبکوف از قول پوتین می‌گوید که روسیه از حالت نه جنگ و نه صلح در جنوب قفقاز متضرر می‌گردد. روسیه در پس از ریاست پوتین، روابط جدیدی را با آذربایجان تعریف نموده، در حالیکه روابط استراتژیک خود با ارمنستان را نیز حفظ نموده است. در ژانویه سال جاری (دی ۱۳۷۹)، پوتین از باکو دیدار و در مقابل نرمش باکو در برخی از تعاریف مربوط به رژیم حقوقی دریای خزر و تحويل دادن دو مبارز چچنی، روسیه نیز جانشینی الهام علی‌اوف را مورد توجه قرار داده و برخی از سلاح‌های رایج در ارتش آذربایجان را مجدداً قرار شد که به فروش رساند. ولادیمیر روشاپیلو، دبیر شورای عالی امنیت ملی روسیه با تقاضا گریبکوف در ۱۴ مه سالجاری (۱۳۸۰ اردیبهشت) با حیدر علی‌اوف مسئله قره‌باغ را مورد بحث قرار دادند. در ۲۵ مه سالجاری (۴ خرداد ۱۳۸۰) نیز ولادیمیر پوتین در مجمع برخی از کشورهای مشترک‌المنافع برای تدوین یک سیاست امنیتی در مقابل تهدیدات اسلام‌گرایان آسیای مرکزی و قفقاز در ایروان شرکت و سپس با کوچاریان مذاکره نمود. در ایروان برخی از حرکات جدید روسیه از جمله دیالوگ جدید با آذربایجان با حساسیت دنیال شده است. ارمنستان بنگاه با درخواست روسیه برای بازپرداخت بدھی‌های گذشته که حدود ۱۴۰ میلیون دلار است روبرو شد و آن را در زمان نامناسبی یافت.

- ترکیه در قفقاز ادعا دارد که دارای منافع حیاتی است. لیکن اقدامات یک جانبه این کشور در چارچوب روابط ترکیه - آذربایجان و یا بر مبنای همکاری‌های میان کشورهای حاشیه دریای سیاه و یا در مقیاسی وسیعتر همکاری‌های میان کشورهای ترک زبان که

آن را اشغال سرزمین به زور دانسته است. از طرف دیگر، کوچاریان در پارلمان ارمنستان با ابراز خوشحالی از حضور مجدد ایران در میانجیگری به ایران خوشامد گفت.

۵- نتیجه گیری

۱- گفته می‌شود که احتمال توافق بر صدور یک بیانیه مشترک مابین دو کشور در جریان مذاکرات آینده ژنو زیاد است. نماینده آمریکا در گروه مینسک عقیده دارد که توافقات خوبی در فلوریدا بدست آمده است که تنها می‌باید آنها نوشته شوند. این موضوع در مصاحبه آرکادی قوکاسیان رئیس جمهور خودخوانده منطقه قره‌باغ در ۱۱ مه (۲۱ اردیبهشت ۱۳۸۰) در پاریس نیز منعکس است. در میان مردم منطقه این چنین شایع شده است که آمریکا قول اعطای کمک‌های چند صد میلیون دلاری به دو طرف را داده است.

۲- خطوط اصلی توافق را گرچه در جایی نمی‌توان یافت، اما از قول دیپلمات‌ها این چنین نقل شده است که دو طرف به توافق بر این موضوع نزدیک شده‌اند که ناگورنو قره‌باغ به صورت خودمنتظر و با اختیارات ویژه در داخل چارچوب کشور جمهوری آذربایجان باقی بماند. همچنین نیروهای ارمنی از کلیه نقاط اشغالی آذربایجان بیرون روند، ولی کریدور لاجیون همچنان برای رفت و آمد مابین قره‌باغ و ارمنستان باز و در اختیار ارمنه خواهد بود. در عوض آذربایجان می‌تواند از کریدوری برای رسیدن به نخجوان استفاده نماید. این کریدور می‌تواند بصورت یک باند با عرض ۲ کیلومتر مابین آذربایجان و نخجوان در کناره مرز ارمنستان و ایران باشد و یا به نوع هوایی مانند عبور یک راه‌آهنی و خط آهن از روی یک پل و همچنین خطوط انتقال نفت، گاز و الکتریسیته در کناره آن باشد.

۳- گرچه در مقاطعی مابین مذاکرات صلح و میانجیگری، حیدر علی-اوف خطابه‌های آتشین خوانده و صحبت از آزادسازی سرزمین مادری توسط نیروی نظامی را می‌دهد، اما این نکته محزن است که آذربایجان از لحاظ نظامی به توانایی ارمنستان نیست. ضمن آنکه وضعیت حکومتی در آذربایجان نیز نشان می‌دهد که مقامات آذربایجانی و در رأا آنها حیدر علی-اوف بیشتر بدبناه کسب منافع آنی از جمله کسب درصدی از قراردادهای نفتی، خرید منزل در اروپا و واگذاری پست‌ها به اطرافیان خود هستند. از وضعیت جامعه آذربایجان، بسیج نیرو و تلاش برای باز پس‌گیری سرزمین-های از دست رفته به چشم نمی‌خورد.

۴- شاید مهمترین مشکل برای هر دو رئیس جمهور آن باشد که چگونه مصالحه احتمالی را برای مردم توجیه نمایند. بخشی از هر دو ملت مستقیماً از بابت جنگ لطمہ دیده و بی‌خانمان گشته‌اند و از طرف دیگر همه مردم دو کشور به هرحال از توسعه اقتصادی و ثبات سیاسی در طول ۱۳ سال گذشته بازمانده‌اند. از طرف دیگر، علیرغم اشتیاق دو حکومت برای رسیدن به ثبات و بروز رفت از وضعیت فعلی، اما در مورد مردم و افکار عمومی کاری انجام نشده است. در طول ۱۳ سال گذشته همواره رسانه‌های عمومی و مسئولان دو کشور بر نفرت از طرف دیگر تأکید نموده‌اند و اکنون به راحتی نمی‌توان همه گذشته را فراموش نمود. این نکته وقتی

جریان جنگ، ایران چندین بار برای میانجیگری تلاش نمود، اما در آن موقع به نظر می‌رسید که روسیه حضور ایران در جریان میانجیگری را مخالف منافع خود دانسته و نهایتاً ارتباط ایران با گروه مینسک قطع گردید. از ۱۹۹۴ (۱۳۷۳) تاکنون ایران سعی نموده است که با داشتن ارتباط معقول با دو طرف منازعه در عین حال که به پناهندگان آذربایجانی کمک می‌نماید و جریان ترانزیت کالا مابین نخجوان و آذربایجان را تسهیل می‌نماید، از طرف دیگر از محاصره و قطع كامل ارتباطات ارمنستان با جهان خارج جلوگیری نموده و دروازه مقری واقع در مرزهای مابین دو کشور را همچنان باز نگهدارد. از سوی دیگر، علیرغم تمامی سیاست‌های دولت آذربایجان برای اخلاق در ثبات و وفاق ملی ایران از طریق عنوان نمودن آذربایجان واحد ... که در دفتر رئیس جمهور آذربایجان بخش ویژه‌ای برای تعقیب چنین سیاست‌هایی وجود دارد، جمهوری اسلامی ایران توانسته است که حجم تجارت خود با آذربایجان را افزایش داده و بخش خصوصی را در آذربایجان فعال نماید. البته خطوط واگرا در روابط ایران و آذربایجان نیز مشاهده می‌گردد. حیدر علی‌اوف در صدد [بود که مسئله جانشین خود را حل نماید] و [توانست] فرزند خود الهام را برای این کار در نظر بگیرد. یکی از معارضین این جریان ماهر جواداف نشان داد که در تهران زندگی می‌نماید. برادر او روش جواداف نشان داد که می‌تواند یک تهدید بالفعل برای حاکمیت فردی حیدر علی‌اوف بر مصادر امور جمهوری آذربایجان باشد. علی‌اوف برای غلبه بر این تهدید از هیچ اقدامی فروگذار نکرده است. از دستگیری سران حزب اسلام تا عدم انجام سفری که او بیش از یکسال است که گفته است به تهران خواهد آمد. خط لوله گاز پیشنهادی برای ارسال گاز به ارمنستان از طریق شبکه خطوط گاز ایران یکی از نشانه‌های روابط ایران و ارمنستان است. این خط لوله که ۱۲۰ کیلومتر تا اولین خط لوله گاز ارمنستان فاصله دارد با صرف هزینه‌ای بالغ بر ۱۲۰ میلیون دلار که اکثر آن نیز به نرخ جاری دو کشور است، گاز را با ارمنستان رسانده و در فاز دوم می‌تواند به اوکراین و سپس به اروپا راه یابد. ساخت یک سد در کنار پل مقری با اشتراک ارمنستان و ساخت سدی دیگر در خدآفرین با اشتراک آذربایجان از برنامه‌های ایران است.

در میان مواردی که از جلسات کی وست فلوریدا به دست آمده، آن است که گروه مینسک تصویب نموده است که از ایران نیز دعوت شود تا به گروه مینسک برای حل و فصل منازعه قره‌باغ بپیوندد. میانجی فرانسوی گروه مینسک دوسور من مأموریت یافت تا این دعوت را به تهران بیاورد. وی که قبلًا سفير فرانسه در تهران بوده است در هفته آخر اردیبهشت ۱۳۸۰ به تهران آمد. از مقامات ارشد وزارت امور خارجه فردی حاضر نشد که وی را ملاقات و او تنها با مدیر کل امور کشورهای مشترک المنافع ملاقات کرد. مسئول ایرانی در برابر دعوت گروه مینسک به میانجیگری ایران با سردی برخورد کرده و از دعوت گروه مینسک برای تشکیل جلسه-ای در آلمان و یا انگلستان بدلیل نزدیکی انتخابات ایران طفره رفته است. موقعیت ایران در میان دو کشور منحصر بفرد است. ایران از ابتدا تجاوز ارمنستان به خاک آذربایجان را محکوم کرده و ادامه

صاحبہ خود با تلویزیون ارمنستان، اراضی آذربایجانی تحت تصرف نیروهای ارمنی را «نقاط اشغالی» خوانده و باعث گشت تا مخالفان دولت خواهان استعفای او گردند. او بعداً اظهار داشت که اشتباه لفظی باعث این فاجعه گشته است، اما مخالفان می‌گویند که مطمئن هستند که کوچاریان و دولت او به مصالحه‌ای که تاکنون اعلام نگشته است، تن داده‌اند.

۷- مذاکره کننده روسی گریبکوف در مصاحبه‌ای اظهار داشته است که ممکن است که ملاقات بعدی از نیمه ژوئن (۱۳۸۰ خرداد) به ماه اوت (مرداد) و یا دیرتر به تعویق افتاد. دلیل آن را او عدم تمهد مناسب برای ملاقات‌ماه ژوئن ذکر کرده و گفته است که ما باید واقع گرا باشیم، چون این ملاقات‌نیاز به برنامه‌ریزی دارد.

۸- دعوت از ایران برای مشارکت در میانجیگری گروه مینسک می‌باید از طرف ایران جدی گرفته شود. این مناطق به صورت تاریخی در اختیار مردم ایران بوده و هنوز هم مهمترین منافع را در این مناطق ایران داراست. در عین حال این دعوت و به خصوص تأکید آمریکایی‌ها بر نقش ایران این احتمال را تقویت می‌نماید که در حل مناقشه قره‌باغ، آنان به صورتی در برخورد با منافع ایران هستند. این برخورد احتمالاً همان پیشنهاد دلان آذربایجان - نخجوان است. کاوانا، میانجیگر آمریکایی در مصاحبه‌ای در چهارم مه (۱۴ اردیبهشت ۱۳۸۰) در لندن اظهار داشته است که "گروه مینسک در تماس با ایران است تا دولت تهران را توجیه نماید که روند صلح قره‌باغ به صورتی نیست که بخواهد منافع ایران را خدشه‌دار بنماید. ایران همچنین روابط نسبتاً مناسب و دائمه‌داری را با حکومت خودخواه قره‌باغ و مسئولان سیاسی و نظامی این منطقه دارد. از این فرصت می‌توان استفاده نمود و در جهت حفظ و پیشبرد منافع ملی ایران در منطقه فعال شد.

۹- نکته دیگر آنکه حیدر علی‌اوف اهل نخجوان است. او مایل است که تسلط نخجوانی‌ها بر امور آذربایجان را همیشگی نماید. به همین دلیل بازی جایگزینی فرزند خود الهام را نیز در ذهن دارد. رابت کوچاریان اهل قره‌باغ است و او نیز می‌داند که به خاطر قره‌باغ است که اکنون رئیس جمهور ارمنستان شده است. آیا دو کشور آذربایجان و ارمنستان گروگان دو منطقه کوچکتر نخجوان و قره‌باغ نیستند؟

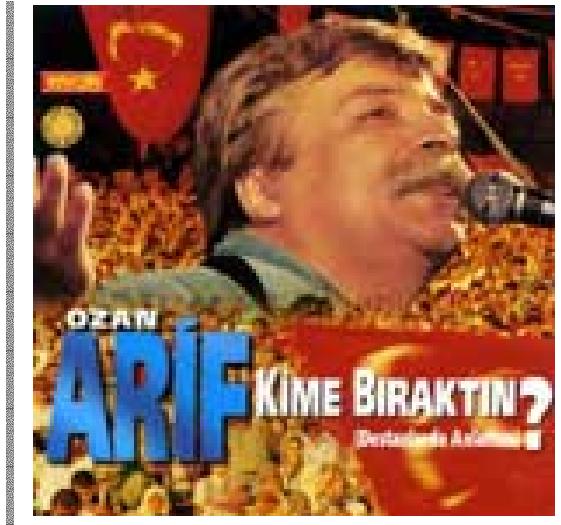
۱۰- نقش انرژی‌های موجود در دریای خزر و نفوذ آمریکا در منطقه قفقاز ممکن است در موقعیتی این چنین طلب کند که این منطقه ثبات و آرامش را در آینده نزدیک بینند. در این صورت، اقتناع روسیه برای آمریکا چندان مشکل نخواهد بود و احتمالاً بازی بزرگ خطوط انتقال انرژی که یکی از نشانه‌های آن حضور همه جانبه شرکت‌های بزرگ نفت و گاز در دریای خزر و دیگری تبدیل ترکیه به بازار عمده مصرف و تقسیم گاز و نفت است، بطلب که مسئله قره‌باغ پایان پذیرد. در این صورت برفرض همکاری آمریکا، روسیه و فرانسه در حل مناقشه، ایران نیز باید یکی از سناریوهای محتمل را قوع همکاری مابین قدرت‌های بزرگ در منطقه بداند و از اکنون به فکر حفظ و پیشبرد منافع خود در قفقاز جنوبی باشد. چه فرصتی از این بالاتر که آنان خود ایران را به دخالت در این بازی دعوت نموده‌اند.

اهمیت خود را می‌یابد که هرکدام از دو طرف بخواهند که وضعیت آینده قره‌باغ را پس از مصالحه به رفراندوم و یا مراجعت به آراء عمومی بگذارند. همچنین هرگونه تغییر در وضعیت حقوقی - سیاسی قره‌باغ نیاز به تغییر در قانون اساسی دو کشور و به خصوص آذربایجان دارد.

۵- امید اصلی مسئولان آذربایجانی و به خصوص حیدر علی‌اوف در طول ۱۳ سال گذشته آن بوده است که با عقد قراردادهای کلان با شرکت‌های معظم نفتی، بتوانند علاوه بر دست یافتن به منابع مالی از لابی آنان نیز در مجتمع بین‌المللی استفاده نمایند. همچنین علی‌اوف امیدوار است که آمریکا، اسرائیل و ترکیه بتوانند او را از مخصوصه قره‌باغ نجات دهند. غافل از آنکه با وجود تجاوز ارمنستان به آذربایجان به علت لابی مقنن ارامنه در کشورهای غربی، این آذربایجان است که از هر گونه کمک مالی آمریکا مطابق مصوبه کنگره منع شده است. بخش ۹۰۷ از قانون پشتیبانی از آزادی که در سال ۱۹۹۲ (۱۳۷۱) در کنگره آمریکا به تصویب رسیده است، دولت آمریکا را از اعطای هرگونه کمک به آذربایجان تا وقتی که رئیس جمهور آمریکا مطمئن شود که آذربایجان در صدد حمله به ارمنستان و قره‌باغ نیست، منع می‌نماید. این قانون همه ساله تمدید می‌گردد. ارامنه برای به تصویب رساندن قطعنامه‌ای در پارلمان‌های کشورهای غربی دال بر قتل عام خواندن کشتار ۱۹۱۵ ترک‌های عثمانی تلاش می‌نمایند که در فرانسه تاکنون موفق بوده‌اند. از طرف دیگر تفاوت معناداری مابین حمایت نظامی روسیه از ارمنستان و حمایت غرب از آذربایجان وجود دارد. روسیه در ارمنستان و در کنار مرزهای ترکیه، ایران و آذربایجان دارای نیرو و پدافند است. در حالیکه علیرغم همه تبلیغات آنچه که در آذربایجان وجود دارد تنها ارتش تازه متولد شده این کشور است. تمامی درخواستهای مسئولان آذربایجانی از ناتو برای ایجاد پایگاه در آذربایجان بی‌پاسخ ماند. ولایت قلی‌اوف، وزیر خارجه آذربایجان در مصاحبه خود در ۲۵ آوریل سال جاری (۵ اردیبهشت ۱۳۸۰) می‌گوید که امکان اسقرار ناتو در آذربایجان به سادگی و در طی این سالها ممکن نیست.

۶- در ارمنستان، هرگونه نرمش کوچک در ارتباط با قره‌باغ به عنوان خیانتی بزرگ مطرح می‌شود. تر پتروسیان رئیس جمهور قبلی ارمنستان در تلاش برای حل موضوع قره‌باغ بود. او با کودتای کوچاریان و سرکیسیان از کار برکنار شد. ترور نخست وزیر فقید ارمنستان، سرکیسیان پس از ملاقات با رایرت پلترو معاون سابق وزارت خارجه آمریکا نیز در همین ارتباط ارزیابی می‌شود. کوچاریان در حقیقت برای آنکه از قافله عقب نمانده و کسی به او انج فروختن قره‌باغ را نزد، همواره سعی می‌نماید که از همه تندتر در مورد قره‌باغ موضع بگیرد. پارلمان ارمنستان شرایط صلح در مورد قره‌باغ را در ۲۸ آوریل (۸ اردیبهشت ۱۳۸۰) انصمام کامل قره‌باغ به ارمنستان و یا شناسایی کامل بین‌المللی از استقلال این کشور! دانسته و در هر مذاکره‌ای خواهان حضور مستقیم مقامات دولت قره‌باغ گردیده است. روز بعد کوچاریان با تقدیر از پارلمان ارمنستان خود را متعهد به انجام خواسته پارلمان دانست. در چنین فضایی ناگهان اسکانیان وزیر امور خارجه ارمنستان در

اوزان عاريف" ين قاراباغ اينتقام نيطقى:

يا قاراباغ

يا اولوم

آگىت دا قرارىندا بونو تصدقى ائتمىشدىر
ئەرمىنى وطنىمى رسمًا غصبە گئتمىشدىر
كايىاتىن اۇنۇنده منىم آنلىم آغ آرتىق
يا قاراباغ يا اولوم، باشقى يولو يوخ آرتىق

آذربايجان بىر گۈزدۈر، قاراباغ دا بېھ يى
يانى آذربايجانىن تام اورتاسى، گۆبە يى
گۈزۈمە مى گۈز تىكىدى بول ئەرمىنى كۆپە يى؟
بو كۆپك سىنىن دونيا! قاپىمىزدان چك آرتىق
يا قاراباغ يا اولوم، باشقى يولو يوخ آرتىق

من ذاتاً ئەرمىنى حاللرىندن تانىرىم
مین دوققۇز يوز اون سكىگىز ايللرىندن تانىرىم
قانىما باتىرىدىغى اللرىندن تانىرىم
شرط اولدو او اللرى كۆكۈندن قىرماق آرتىق
يا قاراباغ يا اولوم، باشقى يولو يوخ آرتىق

پلان بول، قاراباغا ائنجه اوزلاد دىيە جك
پارلامئنتو اوپىلاما، قەبە لىك لر دئونە جك

دونيا دوييسون بول سىسى، بول سىن شرقىن سىسىدەر
پىغمەرىن اويدۇيو، نجىب عرقىن سىسىدەر
بۇ سىن آذربايجانىن، بۇ سىن تۈركۈن سىسىدەر
بۇ ئەرمىنى تاك ائتدى، جانىمىزا تاك آرتىق
يا قاراباغ يا اولوم، باشقى يولو يوخ آرتىق

قاراباغدا قان وار قان، آغلۇيور آذربايجان
قاراباغدا قارالار، باغلۇيور آذربايجان
قانلار قارى ارىتدى، چاغلىيور آذربايجان
وحشت بول، وحشت دونيا، دون باشىنى باخ آرتىق
يا قاراباغ يا اولوم، باشقى يولو يوخ آرتىق

دونيا گۈز يوماماسىن، بول اينسانلىق سوچونا
گۈزونو قان بوروموش باخ ئەرمىنى بىيجىنە
«منىم دئىير» گىرمىشىدە حدودومون اىچىنە
يا بول ايشە بىر دور دە، يا آرادان چىخ آرتىق
يا قاراباغ يا اولوم، باشقى يولو يوخ آرتىق
ايىشته دونيا اطلسى، قاراباغ تۈرك بىتىمىشدىر

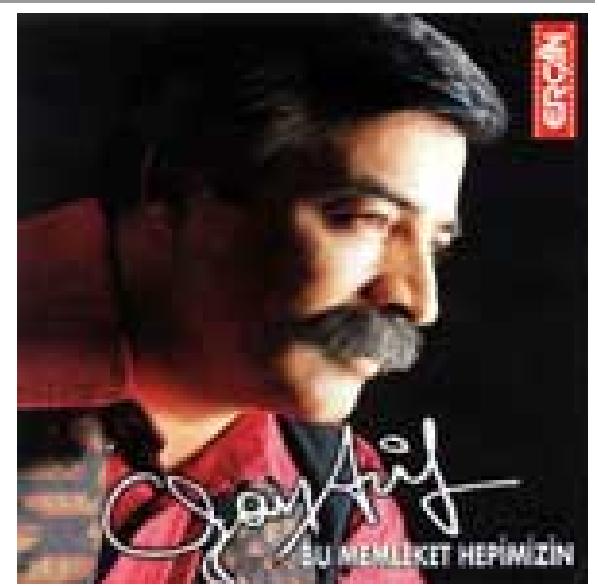
مع الاسف ... بئله، ائرمى دىستكچى سى
اىسلامى ايستىتمارا منىم قارنىم توخ آرتىق
يا قاراباغ يا اولوم، باشقى يولو يوخ آرتىق

توركون دوستو آللادىر، اىسلاما اينانمىشىدىر
اىسلامدا «حب الوطن من اليمان» دئمىشىدىر
يانى وطن عشقىنى ايمانلا بير آنمىشىدىر
دئمه دى، دئمه دونيا، منه جهاد حاق آرتىق
يا قاراباغ يا اولوم، باشقى يولو يوخ آرتىق

قونوش دونيا قونوش بە، سىسين دويولسون سىسىن
بىر آتش كىس توتوردون نه روا آتش كسىن
بوندان سونرا او آتش اىسترسە كسىلمە سىن
آتش كسى موناسىب يئرلىرىنە سوخ آرتىق
يا قاراباغ يا اولوم، باشقى يولو يوخ آرتىق

ائرمى وامپىر كىمى، قانىمېزىمى اىچە جك
سونرا بىر آتش كىلە آجىمېزىمى كېچە جك
بو روزگارى اكنلر، فيرتىنانى بىچە جك

«اوزان عاريف» دىيوركى يايidan چىخدى اوخ آرتىق
يا قاراباغ يا اولوم ، باشقى يولو يوخ آرتىق

پېشىندىن ده ائرمى قاراباغا قوناجاق
اوندان سونرا ائرمى كۆك سالاجاق، سوك آرتىق
يا قاراباغ يا اولوم، باشقى يولو يوخ آرتىق

دونيايى قاندىرييور ائرمى لوبى لرى
آمرىكا و مىسکوو ان بؤيوك آبى لرى
لژيونرلر يېغىيور فرانسا كىمى لرى
آنكارادا اولاماز بو قده ر آخماق آرتىق
يا قاراباغ يا اولوم، باشقى يولو يوخ آرتىق

قاراباغدا قاپ قارا بىر دستان يازىلىركن
ساۋونناسىز اينسانلار قورشونا دوزولوركن
بىكىرىن باشلارى داشلارلا ازىلىركن
كىمسە منه دىيە مز، دىشلىرىنى سىخ آرتىق
يا قاراباغ يا اولوم، باشقى يولو يوخ آرتىق

گنج، اىختىار، قادىن، قىز، دئمه دن قىيىلماقدا
قول لارى كسىلمىكە، گۈزلىرى او يولماقدا
دالغا- دالغا سمايا فريادلار يايىلماقدا
بىر شەھىدىن مزارى، بىر دنه دن چوخ آرتىق
يا قاراباغ يا اولوم، باشقى يولو يوخ آرتىق

تئلئۇيزيون وئىرير، وئرىنجه باخىن دىيور
او موبارك مسجىدلار، جامع لر يېخىلىيور
سفره ده بوغازىما لوقمالار تاخىلىيور
قارداشلاريم اوولوركىن، منه حيات يوخ آرتىق
يا قاراباغ يا اولوم، باشقى يولو يوخ آرتىق

هارداسان اهل اىسلام؟ اى محمد امتكى
سندە مى گۈرمىيورسون بو ظولمو بو وحشتى؟
ايىشته گون وحدت گونو، گئرچەك لشىر وحدتى
الله اكىر دئىيب تك يومروق اول، تك آرتىق
يا قاراباغ يا اولوم، باشقى يولو يوخ آرتىق

موسلومان تورك هر زامان وحدتىن اىستكچى سى
آمما ايندى مظلوم تورك چوخ اوولور كوستكچى سى

يا پيامبر!

باش گؤتور مزاريندان،

باش گؤتورونوز،

ريجعت ائدينيز.

باخينيز! سيزين امت نجيبه نين

ناميله نه قدر بى ناموس لار

تؤرەميشدیركى اصلاً اسلاميت دن

خبردار دئييل ايماش.

Yüzillik Ermənilər Cinayəti Azərbaycan

Azərbaycanlı Biliyurdular Toplumunun Araşdırma Mərkəzi
(ABTAM)-in Özəl Sayı- Yaz 1383

Oxuma Bülbül

Bu bahar oxuma, Bülbül son allah
tüləntədir,
Yoluna şam təntənin yox
Şısan ağlar galayı, Kocanın el-oba
Şirin cəhədhinsə dəm təntənin yox.

Acma xarı, Bülbül, Acma son bu il
Görürsən bu bahar bitim icin deyil
Axi Əhməddərin, Məmməddərin
Qanıyla suylanmış cicəldər bu il ...

Bəxtiyar
Vahabzadə

Öyrənci
Baxış
اویرنجي باخيشى

11-جى اۆزىل سايىن - ياز ۱۳۸۲
حاضيرلایان: آذربایجانلى بیانی یوردو لار قوپالو موونون
آراشدیرما مرکزى (آيتام)